141 ISSN 0772-6384
48e jaargang - 2

TEN MANDERE

heemkundige periodiek voor izegem, emelgem en kachtem

Bruno Acx

HOE IK SCHOENMAKER WERD

Ingeleid en geannoteerd door Raf Vandenberghe

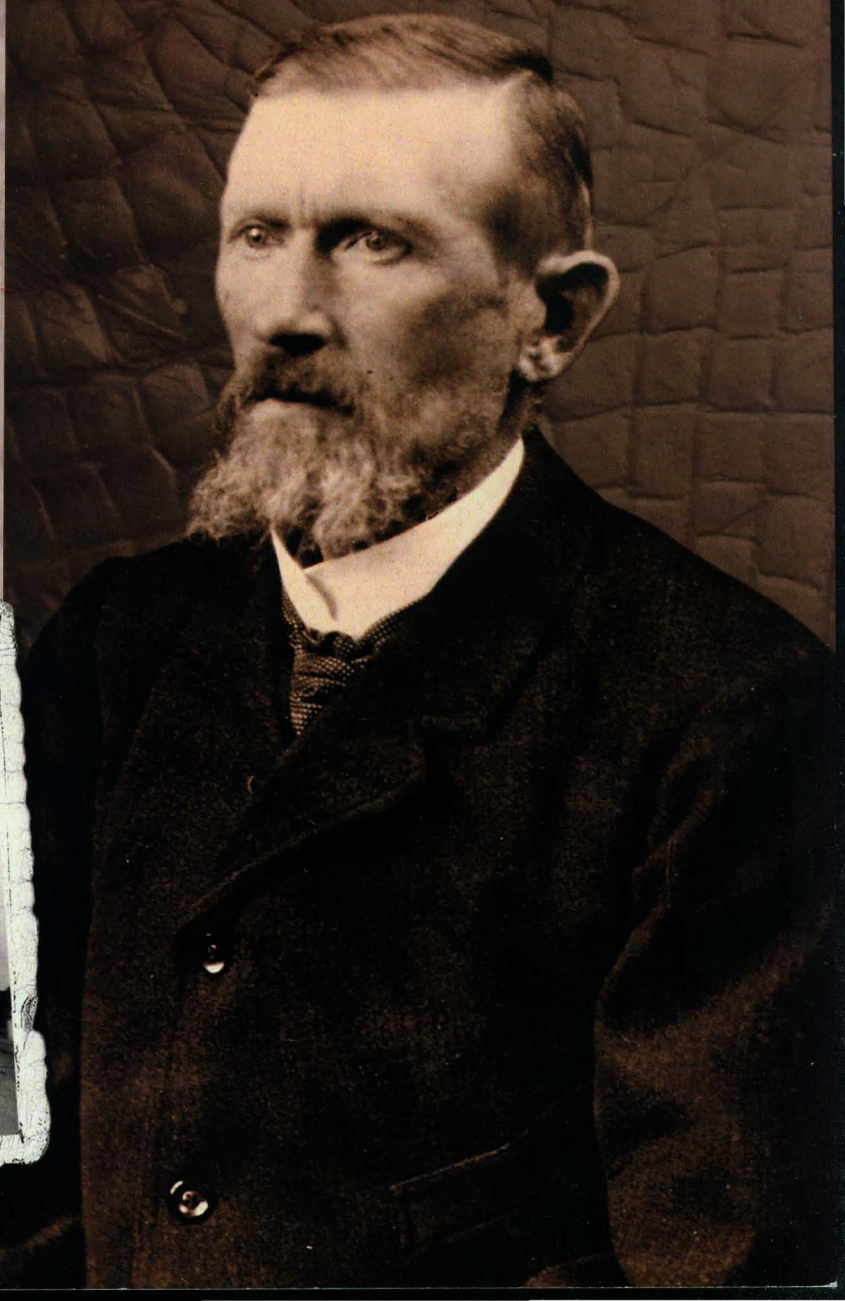

gb boucherie nv

GB Boucherie NV
Stuivenbergstraat 106, 8870 Izegem
Tel. 051 31 21 41 - Fax 051 30 54 46
www.boucherie.be

STROBBE

Drukkerij Strobbe nv
Kasteelstraat 1, 8870 Izegem
Tel. 051 33 32 11 • info@strobbe.be
www.strobbe.be

de Smaak
restaurant

Restaurant De Smaak
Gentsestraat 77, 8870 Izegem
Tel. 051 32 14 75 • Fax 051 69 85 78
www.desmaak.be

ten mandere

BESTUUR:

Voorzitter en redacteur:
Dr. JEAN-MARIE LERMYTE
Kortrijksestraat 323, 8870 Izegem
tel. 051/30 39 99
jean-marie.lermyte@tenmandere.be

Ondervoorzitter :
ANTOON VANDROMME
Blauwhuisstraat 52, 8870 Izegem
tel. 051/30 31 35

Ere-secretaris :
ROBERT LEROY

Secretaris :
FREDDY SEYNAEVE
Elegastlaan 14, 8870 Izegem
tel. 051/30 58 31
freddy.seynaeve@tenmandere.be

Penningmeester :
ANDRE MISTIAEN
Hondekensmolenstr. 24, 8870 Izegem
tel. 051/30 36 69
andre.mistiaen@tenmandere.be

Archivaris :
ANDRE DEMEURISSE
Baronielaan 33, 8870 Izegem
tel. 051/30 46 58

Adjunct-archivaris:
BERTRAND NOLF
Zevekotestraat 27, 8770 Izegem
tel. 051/30 74 30
bertrand.nolf@tenmandere.be

Hoofdredacteur en webmaster :
BART BLOMME
Europastraat 13, 8770 Ingelmunster
tel. 051/30 03 67
bart.blomme@tenmandere.be

Adjunct-bibliothecaris en redacteur:
JACQUES VIAENE
Bremstraat 7, 8870 Izegem
tel. 051/30 20 56
jacques.viaene@tenmandere.be

Redacteur:
RAF VANDENBERGHE
Meensesteenweg 77, 8870 Izegem
tel. 051/30 46 23

Leden:
ANDRE BOURGEOIS
Sint-Tillostraat 9, 8870 Izegem
tel. 051/30 19 06
andre.bourgeois@tenmandere.be

CHRISTIAAN DE FORCHE
Nieuwstraat 27/7, 8870 Izegem
tel. 0475/30 56 89
christiaan.de.forche@tenmandere.be

KURT HIMPE
Baronstraat 4, 8870 Izegem
tel. 0486/63 46 13
kurt.himpe@tenmandere.be

e-mail: info@tenmandere.be
URL: www.tenmandere.be

Bruno Acx

HOE IK SCHOENMAKER WERD

Werkten mee aan dit nummer:
Raf Vandenberghe, Meensesteenweg 77, 8870 Izegem
Carlos Acx, Elfde-Julilaan 18, 8870 Izegem

Verantwoordelijke uitgever: Jean-Marie Lermyte, Kortrijksestraat 323, 8870 Izegem.
Elke auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn bijdrage en ontvangt 15 overdrukken.

Voor gehele en gedeeltelijke overname is de voorafgaandelijke toestemming van de heemkundige kring en de auteur vereist.

Bankrekeningnummer : 472-4353811-45.
Wie het lidmaatschap betaalt (leden € 15, ereleden € 20) ontvangt de drie nummers van de jaargang.

ALGEMEEN NUMMER **141**, 48ste JAARGANG NR. 2 (april 2008)

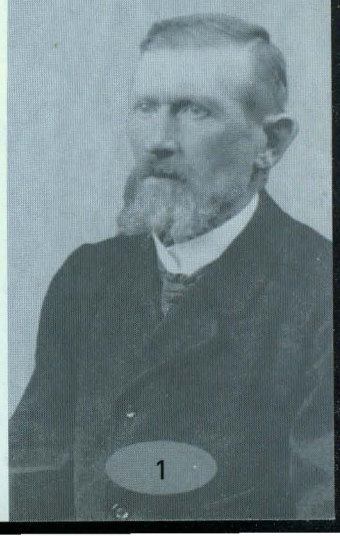

Bruno Acx
1863-1948

Inleiding

Bruno Acx werd in Rumbeke uit uitgeweken Izegemse ouders geboren op 25 januari 1863 en stierf in Izegem op 21 oktober 1948. Toen hij acht jaar was verloor hij zijn moeder en aan veertien jaar werd hij volle wees. Doordat even later zijn oudste broer, die de zorg over hem overgenomen had, soldaat moest worden, kwam hij in Izegem terecht, zoals hij het allemaal zo boeiend vertelt. Hij huwde op 3 oktober 1888 met Florina Maria Vandaele, die gedurende acht jaar dienstmeid was geweest was bij griffier De Vos. Ze gingen wonen in de Kasteelstraat, in het ouderlijk huis van Florina, waar ook nog haar oudere zus Justine bleef wonen. Daar kregen zij zes kinderen, waarvan er drie nog in de kinderjaren stierven. In 1910 woonde hij in de Ommegangstraat. Door de oorlogsomstandigheden verhuisde het gezin in 1915 naar Brussel, waar het verbleef tot begin 1921. Dan kwam het zich vestigen in de Roeselaarsestraat op de wijk Abele, en einde jaren 20 trokken Bruno en zijn vrouw in bij de oudste dochter in de Lindestaat. Hij was 68 jaar toen hij in 1931 met pensioen ging als schoenmaker. Met de beurscrash van 1929 waren ook in de schoennijverheid de crisisjaren begonnen, die veel (gedeeltelijke) werkloosheid teweeg brachten. Bovendien was Bruno Acx een handwerker, en voor dezen waren er hoe dan ook nog weinig kansen omdat sinds 1918 alle fabrieken - op Vandommele en Vandenberghe na - volop mechaniseerden. Florina stierf in 1933.

Bruno Acx was ook gelegenheidsdichter. In zijn tekst komen talrijke versjes voor, en er zijn ook twee dichtbundels van zijn hand bewaard. Velen zochten hem op om brieven te schrijven, in het Nederlands of in het Frans. In zijn tijd was kunnen lezen en schrijven helemaal niet vanzelfsprekend! Roger Bekaert schreef in Ten Mandere nr. 42 (pp. 90-99) een artikel '*Bruno Acx, schoenmaker en gelegenheidsdichter*', met heel wat informatie daaromtrent, waaruit ik voor deze inleiding ook geput heb.

Hij schreef '*Hoe ik schoenmaker wierd*' op gevorderde leeftijd, tussen 1933 en 1939. In zijn 'memoires' komt hij over als een rechtschapen man, met veel liefde voor, en ambitie in zijn vak. Hij werkte het langst voor de firma Defauw, maar ook Decoene wordt geregeld vernoemd. Als hij van patroon veranderde ging het meestal om enkele centimes per paar die hij op een ander meer kon verdienen. Een andere keer veranderde hij van patroon omwille van misbruiken of omdat het werk niet overeenstemde met zijn ambitie. Hij bleef zijn hele leven een zoeker - niet enkel in zijn vak - en een dromer.

Het boek brengt in wezen een positief verhaal. Op persoonlijk vlak: van doodarme wees is Bruno Acx uitgegroeid tot een uitstekend schoenmaker, die bovendien bekwaam was zijn herinneringen op schitterende wijze neer te schrijven. Ook voor de Izegemse schoenindustrie: in de beschreven halve eeuw groeiden de 'werkwinkels' uit tot heuse fabrieken, met naam en faam tot buiten de landsgrenzen. Zijn verhaal zal bij velen af en toe een lach opwekken, maar misschien ook een traan, want bepaalde passages zijn zonder meer schrijnend.

De beschreven periode begint in 1877 en eindigt in 1931. Omdat dit stukje lokale geschiedenis geschreven is door een ooggetuige is het bijzonder waardevol. Toch mogen er enkele bedenkingen bij genoteerd worden. Hij laat soms hiaten van vele jaren, waarover hij helemaal niets schreef, en hij vermeldt nooit een jaartal. We kunnen ons afvragen: heeft hij alles zo goed en tot in de details onthouden, zovele jaren later? Is zijn verhaal daardoor ook niet subjectief gekleurd? Maar wij vergeven hem veel, want hij informeert ons uit de eerste hand over 54 jaar interessante Izegemse geschiedenis, in het bijzonder de geschiedenis van onze schoenenindustrie, en hij vertelt kleurrijk en boeiend.

Naast zijn verhaal over zijn eerste en eigenlijk 'levenslange' opleiding tot uitstekend schoenmaker leert hij ons heel wat over de organisatie van de toenmalige schoeiselnijverheid, lonen en arbeidsverhoudingen, het *livret* van de thuiswerker, het gildenwezen en zijn gebruiken, ook over de misbruiken, zowel in de verplichte besteding van het loon als in de 'blauwe maandagen', grote tentoonstellingen, de viering van de patroon Sint-Crispijn, de opkomst van de mechanisatie en van de syndicaten en nog veel meer. Wat boven alles uittroont is toch wel zijn getuigenis over de vooruitgang die Izegem in die halve eeuw maakte in de productie van luxeschoenen en de blijvende drang naar verbetering, zowel in het werken met nieuwe materialen en modellen als in de afwerking. Bovendien vinden wij er een aantal aspecten van de sociale geschiedenis, zoals de opvang van weeskinderen, de congregatie en de zondagsschool, de bedelaars en de brooddeling aan de armen, de huisvesting en de leefgewoontes, het logies van alleenstaande mannen, verdwenen beroepen, besmettelijke ziekten en hoe zij aangepakt werden en achteraf hoe de doden begraven werden. Wij maken

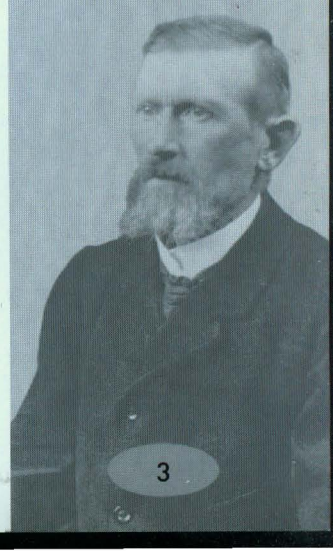

kennis met kleurrijke Izegemse volksfiguren. Ook de folklore komt aan bod, binnen en buiten de schoenmakerswereld. Wij mogen met hem mee naar Izegem kermis, luisteren naar de liedjeszangers, binnen kijken in de leuke cafeetjes, meeleven met verliefde koppeltjes en kennis maken met zijn wereld van spoken en bijgeloof.

Zijn memoires zijn tot ons gekomen in de vorm van een manuscript, een ouderwets kladschrift plus een aantal losse bladzijden, samen 205 bladzijden tekst en 7 bladzijden bijlagen. Hoogstwaarschijnlijk door toedoen van Alfons De Jan werd zijn verhaal in 1952 afgedrukt in De Mandelbode, weliswaar met toegevoegde tussentitels, in afleveringen en onvolledig. Deze uitgave, die o.a. berust in de Koninklijke Bibliotheek Albert I, wekte in de jaren negentig nog de belangstelling van een buitenlandse student aan de ULB. In 2006 werd het manuscript, letterlijk maar ingedeeld in alinea's, op de computer ingetypt door Carlos Acx, een ver familielid van Bruno, die met bijzonder veel enthousiasme opzoekingen deed en doet over de figuur en de familie van Bruno Acx en alles wat hij vindt welwillend ter beschikking stelt van Ten Mandere en van het schoeiselmuseum. Veel geïnteresseerden hebben aldus reeds een afschrift van de letterlijke kopie kunnen bemachtigen, en ook deze uitgave is er op gebaseerd. Intussen heeft Carlos Acx de tekst ook herschreven in het algemeen Nederlands en in het Izegemse dialect. Hij heeft bovendien het manuscript bladzijde voor bladzijde ingescand en in beperkte oplage laten afdrukken. Ook bijpassende foto's kregen wij in handen door toedoen van Carlos Acx. Wij zijn Carlos heel veel dank verschuldigd!

De bedoeling van deze uitgave is de tekst van Bruno Acx zo getrouw als mogelijk aan de originele versie, aan zoveel mogelijk mensen leesbaar en begrijpelijk aan te bieden.

De tekst van de auteur wilden wij in elk geval respecteren. De woordkeuze is dus die van Bruno Acx. Zijn sappige verhalen, zijn ouderwetse taal en zijn beeldrijke woordkeuze blijven integraal zoals ze waren.
De spelling werd aangepast aan de hedendaagse regels, voor zover de dialectische taal dit toeliet. Het betrof vooral: dubbele medeklinkers in open lettergreep (oogen → ogen, leeren → leren), de lettergroep -sch (tusschen → tussen, fransche → Franse, baksche → bakske), de buigings -n (den → de, mijnen → mijn, hunnen → hun), samentrekkingen (vaâm → vadem, neêr → neder of neer) en uiteraard nog tal van andere woorden.
Punten en komma's werden geplaatst en soms gewijzigd, zonder afbreuk te doen aan de betekenis van de originele tekst. Acx schrijft immers soms zinnen van verschillende regels lang.
Voor de vlottere leesbaarheid werd de tekst ingedeeld in alinea's en werden tussentitels geplaatst.
Als er woorden toegevoegd werden staan ze tussen vierkante [...] haakjes. Wat tussen ronde (...) haakjes staat is origineel.

Wij hebben twee verklarende woordenlijsten toegevoegd: een lijst met verklaring van dialectwoorden en een met verklaring van schoenmakerstermen. Bovendien werden ook eindnoten toegevoegd, om sommige plaatselijke toestanden toe te lichten.

De foto's op de bladzijden 2, 38, 39, 43, 51 en 86 zijn eigendom van Carlos Acx, deze op de bladzijden 8, 9, 14, 16, 17, 24, 27, 29, 47, 57, 60, 61, 72, 74, 77, 79 80 en 82 behoren tot de collectie van het Nationaal Schoeiselmuseum. De foto's op de bladzijden 6, 7, 11, 12, 19, 21, 26, 28, 34, 37, 41, 52, 62, 63, 67 en 87 steken in het archief van Ten Mandere en de foto op bladzijde 18 is in privébezit.

Voor de abonnees van Ten Mandere is dit nummer een buitenkans: zij krijgen een dubbel nummer voor dezelfde prijs. Daarvoor mogen zij de Stedelijke Izegemse Musea danken, die de meerprijs op zich nemen. Voor hen is deze uitgave een onderdeel van de viering van het 40-jarig bestaan van het Schoeiselmuseum, dat in 1968 zijn deuren opende.

Laat mij toe als besluit Bruno Acx te parafraseren: 'Mocht de lezer van dit pover werkje er evenveel plezier aan beleven als de bewerker er aan beleefd heeft, dan ware ik uit ter herte voldaan.'

Raf Vandenberghe, Ere-conservator Nationaal Schoeiselmuseum

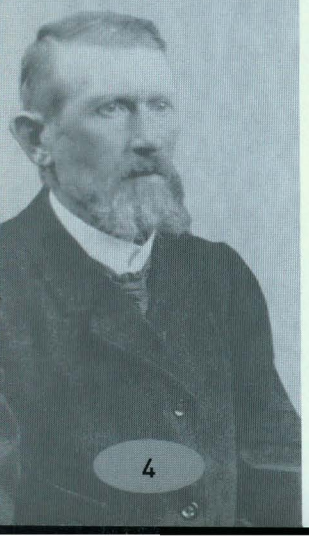

Het leerlingwezen van eertijds onder de schoenmakers van Izegem en hoe ik schoenmaker werd.

door Miel Worms[1]

Voorwoord

Ten tijde dat mijn leergang begon in het schoenmaken kende men geen vakschool[2]. De vaders die schoenmaker waren leerden hun jongens zelve bij hen ten huize. Hoe eng ook hun woning was, men vond toch plaats ervoor en hoe vroeger men daaraan begon hoe beter dacht men, om reden dat men van jongsaf daarin moest opgroeien als een plant die een boom moest worden en een atmosfeer verspreiden van schoenmakerslucht in en om de stad. Die lucht verspreid zijnde wekte [bij] de jonge knaapjes van schoenmakersafkomst de zucht op hun eerste schortje aan [te] trekken van zo gauw zij hun eerste communie gedaan hadden, dat was omstreeks hun elfde of twaalfde jaar. De ouders verlangden er naar met de hoop hiermede hun economische toestand te verbeteren. Fabrieken als thans bestonden niet.

De schoenmaker die voor klanten wrocht en dit kon doen met een gast, twee of drie, of met een leerjongen voort kon en een ruime plaats had, gebruikte deze als werkplaats. Bazen die marktgangers waren en meer gasten nodig hadden trachtten een achterplaats te bezitten die ruim genoeg was voor hun werk te doen. Men noemde die werkplaatsen werkwinkels, van daar die spreekwijze: ik ga naar de winkel, ik kom van de winkel, mijn winkel is een goede, enz....

De leerjongens moesten gewillig zijn, geduldig, luimig en met volharding leren werken. Het is mij geenszins bedoeld de leerwijze van toen en later uiteen te zetten maar wel hoe men eertijds daarin te werk ging en wat de gebruiken waren.

Mocht dit pover werkje bij gelegenheid op een of andere van zijn bladzijden eens aan iemand van enig nut zijn, dan ware ik uit ter herte voldaan.

~~B.A.~~ Miel Worms

Weeskind Bruno komt terecht bij zijn tantes in Izegem

Ten jare 1877 begin maart kwam ik van Gullegem al over Winkel Sint Elooi en de Bosmolens naar Izegem en landde aan in de Ommegangstraat bij mijn twee tantes, jonge dochters van jaren, van de oude snee en zeer godvruchtig. Immers ik was daar naar toe gezonden van mijn broeder, zes jaar ouder dan ik die zich in de militieloting erin getrokken [had] en moest soldaat worden.

Een wezennest van drie jongens en drie meisjes werden geplaatst als volgt: het jongste meisje van zeven jaar in een weeshuis, de jongste knecht gezien zijn kloeke gestalte bij een boerke van drie koeien en een kalverke, want 't ging een kloeke werker worden, dan volgde een dochter van dertien jaar die reeds te Izegem bij Pieter Vandeputte in de Mandelstraat [werkte], Pieter was Wantje Pieters vader, zij konden ze bezigen en men was ten onzent met een eter ontlast. Een spreuk: 'ieder geitje heeft zijn weitje' kon ten onzent niet toegepast [worden]. Voor mij, de vierde, ging het zo gemakkelijk niet om mij te plaatsen, ik was te tenger, te flauw, te klein, wat kon men met mij doen, 'k ging nooit voor iets te goed zijn; een knechtenweeshuis was er niet, en was er een geweest, op mijn ouderdom kon het ook niet, immers zulke jongen moesten maar trachten werk te vinden; ik kon reeds al een beetje weven. Mijn derde zuster ging op een koeiplekske te Winkel Sint Elooi, en mijn broeder de zesde en de oudste van 't nest, nam mij mee naar Haluwijne[3] waar hij werkzaam was als jacquardwever, zocht werk en weefkamer van lijnwaadwevers.

Ik werd [er] in een gestoken van twee en twintig getouwen. Dat alles kostte maar de tijd van een uur en half. Ik, een leerling, bijna een halve beginneling van nauwelijks veertien jaar bij die tweeëntwintig mannen en vrouwen zonder hulp in mijn leren. Mijn broeder ontbood dat volk en trakteerde ze als bienvenue. Ik en mijn broeder waren beste vrienden van dat volk, ze hadden eerbied en genegenheid voor mij, gaven mij nu dan goede raad en nog wel

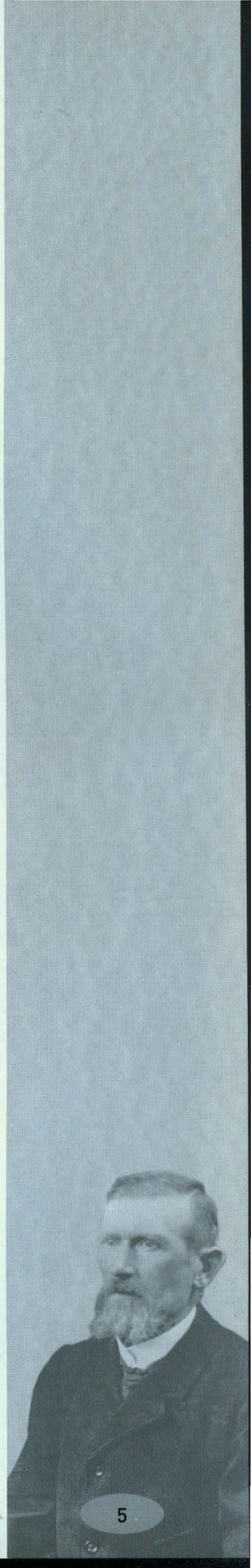

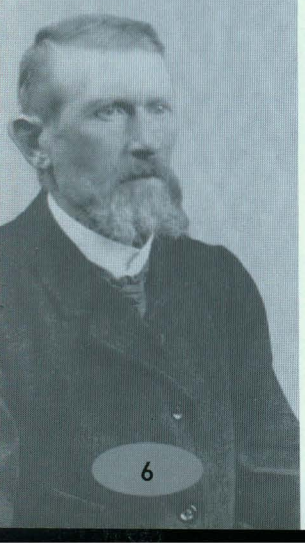

Het leerlingwezen van eertyds onder de schoenmakers van Zeghem

~~en~~ en

~~Schoenmakersseden~~

hoe ik schoenmaker wierd.

door Miel Weems

Voorwoord.

Een tyde dat myn leergang begon in het schoenmaker klein men geen vakschool, de vaders die schoenmaker waren leerden hunne jongens ieder by hun ten huize, hoe eng ook hun woning woning was men vond toch plaats voor ervoor, en hoe vroeger men daaraan begon hoe beter dacht men, om reden dat men van jongsaf daarin moest opgroeien als eene plant die een boom moest worden en een atmosfeer verspreiden van schoenmakers lucht in en om de stad; die lucht verspreidt zynde wekte de jonge knaapjes van schoenmakersafkomst de lucht op hun eerste schortje aan trekken van zoogauw zy hun eerste Communie gedaan hadden, dat was omstreeks hun elfde of twaalfde jaar, de ouders verlangden er naar met de hoop hiermede hunne economiesehen toestand te verbeteren. Fabrieken als thans bestonden er ~~ook~~ niet. De schoenmaker die voor kolant werkt

Eerste bladzijde.
Werkelijke afmetingen 16 x 20,7 cm

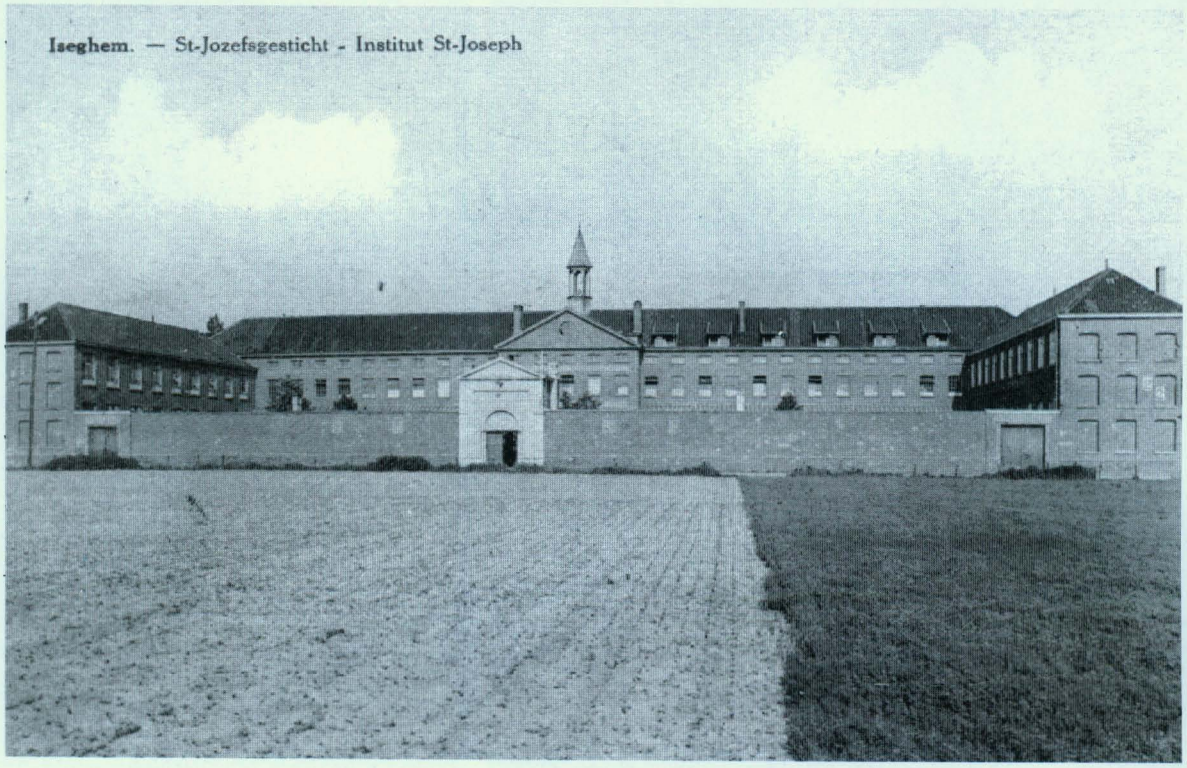

Het oude 'Gesticht van Sint-Joseph', het latere Sint-Jozefscollege, gebouwd langs de Meensestraat in 1867

eens hulp als het niet veel tijd moest kosten, alhoewel ze onder malkaar wel eens brielden, want 't was hier open deur gelijk thuis, men ging uit en kwam binnen wanneer men wilde. 'k Kreeg veel bezoek van mijn broer die mij telkens aanmoedigde, ik ging zichtbaar vooruit en dat volkje prees mij omdat ik nog zo jong was en in 't werk algauw ging mijn steke staan. Wij waren dicht bij de grenzen aan de staakskes (scheidingspalen) op logement in een hoekherberg aan elf sous per dag, maar moesten boter en brood zelf doen, de maaltijden 's noens en 's avonds waren per schep. Wij waren met 24 personen en elk had zijn bed, maar omdat ik weesjongen was mocht ik bij mijn broer slapen. De zaterdag om 4 uur staakten wij beiden het werk, en om 5 uur met de blauwe kiel en onze kloefen aan, slecht weer of niet, stapten wij het af naar Gullegem, bij oom langs moeders zijde, tot de maandag morgen. Immers wat moest een jongen van 14 jaar ginder de zondag gaan doen? De maandagmorgen omstreeks 8 uur keerden wij weerom.

Mijn tweede stuk was afgeweven en mijn broeder zegde mij: men heeft mij gezegd dat gij naar Izegem moet gaan naar moeiens, ik moet soldaat gaan zijn en gij kunt hier niet blijven. Mijn vraag was: wat gaat men met mij doen? Naar een oudemannenhuis of waar? Hij antwoordde: men heeft mij niets gezegd. En ik zei: als dat alzo is ik ga, ging in blauwe kiel met mijn kloefen aan naar Gullegem bij oom, rustte daar wat, ontving mijn eigendom, een beetje zondagskleren in een zakje, en daarmede op mijn rug zakte ik af naar Izegem.

Waarlijks, de wandelde jood met zijn zeven sous op zak was gelukkiger dan ik, ik had geen cent. Op Izegemse grond gekomen deze kant de Bosmolens, bij een klein pachthof met een waterput langs de steenweg, bevond zich een mijlpaal. Dood vermoeid [en] met de angst in [het] hart wat er van mij ging geworden zette [ik] mij neer op de mijlpaal en liet mijn zakje op de grond glijden. O, wat een zindering in mijn benen en voeten van vermoeidheid! Ik zocht verzachting met een voetbad in deze waterput te nemen, nam weerom moed en landde om 2 uur namiddag aan in Putjes straatje van misschien geen twee meters breed, een aardestraatje met brede diepe wagenslagen, een modderpoel bij slecht weder, met een reke van vijf of zes oude kleine woningskes al de westkant op een vijftigtal meters van de Roeselaarstraat af gelegen; dieper in bij de draai van 't straatje ook west, vijf kleine nog onlangs door dezelfde eigenaar gebouwde huisjes, links op de draai, rechts van de Roeselaarstraat gezien, een eeuwenoude werkmanstweewoonst, de braamhut, dan links volgde een hovaardig tweewoonstje, een stage en half, die lijk wilde nieuw blijven. Verders was dit straatje omzoomd langs beide kanten met een haag. 't Was daar in dat straatje dat ik moest zijn, bij mijn moeien, al de moeien zijn nu tantes geworden, hewel,

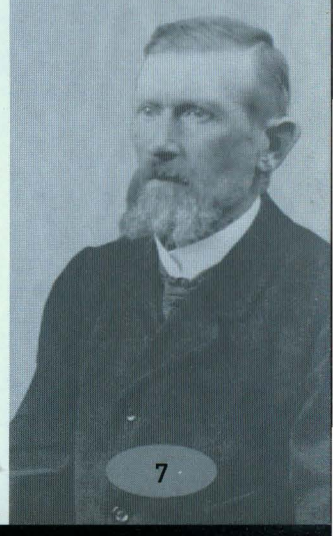

mijn tantes woonden daar, en ik ging daar dacht ik de beslissing kennen wat men met mij ging doen.

[Door Bruno Acx geschrapte alinea:]
Izegem was zo groot niet als thans. In de aardrijkskunde van België stond: Izegem, 8500 inwoners, aan de Mandel; neemt deel aan de Roeselaarse handel. Langs de Roeselarestraat al de zuidkant van de pastorij van 't H.-Hart westwaarts was weinig gebouwd, de bijzonderste gebouwen waren: het molenhuis met zijn molen, Pille Daemens, herberg, koeienkoopman en slachter, en dan de Bellevue. Van aan het molenhuis tot Pille Daemens was er een kalsijdegracht waar langs een haag met een poort erin me t een blode dreef recht naar het hof van Carolus Vandeputte-Devos, thans de Onze Lieve Vrouwstraat. Langs de noordzijde de Drie Koningen met een gaping tot aan Charles Callens, borstelfabrikant en herbergier, daar waar thans Devos-Pillen woont. Dan ver een ruime gaping op de Kruisstraat verderop oostwaart lijk op heden tot aan Trassens Kapel, maar veel vernieuwd. Van het zuiden naar [het] noorden: de Menenstraat van aan de broedersschool (thans college)[4], de Slabbaardstraat van aan een beek ruim vijftig meters verder, over de Droge Jansstraat, de Droge Jan, aardeweg en niet bewoond. De Kortrijkstraat met haar Maandagmarkt begon aan de Kestelootbeek met veel gapingen en liep de Papestraat in en deze al beide zijden hoog bemuurd de Gentstraat in, al het noorden tot aan de Mandel, de twee bruggen in de volksmond.

Een bijzonderheid moet ik nog melden: Izegem was zo groot in mijn ogen en 'k had vrees tot mijn bestemming niet te geraken. Daarom volgde ik de Meenenstraat, de St.- Pietersstraat, de staakskes aan Billets en kwam aan de kerk uit. Gekomen vlak voor de kerkdeur tegen de gevel van een huis, zag ik een gebouwke geplakt, een oudheid scheen het mij; ik telde drie deuren, daarnevens een, twee, drie, vier slieten, ik bezag dat goed, die deuren, die slieten, wat mocht dat zijn? En na denken en herdenken dacht ik: die deuren, zouden er daar binnen soms geen offerblokken zijn voor de vruchten der aarde voor wie zich niet meer gemakkelijk voelt, die slieten is dat geen toevlucht voor degenen die denken van niet meer genoeg waterdicht te zijn? Ik onderzocht het niet en nochtans had ik nog horen spreken van monumenten en merkwaardigheden, bedenk eens, buiten mijn geboortedorp had ik maar tot Kachtem gereisd als ik mocht meegaan als het ommegang was om Sint-Jan te dienen en dat ik weerkeerde met een schuifelingske van een

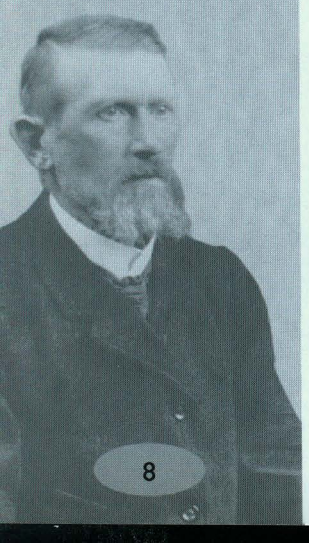

Tillo en Julien Vandommele leren naaien. Ze houden het leer vast met een (voor hen veel te grote) neep. 1925.

Schoenmakers buiten aan het werk. De derde man zet hakken op. De meest rechtse man naait met een lange pekdraad. Begin 20° eeuw.

cent. Van daar het straatje in al voor De Pere door de Kloosterstraat en Roeselarestraat. Halfwege deze straat lag een oude man geleund over de halve deur van een stokoud huis, met de blauwe kiel aan en een lange purremuts die overzijds tot op zijn schouders neerhing, mij aandachtig gade slaande, waarschijnlijk een overschot van 't jaar 30 ten tijde van Jantje Kaas. Eindelijk kwam ik aan Putjes straatje; hier bekende ik mij goed, ge moet weten, sinds dat Barbelke Smetjes dood is en was, een wijveke van 85 jaar, mijn meter, nam ik de oudste van mijn tantes voor meter voor dien vollaard op nieuwjaarsdag, ze kregen dan al vollaards voor hun nieuwjaar en ik had ook gaarne 'n vollaard.

Ik stak voorzichtig een beetje verlegen de deur open en zegde: dag tante. Ah, ge zijt daar, zet u neer, ge zijt zeker 'n beetje moe? Ja tante. 'k Geloof het wel, zet u zere 'n beetje, g' hebt zeker honger? Ja tante. 'k Ga u 'n snee of twee [brood] afsnijden en 't is zeker wel entwaar een beetje drinken. Zere toe, zet u. Ik trof de jongste van de twee aan, de gespraakzaamste.

Wanneer ik wat gegeten had begon zij: chi, chi, 't en is maar da 'k wille zeggen dat we te samen overeengekomen zijn om u te laten leren schoenmaken, om de wille jongen, Freetje gaat nu soldaat moeten gaan zijn en gij, och Here, jongen, veertien jaar oud en daar alleen in dat Franse, en dan uw zielezaligheid!

Maar jongen, de schoenmakers moeten zó dikwijls aan zo'n dikke pekdraad trekken en ze moeten daarvoor macht hebben, gaat ge dat wel kunnen? Ik antwoordde: tante, wat een ander kan zal ik zeker ook wel kunnen. Hewel jongen, sprak zij dan, 't is te Naaske Fleeters, daar in 't eerste huis naast de kalsie, dat ge gaat leren schoenmaken, dat is niet ver, en ge gaat bij ons wonen en als we van u niet te klagen hebben 't zal wel gaan.

Leerjongen bij Naaske Fleters (en oude gilde-gebruiken)

Des anderendaags moest ik naar Naaske Fleeters, mijn baas tewege, een huisgezin van twee gebroers en hun zuster, alle drie ongehuwd, ze hadden noch kat noch keuntjes noch kindjes, dus een goede post

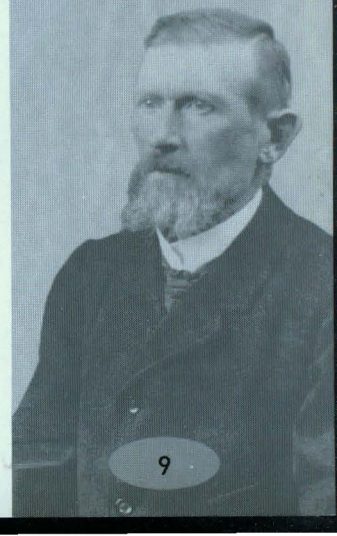

voor leerjongens. Ze wrochten voor klandizie, nieuwe [schoenen] maken en vermaken en soms hier of daar bij een goede klant aan een paardengareel gaan naaien. Ze deden hun werk met de hulp van leerjongens, en alzo was het in hun baat de jongens goed en rap op leren. Het eerste jaar was voor niet, het tweede jaar de eerste zes maanden 1,50 fr. per week en de zes volgende maanden 2 fr.

Een weinig voor deze tijd, te zeggen vóór het jaar 1877 telkens op Sinte Crispijn, schoenmakersfeestdag, werd er 's morgens zoals nu nog een mis gedaan voor de schoenmakers, waarin de bazen tegenwoordig waren en na de mis hun domestieken gans de voormiddag vrij hielden van drank; dan leidde hij ze ten zijnen huize waar zij een welgedekte tafel vonden, en 't was kermis. Allengskes wrochten zij met meer gasten, en door vermeerdering van getal viel dit gebruik af. Er bestond ook een gilde waarin bazen en gasten overeenkwamen niemand de stiel aan te leren die van geen schoenmakersafkomst was of geen parochiaan, dat werd zelfs buiten die gilde onder al de schoenmakers algemeen gebruik, om reden de schoenmakerij binnen Izegem te houden en om voor zich en hun nakomelingen hun dagelijks brood te verzekeren. Het gebeurde dat men hierin een uitzondering inbracht als het een dompelaar van een weesjongen gold[5], want in die tijd bestond er voor onvermogende lieden geen familieraad, of te minste men kende dat niet en men was aan zichzelf overgelaten. Voor mij zegde men: laat onze handen op ons herte leggen en onze ogen opendoen en een aanvaarde leerjongen liet zich uitstellen voor mij.

Het was op een vrijdag dat ik te Fleeterkes inken deed, 'k was welgekomen maar 't was verlaan tijd en 'k moest met aandacht toezien hoe men wrocht. De zaterdag een pekstoel doen maken te Doziaatjes in de Hondstraat, 't waren daar goeie en sterke; gewoonlijk zaagde men [van] een oude lelijke stoel de leen af en voor mij vond men geen een. Een stoel van Doziaatjes was een voor gans ons leven; ze mieken [ook] kloeke nepen voor degenen die moesten hun overleers zelf stekken en naaien, maar degenen die tegen die kosten niet kon miek zelf een van twee stoelleen of wel met twee gebogen plankjes van een vervallen regenstandeke. Van daar gegaan naar Citroentjes, nevens Amelie Krieke recht op de diskapel, om een ledige citroenbak om hem te hermaken in een schoenmakersbak. En mijn tante die uitging om te naaien was vlakweg al bezig met naaien aan mijn pekschortje, met de hand, want maandag toekomende moest ik er aan beginnen.

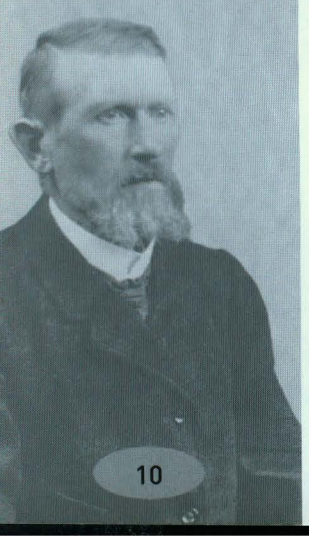

Naar de zondagsschool en de congregatie, en getuige van een brooddeling

De volgende dag was het zondag en 's namiddags zondagsschool en congregatie en 'k moest er naartoe. De zondagsschool begon ten 1 ½ ure; maar hoe keek ik daar mijn ogen uit! Zulk een grote koer! En al die knechtjongens van eerstecommuniegrootte tot bijna aan lotenstijd! O zoveel! Al jongens uit een bevolking van 8500 zielen. Nauwelijks was ik op de koer gekomen of ik had er een bende rond mij, mij te bewonderen van kop tot teen en elk sprak zijn gedacht uit over mij: o! welk nen aardigen, van waar komt den dien uit? welk boerke, enz. Ik stond daar tussen al dat voor mij vreemd spottend gedoe weerloos alleen, met angst en vrees verlangde ik zó naar het inluiden der klas, een minuut wachten scheen mij een hele week. Eindelijk, het klokje klonk; enigen gingen nogal gemakkelijk binnen, maar het grootste getal liet zich binnen drijven lijk koppige schapen, en niemand gaf nog acht op mij. Als ze al binnen waren en [het] wat rustig was ging ik traag en verlegen naar binnen. Bedremmeld ging ik tot de twee meesters en vroeg aan deze die mij de overste scheen: mijnheer, mag ik hier in uw klas zijn? Hij vroeg: van waar komt gij jongen? Ik antwoordde: van Rumbeke mijnheer, ik heb daar de kosteloze gemeenteschool gedaan.
De meester stak mij een leesboekje in de hand en deed mij gans de eerste bladzijde lezen, die begon: 'Dieu crea le monde en six jours, le premier jour il crea' enz.. Het was een klein bijbelke van 't oud testament. Hij nam dan een Franse grammaire en ondervroeg mij daarin. 't Is goed jongen, zegde hij, als gij zondag komt breng een schrijfboek mede, een Frans bijbelke, grammaire, een pennestok met pen erin, en een catechismus. Verbluft vroeg ik: waar kan ik daar aan? Hewel te Lieza Maddens, hier dicht bij de kerk. Maar al met eens: wat een lawaai toch, de lessenaars of schrijftafels waren planken op schragen geplaatst en moesten ook dienst [doen] in de congregatie voor de kaarters. 't Was luid klappen, zelf schimpnamen roepen naar mij, de tafels schudden en trekken dat er inktpotten op de grond rolden. De meester die mijn bekwaamheid onderzocht, de heer François Deraedt, wonende op de knok omtrent recht op de Marktstraat, moest zijn krachten inspannen om stilte te krijgen en zegde luid: die jongen doet heel wel, is beleefd en gemanierd en dat dient tot lesse voor u! Dat waren hier allen kleine burgersjongen die ter stadsschool geweest hadden bij monsieur Charles en monsieur Felix, en hier was ik in een Franse klas verzeild. Wat peist gij, ik een arme sukkel, mijn plaats was bij degenen die naar de broedersschool geweest hadden, van al die wijze en gemanierde kleenburgersjongens, geen enkele kon 'Ruimbeke' spellen zonder letters, ik wel: vier vingers en 'n duim is Ruim en die stron... in 'n reke is Ruimbeke. Wisten deze jongens dat er door hun handelwijze mij zulke grieven in het hart ontsponnen? Wist de heer François Deraedt dat hij mij zulke deugddoende zalf op het herte streek?

De zondagsschool werd gedaan, 't was 3 ½ ure, in het naar huis keren in de Roeselaarstraat zag ik weerom een heel iets nieuws voor mij! Jonge vrouwen met verschoten klederen aan, er uitziende

**De oude 'Stuiverskapel', kapel van de kliniek in de Roeselaarsestraat, afgebroken omstreeks 1976.
Ze werd gebouwd in 1852 als noodkerk tijdens de bouw van de Sint-Tillokerk.**

als te vroeg uitgebloeide bloemen door de schuld van de tuinier die ze niet verzorgd had en de blos der schaamte verbeterde hun uitzicht. Vrouwkes van rijpe jaren met een verschoten en op de draad versleten kapmantel aan die zich wat vrijer hielden en al pratend huiswaarts gingen en lijk in hun mantel iets verborgen hielden. Mannen van halfwege leeftijd en ouderen van jaren, een klein deel ervan met een verknokelde en versleten frak aan, het grootste deel met de oude afgewassen blauwe kiel. De twee derden van alle lieden, zowel mannen als vrouwen, droegen kloefen aan hun voeten. Allen kwamen uit de tegenwoordige kapel van het hospitaal de straat op toen ik voorbij kwam. Men kon ze in twee delen onderscheiden: een deel dat zich met schaamtegevoel zo spoedig mogelijk uit de voeten maakte, en het tweede deel, wel het grootste, gaf het uitzicht van iemand die achter zijn deel kwam, zijn recht, want door deze lieden zag men dat er daar de zondagachternoen brooddeling was voor de arme.

De volgenden zondag trok ik weer naar de zondagsschool met mijn schoolgerief in de male van mijn frakske, al de binnenkant van den omslag had ik geschreven:

Die dit boek vindt en niet wederbrengt
krijgt eenen wafel,
dat hij van de tafel
op krukken
en stukken
op langoor, den ezel springt!

Ik dacht die palingen allemaal daarmee meester te worden.

De zondagsschool had twee afdelingen: de Franse en de Vlaamse. In de Vlaamse afdeling, waar er meer klassen waren dan in de Franse, waren er ook schoolmeesters aangesteld uit de raad van de openbare onderstand, en tussen leerling en onderwijzer bestond er doorgaans wrijving, en de leus der zondagschool was: 'De vreze de[s] Heren' leren.

Schoenmakersgerei bijeen zoeken en eerste lessen

De maandag trok [ik] naar Fleeterkes, mijn baas en leermeester, mijn bak en mijn schaars

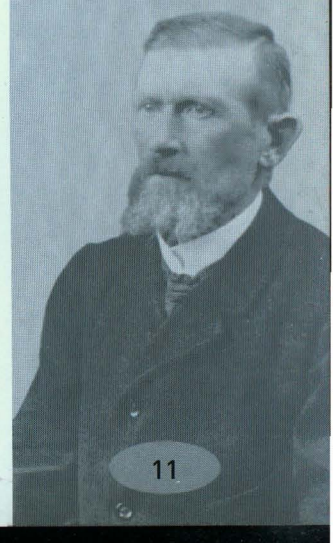

gereedschap was er reeds van de zaterdag. Een neep om te spannen en te naaien moest ik niet hebben, ze hadden ook een, 'n sterke en 'n goeie, een van Doziaatjes geweest. Ander alaam kon ik voorlopig van hem krijgen, zoals een houten bijzegel (houten pé genaamd); deze kwam van Sissen Bijzegels, een gewezen schoenmaker, hij droeg nog met eer zijn vuile blauwe pekschort alhoewel hij niet meer bekwaam was om te werken door ouderdom. Zijn bijzegels waren in algemeen gebruik en bleven nog geruime tijd in eer, ze waren gemaakt in bukshout (bossenboom). Naarmate het nodig was kreeg ik een of twee opversleten messen, een versleten rasp en een in stukken hernaaide spanriem. Een hamerke moest ik ook hebben en maar zelf kopen; er waren twee soorten van hamers: gesmede en fabriekshamers, naar het oordeel van mijn meester waren de gesmede hamers de beste. Al kloppend in het nederdalen moest de hamer een vaste val hebben en plat daken na zijn val, de platte kop van de hamer moest een platte lijn maken met het uiteinde van de steel en als men klopte moest dat met een slappe arm gedaan zijn, en in de zwier de elleboog plooien; de fabriekhamers voldeden gewoonlijk daaraan niet, en hij deed [er] voor mij een maken te Verhelliës aan het papekruiske.

Zijn stelsel was, als hij leerlingen aanvaardde en hen te werk stelde: ten 1ste zien als er plaats genoeg was. Hij zette zich op een pekstoel, strekte zijn armen opzijds uit zover hij kon tot 't einde uit, moest plaats hebben om zich op zijn stoel achterwaarts te bewegen. Ten 2de: de stoel moest de gepaste hoogte hebben voor die hem moest gebruiken, een stoel die aanpaste. Voor jongens waren zij gewoonlijk te hoog, hij zaagde wat al onder af, naarmate de grootte deed hij er stukjes leer op al onder aan de pekkels, zij moesten in het zitten volgens hun werk de goede houding aannemen en voor het naaien de ruimte hebben om hun armen open te werpen. Die zich in het naaien mijden krijgen ingekrompen armen en de ellebogen steken uit en een slechte houding op hun stoel geeft een scheef lichaam waardoor veel schoenmakers langs de straat gaande hun stiel verraden. Mijn meester wilde dat niet, men mocht in gang en zwier niet zien dat men schoenmaker was, hij schonk onder dit opzicht een bijzondere oplettendheid, alsook op het alaam dat men zich moest aanschaffen. Het eerste wat mijn baas en leermeester deed

De schoenmaker naait het onderwerk,met een lange pekdraad. Deze foto werd genomen op een tentoonstelling

was mijn stoel onderzoeken als hij mij paste, zette zich er dan zelf op en strekte zijn armen al beide zijden wijd open en toonde mij de plaats waar ik mij moest zetten, want de kamer had maar amper plaats voor 4 mannen, ik was de vierde man en moest nu leren een pekdraad maken. Hij nam 'n bol grof garen, nam de opgewonden schinkel en zei: kijk, ge moet goed kijken! [Hij] strekte die schinkel met beide zijn armen uit, zie je? dat is een vadem, legde het einde van de vadem op zijn knie, wribbelde open en met een licht snokje trok hij het einde af dat langzaam naar de punt scherp uitliep. Als ik u zeg, sprak hij verder, als ik u zeg: maak een draad van twee vademen, dat is voor een van twee zulke lengten, zeg ik een vadem en half, ge moet de lengte meten met alle twee uw armen eerst, dan de lengte van een arm erbij, wribbelen, met lichte schokjes vaneen rukken, en elke vaneengerukte schinkel leggen zodanig dat de draad twee scherpe uiteinden heeft voor de borstels te kunnen aanzetten, dan heel dat ende op de knie met 't platte van de hand wat draaien en dan is hij gereed voor te pekken. Alzo zê, zei hij. [Hij] nam een stuk pek, streek het eenmaal over de draad, nè zei hij, pek hem voort. O! wat was dat voor mij een lastige karwei! Het ergste was dat ik mijn handen besmeurde door de warmte die het pek kreeg, alles wat mijn handen aanraakten plakte eraan! Strijk ze aan uw haar zei Fleeterke, door het vet van uw haar zal het niet meer plakken, en inderdaad het plakte niet meer. Geef draad en pek hier, gebood hij, en kijk hoe dat ik dat doe. Hij spuwde de binnenkant van zijn hand wat nat en het pek plakte niet meer. Hij miek het pek zelf gangbaar voor zijn gebruik, kocht het ruw want het kwam dan zeer goedkoop. Hetgeen hij er van nodig had deed hij in een pekpot, smolt het stillekesaan op het vuur om het verbranden te vermijden en wist de gepaste maat olie er in te doen, roerde dat op het vuur dooreen met een stok, en wanneer dat er geen klonters meer voor kwamen goot hij het uit in koud water. Eens afgekoeld nam hij het zeer voorzichtig uit, want 't was nodig; dat pek, kokend heet, spreidde zich als een pannenkoek deels gezonken onder water. Na enige minuten afkoelens met de toppen van de vingers dat pek bijeen gedreven en bij dat deel onder water hangende, voorzichtig om zich niet te verbranden tot een soort bal gemaakt, dan uitgehaald, gerokken en herrokken als in koorden tot dat het soepelheid had, dan in een dikke staart getrokken, die staart in knuisten getrokken en al die knuisten pek moesten de weekpot in, dat was de beste plaats tot bewaring.

Mijn leermeester wilde voor zijn kliënten goed werk leveren, wilde goed pek, goed garen en sterk leer, 't was immers zwaar werk en de overleers moesten met de hand genaaid en gestekt worden. In de handel verkocht men ruw pek voor schoenmakers en borstelmakers en bereid pek in knuistjes voor de schoenmakers. Het ruw pek kostte vier dikke (40 c.) de kilo, bereid pek 'n kluite (5 c.) van 't knuistje, en men wist nog niet met wat het bereid was: was het petrol, bedorven vet, roetkeerskes van een cent die niet verkocht gerochten? In alle geval, men had dikwijls slecht pek als men zulk gebruikte; zacht pek voor het gebruik was gevoelig aan het temperament van het weer, in koud weder werd het te hard, in warm te zacht, wie zijn pek ruw kocht kon zich daaraan verhelpen en 't kwam voor te moeite veel beterkoop.

Deze eenvoudige uiteenzetting heeft meer belang als dat men kan denken, en daarom was in mijn leren het eerste werk boven alles: leren draden pekken, daarachter onmiddellijk de draad draaien met de draaitop (waarin ik groot plezier vond), glad strijken met een licht stukje overleer, de borstels leren aanzetten wat tamelijk lang duurde eer ze goed aan de draad vast waren, de rispenden waren te bot of te puntig of niet goed aangedraaid (aangezet) en wat mijn meester zijn geduld meest op de proef zette was, als ik de borstel in stukken trok of afsloofde, of als mijn draad aan de rispende stropte. Want hij begon mij te leren naaien aan twee lapjes overleer in de neep genepen, waarvan de boordjes langs elkaar juist gelijkig aangelegd waren om aaneen te naaien. Dat ging: houd de neep goed gesloten tussen uw knieën, het leer niet laten verschuiven, houd u recht, neem uw elsen in uw rechterhand, leg uw wijsvinger op de boog van uw elsen, duwt met het linkerdeel van de palm van uw hand op het elshout en naai zodanig dat het elsen met de rug al doorsteken op de neep steunt en al de andere kant recht uitkomt en laat uw leer niet verschuiven.

Twee intermezzo's: bekende Izegemnaren en de speelman komt

Gelijk ik maar weinig toegezet was in het leren moest ik in de verlane uren goed nagaan hoe zij wrochten en [zij] leerden mij vermaarde Izegemnaren kennen: Jan en Saarlowie Schijterie, Krokke Dju, Tutte Zandt,

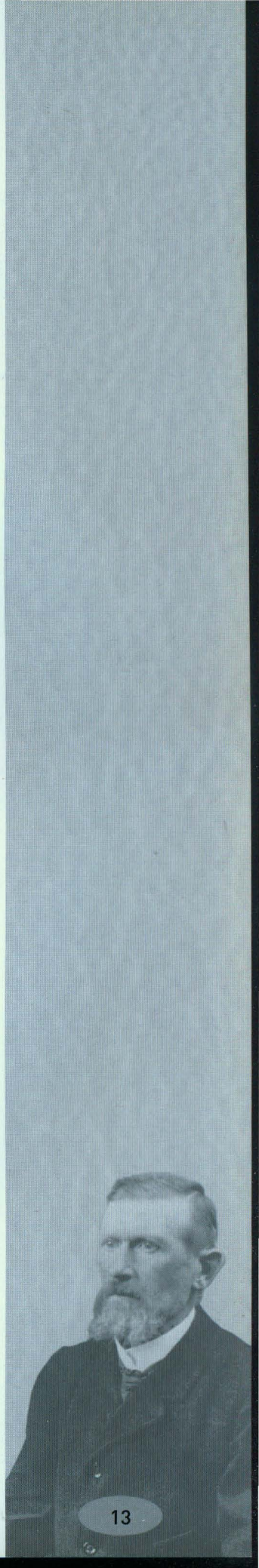

Typisch voor Izegem: de vrouw links trekt borstels, de mannen maken schoenen. De twee middelste mannen pinnen op, met een oppintang. Begin 20ste eeuw.

Sieske 't is ne katere, Seven Schusse, Roste Kesteloot, Siske Marientjes en nog andere. Ook merkwaardige vrouwen, waaronder ene die dagelijks langs de baan was en haar stiel uitoefende met hier en daar in een lands kapelleke witte slaapmutsjes en koffiezakken te maken, andere die 's nachts heimelijk op ronde waren om kindjes te betoveren, andere die ten huize gingen waar men een betoverd kind had en hen aanwees in welk klooster en welke pater het kwaad verjoeg en de kwelling kon aflezen, nog andere waren er die wat hoger geleerd waren, deze gingen op aanvraag naar zieke kindjes wanneer men niet wist als er bij was of niet. Zij onderzochten het kind, geleek hun buikje aan een konijnebalgske: het had de koeke; kreunde het daarbij: het had het vuur in zijn balgske; met de twee vorenste vingers over zijn hertje gestreken en ontwaarde men een putje: het had het hertegespan, en had het dat alle beide: het had de koeke en 't hertegespan. Dan Roosje Goêbloed, (een zeer godvruchtig vrouwke in zijn bedaarde jaren) te voet gevallen om dat af te dienen; Roosje wist altijd waar het daarvoor moest om te dienen en wat het moest mee hebben om te offeren.

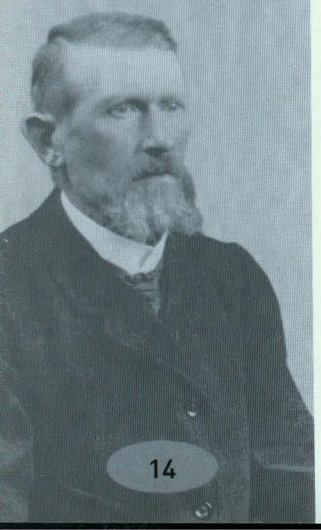

Intussentijd waren die verlane stonden voorbij en men herbegon met mij. Ze gaven mij dan twee stukjes overleer, ongelijkig met kleine steekjes op elkaar gehecht om het een op het andere te naaien. Dit verdiende meer oplettendheid, kon ik dat goed zo ging ik mijn meester reeds hulp bewijzen. 'k Moest ook met fijnere draadjes op dezelfde wijze leren stekken, daarna moest ik twee stukjes overleer tegen elkaar geschoven plat aaneen leren naaien, zodanig dat die twee stukjes aaneen sloten dat men geen scheiding eraan zag en de draad moest al de beide zijden van de naad een effen en gelijke lijn maken. Men gebruikte daarvoor geen neep maar wel een plat blokje hout al boven een weinig gewelfd, in de lengte goed 20

centimeter lang en in de breedte 15 cm, men legde dien blok op de knie met de spanriem vast gelijk een leest.

De kunst bestond hierin: een gepast draadje van dikte, zo nodig geen schoenmakersgaren maar wel spinaal voor fijne laarzen, de draad glad en effen, een rond steekelsen naarvolgens het werk, maar hier in dit geval een krom elsentje, en dit elsentje zo regelmatig in- en uitsteken dat het gesteksel evenredig de naad gelijke lijnen maken, en het leer omgekeerd zijnde de naad onzichtbaar is. Mijn meester had dan nog kleine speciale alaamkes daarvoor om in geval het nood was deze naden nog een schoner toog te geven, een soort prikkeltje met scherpe punten die de steken tekenden hoe men moest stekken, een prikkeltje voor het genaaisel te prikkelen als men de schoen of laars afreedde, een biezesteker voor de bies in den naad glad, effen en dicht af te snijden en een retser die men wat warmde voor de bies schoon rond uit te strijken. Een bies was een smal striepken overleer dat men tussen de hiel of achternaden meespande. Dat al kunnende wierd ik reeds bekwaam om mijn meester van nut te zijn.

Op een zekere namiddag alles was zó rustig, elkendeen was lijk in zijn eigen gedachten verzonken, en al met eens waren wij als opgeschrikt van volk die de steenweg opliep en wij daarachter om te weten wat dat zijn mocht. Dichter bij gekomen ontwaarden wij een man met of het ware een glimmende pauzemuts aan, gildig aan het spelen te midden een kring van volk. Wij traden dichter bij om dat spel beter te horen en te zien, dat ging:

Geen voetje kan niet stille staan
elk moet van 't een op 't ander gaan,
en zie hoe knap dat ik hier sta,
ik spele dan een deuntje alra:
Tadaron tadaron tadaron tatja!
Zie op mijn kop hoe 't bellemutst,
als ik dat schud dat klinkt dat klutst,
dat helpt een wals of een polka
kunt gij dat beter doe het na.
Tadaron tadaron tadaron tatja!
Als mijn elboog stuikt en drukt
dan klinken bekkens hel verrukt:
Dedjinge djinge djinglala!
Kunt gij dat beter dan doet het na,
Tadaron tadaron tadaron tatja!
En als mijn voetjeaan 't touwtje snukt
't gaat bom bom bom, de trombal lukt;
'k en heb voorwaar geen weêrega
want niemand niet die kan dat na.
Tadaron tadaron tadaron tatja!
Het is nu met mijn vingertoppen
te spelen, op de reken knoppen
geplaatst op mijn harmonica,
't is harmonie en doet het na.
Tadaron tadaron tadaron tatja!
Ik ben niet wijs en ook niet zot;
geen bete brood meer in mijn kot,
en 't is daarvoor dat ik hier ga
met ijle beurze, en dan daarna:
Tadaron tadaron tadaron tatja!
Ik zitte met een kinderkluts,
bij dag en nachte ben ik duts,
en ga nu maar mijn weelde na
binst dat ik speel nog een polka.
Tadaron tadaron tadaron tatja!
Uw speelman is een arme puit,
en lang nu maar een kluitjen uit;
nog wat gespeeld en dan alra
naar mijn vrouwe Monica!
Tadaron tadaron tadaron tatja!

O! Wat was dat een gejoel en gelach in die kring nieuwsgierigen rondom hem, voor mij, zo iets [had ik] nog nooit gezien noch gehoord! Mijn hert popelde van pret bij spel en leute. Na vier of vijf minuten staakte de speelman zijn spel, deed een omhalingske in die kring waarvan het grootste deel deed lijk verschuwde mussen. Wij keerden terug naar ons werk.

Terug bij de les

Op het werk lag er een paar kazakoverleers gereed voor mij om te stekken; die overleers lagen daar in hun stukken lijk de patronen waren, ik wist niet hoe beginnen. Zie hier, zei de baas en nam een soort stuk licht zoolleer dat gesneden was als een gewone contrefoor, maar langer, al boven en de beide einden wat geschalmd maar niet scherp, nam een plankje op zijn schoot, en op dit plankje het achterstuk van de kazak, daarop de contrefoor waarvan de uiteinden langer waren dan het achterstuk overleer, verzekerde

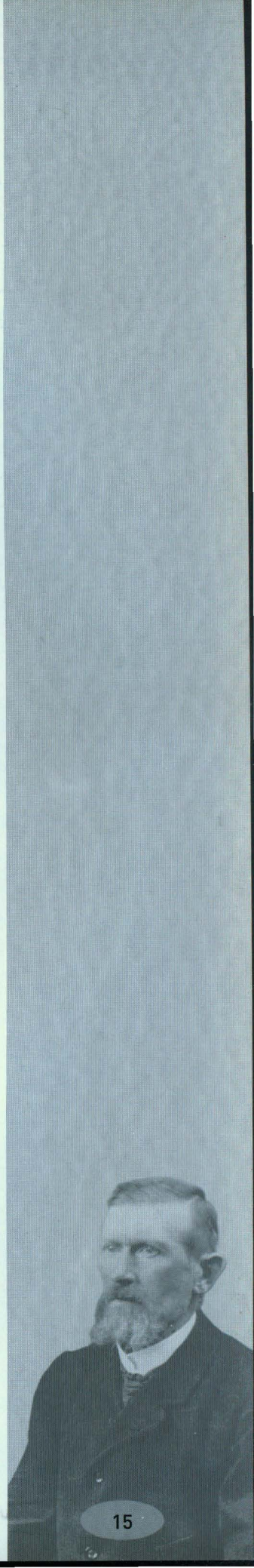

Een thuisstikster en twee schoenmakers die fier zijn op hun werk. Gebruiken zij nog rechte leesten?

zich als het goed paste en legde het vast met drie blauwe kleine steekjes, streek over het overleer de rug van een elsen die de lijn tekende waar ik moest naaien. Dan de neep genomen, dit gereedgemaakte stuk in de neep tussen mijn knieën genomen en [ik] moest beginnen naaien, en nu en dan een berisping ontvangen omdat ik al werken een scheve of slechte houding aannam. Wanneer ik 't enden mijn naad was, moest ik in de laatste buitenwaartse end van de draad alleen doorsteken en al de binnenkant toetrekken en de twee enden met een rechtse knoop zeer dicht op het leer toetrekken, met mijn kort afgesleten mes dat ik gekregen had dicht afsnijden, dan op de terd van een leest leggen of nog beter op de neep om die knoop voorzichtig effen te kloppen.

Dit gedaan zijnde aan de meester laten nazien of het in orde was, als de steken gelijkig lengde waren, gelijk toegetrokken waren, niet in zigzag genaaid of in muziek, kortom recht en schoon. Dan gaf hij de voorvoet met een stukje of lapje erbij dat de vorm had van een brede korte tong die moest met een steek aan den voorvoet genaaid zijn. Ge moet opletten zeide hij, dat is veel nodig voor de leerzen, ge moet dat bijzonder kunnen. Dit gedaan zijnde nam hij de voor- en achterstukken op een plank, zijn snijplank, legde de ene kant van 't achterstuk, hetzij de rechtse kant of linkse kant op de voorvoet, rechts met rechts of links met links op een wijze dat de voorvoet tussen de contrefoir en 't achterstuk zat, dat wierd op malkaar ook vast gezet met drie kleine blauwe steken die een soort in de hoogte een lange driehoek vormden en aantoonden waar het moest aaneen genaaid zijn. De ene kant vast gelegd zijnde, keerde men hielstuk en voorstuk langs de kant ineen op dezelfde wijze en gans het overleer had zijn fatsoen, dan met de neep tussen de knieën en elke kant aaneengenaaid was het overleer klaar voor op te pinnen. Men noemde dat: kazakken spannen.

Nadat de baas die kazakken opgepind had moest ze ik leren zwarten, met een gewone schoenborstel die ik moest nat maken, daarmede het roet van het gat van de pot en pan afvegen en dat over het overleer wrijven waarmede het goed zwart wierd. Voor de lijksels en talons van de schoenen te zwarten had ik [verf] moeten naar Triene Vanmoens gaan halen, die op de Grote Markt woonde die linten en strekken verfde, en de afval met de buitengebruikte zwarte verf verkochten aan de schoenmakers die er om gingen met gebuilde verhakkelde oude potten, pannen, kleine ketelkes; ik ging met een uitgediende theeketel. Men was besteld met een oude houten pollepel; mijn theeketel was halfvol voor een kluite (vijf centimen), men deed in die verf kopbrood (fosphaat de fer) en alzo had men inkt.

Mijn baas verbruikte nogal veel droog overleer dat hij zelf mals miek. Om hem te overtuigen of hij de goede hoedanigheid gebruikte, als hij kazak- of leerzeschoenen gesneden had, legde hij stuk voor stuk op een plank op zijn knieën en wreef met een vod die daarvoor diende vuile traan in tot dat hij oordeelde dat het genoeg was, plooide en wrong ze dan tot dat de traan gans het leer doortrokken had, dan was het mijn werk ze te stekken en spannen. Met kalf- en zogervel deed hij dat niet, zoals voor leerzen, Engelse toerieders en getten.

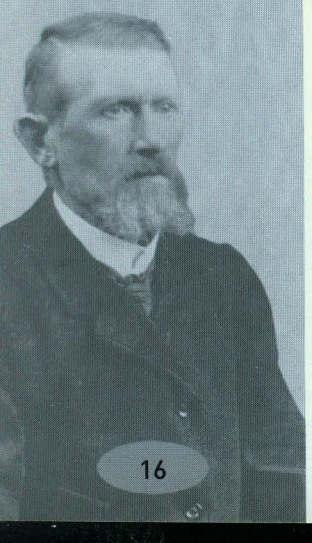

Schoenmakers en leerjongens, rond 1900.
De linkse jongen houdt zijn schoen vast in zijn spanriem. De leerjongen naast hem moet zolen kloppen op een klopsteen. De jongeman beneden rechts heeft hakken die bekleed moeten worden, zijn spanriem ligt aan zijn voeten. De baas, bovenaan rechts, is duidelijk een vinkenliefhebber.

De leerzen moest ik gans stekken en naaien, die zijnaden van 't been de ene keer met platte naad en op een andere keer met een bies in de naad. Het achterdeel der Engelse toerieders waren bij Treze in de Wijngaardstraat (toenmaals de Glazestraat genoemd) gedregen om te stekken, er was reeds hier en daar al een stekmachien[6], maar men vertrouwde dit spel niet veel, dat kon niet sterk zijn; maar die ressorts (rekkers genaamd) was een moeilijk en geduldig lang werk om met elsen te doen, daarom kreeg Treeze die rekkers in te stekken, de voorvoeten en de hielnaden met bies waren voor mij. Als die Engelse toerieders afgewerkt waren moesten ze nog afgeboord worden, en dat was ook een werkje voor mij; met een effen glad draadje met op zijds van halfwege de achterkant op zijds langere steken te leggen dan naar gewoonte, die steken toetrekken tot gewone lengte op een wijze dat de schoen vanachter en op zijds de klant aanpaste, dan wierd dien boord heel voorzichtig effen geklopt voor de schoonheid en bijzonderlijk om niet uit te rekken, met een goed snijdend mes geëffend, gezwart, met de top van de vinger stijfpap op gewreven en hiermee was mijn werk gedaan.

Mans- en vrouwbottinen moest ik de achternaden met biezen er tussen naaien en de voorvoeten met een fijne draad erop stekken, het andere was voor Therèse uit de Glazestraat (Wijngaardstraat) met haar machine. Schoenen die toerieders genoemd werden, hetzij mans- of vrouwschoenen, en slissen wierden met het elsen gedaan, met de hand, en te Fleeterkes waar ik leerde thans door mij.

Nu moest ik lappen op de schoenen leren naaien, de armmachines waren in 't geheel niet gekend, en men moest die lappen daarop naaien met een licht

draadje en doorhalen gelijk men nu een doorgenaaide schoen naait. Er werden nu en dan een paar doorgenaaide vrouwslissen gemaakt die ik, nu reeds ver gevorderd zijnde in het naaien, moest leren de zolen doornaaien.

Nu moest ik met de hamer leren werken met het onderwerk te kloppen, de zolen, conterforen en onderstukken. In die tijd had het leer nog zijn goede natuur, was soepelachtig, zeer plooibaar en open, er zat geen vervalsing in. Met kloppen zette het zich uit en het sloot. De hamer moest plat met de kop op het leder nedervallen zodanig dat de val van de hamer niet prentte als het leer geklopt was, en voor de zolen moest men kloppen totdat zij goed gesloten, vast en sterk tegen slete waren. Het onderleer was niet gekapt lijk nu, men kreeg het in stukken en brokken. Zolen voor twee en drie paar en nog meer waren doorgaans aan een stuk, binzolen, onderstukken en deklappen ook. De zolen en binzolen waren met schreven uitgetekend, onderstukken en deklappen noes en dweers in vierkanten. De bazen zwichtten hun van niet te veel te geven, in acht nemende op de rekbaarheid van het leer sneden zij doorgaans de stukken te klein, en langs de straten hoorde men de klopsteens einde en verre. 't Ging soms nog niet, men pakte 't stuk leer weerom opnieuw, een dop in 't water, met de klopsteen op den knie, met de linkerhand 't stuk leer goed vast, en in de rechterhand de tange begon men maar te rekken en te trekken tot men af en t'enden was, dan de zolen weerom effen geklopt gereed tot het verbruik. Ging het nog niet men deed de dolle schort aan en vol misnoegen naar de winkel om andere. Dat brak daar nogal dikwijls los in twee partijen: de baas beweerde dat hij niet genoeg gerekt en geklopt had, de gast in zijn misnoegdheid zei: als ik drie uren geklopt en gerekt heb is dat voor u niet genoeg. Eindelijk won de gast het pleit en kreeg andere en de zaak was effen. 't Was slechter als dat de vrijdagnacht voorviel en de gast zolen gebruikt had van 't stuk en een te kort kwam, dan verloor hij het pleit.

Daarop volgde voor mij het nagelen van een paar halve zolen en deklappen, om mij het genageld werk aan te leren. Er was een schreef rondom de boord van de halve zolen gedaan een kleine centimeter van de kant en in die schreef [werden] diep gaten gestoken voor mijn gemak in 't inslaan van de nagels. Hier en daar lag de zool al vast, een nagel op elke hoek, al elke kant een en drie in de draai van de top. Hij gaf mij die schoen en zei: ge moet uw schoen goed in de spanriem houden dat hij vast zit, de nagels in uw

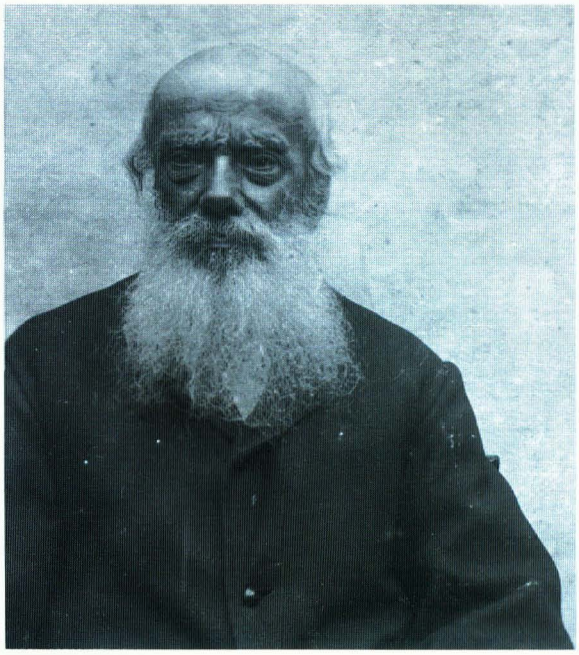

Zwarte Bourgeois

schort laten glijden[7] dat gij er met uw linkerhand gemakkelijk aan kunt om [ze] in de gaten te steken om met twee drijvende klopjes en nen slag de nagel in te slaan. En al zeggen toonde [hij] het mij. Let op en horkt wel, zegde hij mij, gaf twee klopjes, dat zijn drijfklopjes die de nagels dwingen recht in te gaan, en nu... horkt wel, gaf nog drie klopjes. Hoort gij de punt van den nagel op de plaat daken, en sloeg dan de nagel vast. 'k Ga 't u nog ne keer tonen, herhaalde hij, stak een nagel in 't gesteken gat, gaf twee drijfklopjes en een toeslag; hij gaf de schoen terug en zei: doet dat nu alzo voort lijk ik u getoond en gezeid heb. Ik nam de schoen en begon. Ge moet met ne slappen arm kloppen, zei hij, uwen hamer niet stuiken; ik volgde zijn raad en 't ging; weldra mocht ik nieuwe schoenen nagelen, ook schrepen en vilen.

Nu moest ik met 't mes leren werken, eerst met in stukjes onderleer te snijden voor de houding van het 't mes aan te leren en het wetten van het mes, daarna aan de talons waar stukjes op gelegd waren om te leren schroden, raspen en schrepen, dan volgde talons vermaken en lappen op de zolen leggen om vervolgens een hele schoen te kunnen vermaken, en welhaast deed ik volledige vermaking.

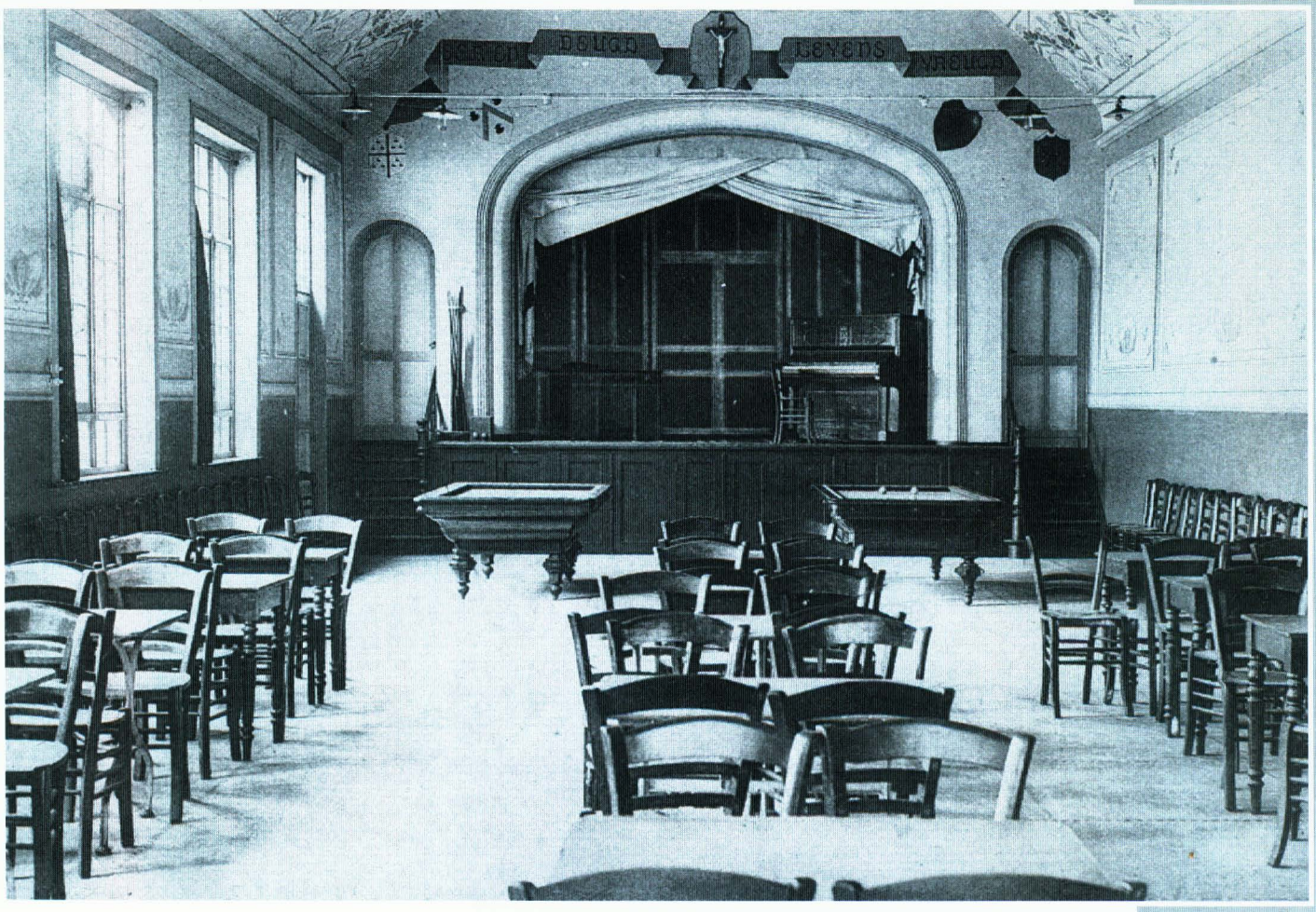

De oude feestzaal van het Sint-Josephsgesticht, die ook patronaatszaal was en gelegenheidskapel.
Ze was laatst studiezaal en werd afgebroken in 1952.

Maar in veel leerplaatsen ging het zo rap niet. 't Was daar aan de wiegeband trekken, met 't kindje spelen, met 't kindje buiten wandelen om van 't kindje en de leerjongen af te zijn binst [dat] moeder de vrouw de overleers stekte en spande voor haren man. Immers zijn overleers waren in hun stukken met zijn werk mede[ge]geven en dit was het werk van de schoenmaker die zich hierin van zijn vrouw of een leerjongen bediende. Er was een schoenmaker die voor klanten wrocht met drie leergasten, een die al wat gevorderd was in zijn stiel, een tweede die al goed ingezet was en de derde een beginneling. Hij woonde in de Roeselaarstraat rechtover de ingang van de Siskes, thans moederhuis: Zwarte Bourgeois genaamd, grof van stel, breed aangezicht met een lange brede volle baard, brede zwarte wenkbrauwen waaronder steure zwarte ogen zaten die aan de man het uitzicht gaven van een aartsvader uit het oud verbond. Deze man had geen kindjes meer, zijn kindjes waren mannen en vrouwen geworden maar nog niet uit het nest gevlogen, en met deze en zijn leerjongens wrocht hij voor een sterk cliënteel op het vreemde. Met een bazas op de schouder, vol gevuld met klantenwerk, ging hij de zondagmorgend vroeg per trein op reis om zijn klanten te bedienen. Zwarte Bourgeois was een sterke liefhebber van konijnen, hij had rasechte bokken en moeren, reuzenras. Zijn bokken en zijn moeren waren wijd vermaard in het ronde; die daaruit aan jongen kon geraken mocht er zich op bogen. Voor zijn konijnen alleen had hij een leerjongen nodig; hij had noch erve noch grond om voedsel te kweken voor zijn beestjes, dat moest bijgehaald worden en [dat] was het werk van de kleine leerjongen, de laatste ingekomene. Met de baalzak op de rug langs wegen en kanten achter gers voor de keuntjes en hij moest zien dat hij ze kon goedhouden. Zo hield hij zulk een jongen in gereedheid tegen dat de oudste op een ander ging, dan schoven de blijvende hoger op

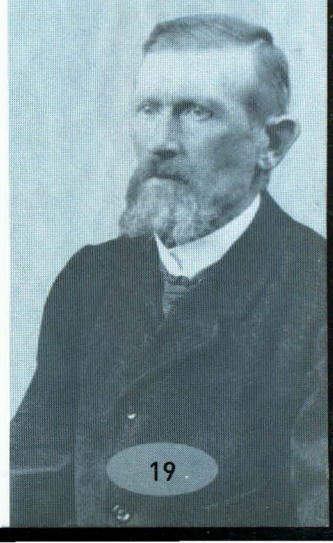

en de jongste mocht beginnen werken van zohaast hij een andere kreeg om voor zijn keuntjes te zorgen.

Werkmanswoningen in 'de goede oude tijd'

De werkmanswoonsten waren in die tijd meestal krotwoningen, een enkele keuken eng en laag kwam langs de straat; ze diende voor washuis, werk- en eetplaats, in slecht weder was zij de speelplaats der kinderen en in goed weder moesten de kinderen buiten in de open lucht. De oudsten moesten voor de kleineren zorgen. Stak iemand de voordeur open, men was in gemeenschap met de familie. 't Ging er niet zelden luidruchtig aan toe maar men voelde zich sterk aan elkaar verbonden. Stak een gebeur of kennis zijn neus binnen, hij deelde er familiegenot, gelijk men hedendaags langs de straat gaande de radio hoort spelen zo hoorde men daar binnen zingen, waren het schoenmakers men hoorde ook kloppen en op roedeafstand de klopsteen kletsen. In armoê en vreugde en tegenspoed had men geen ander gedacht [dan] dat het alzo zijn moest; beloften en gezegden en akkoorden waren wet, men mocht er zich op betrouwen. Een hatelijke spreuk uitgaande van weldoeners en van werkgevers: 'Wiens brood men eet, diens woord men spreekt' was bij die lieden in voege. Die daaraan niet voldeed gevoelde het uitwerksel ervan, en al degenen die meenden daarvan de tucht in handen te hebben bij degene die ziellast hadden met het innig gedacht de vreze des heren te leren deden in menig geval te samen met de werkgever en huisbaas, die zich er niet gemakkelijk bij neerlegde, moest de gevolgen dragen.

In de congregatie... en er weer uit

Mijn tantes waar ik ten hunnen koste inwoonde waren zeer godvrezende bejaarde dochters en ik moest naar de kleine congregatie gaan. Mijn weg ernaar was van het Ommegangstraatje, Putjesstraatje genaamd, door de Roeselaarstraat, Kloosterstraat, voor en langs de kerk, het oud kerkhof door, naar de Sinte-Pietersstraat, de Menenstraat tot aan de broedersschool. Er was geen andere weg, de Pelichy- en Hilonius- en Sint-Amandstraat waren er niet. De congregatiezaal, waar de geestelijke oefeningen plaats grepen, was een grote en zag er uit als een klas waar de broeders de jongens hun a b c leerden, al platte ongeschilderde banken zonder leuning, in de diepte een verhoog met grote gordijnen ervoor en daarbachten een autaar met een Onze Lieve Vrouwbeeld.

De zondag kreeg ik twee centen van mijn tantes, een cent voor naar de mis te gaan om mijn stoel te betalen en een cent voor de schaal in de congregatie. Er was daar plaats genoeg voor allerhande spelen, op de ruime koer twee bolletraan, van binnen top- en schuiftafels, plaats voor vloerbollers. Men gaf kaarten en ganzespelen aan wie het vroeg, maar als ik naderbij keek: die jongens speelden om centen of centiemkes, ik had [er] geen en kon niet mee doen, ik moest bijgevolg rondslenteren. De rondslenteraars aanzag men met geen goed oog; hadden zij gelijk ik geen cent in hun zak, dat weet ik niet, 't waren speelvogels die elkander wel eens plaagden en men had een bijzonder oog op mij en wel zo dat ik de uil van 't spel was en de straf opliep van recht op een bank te moeten staan als toonbeeld voor een ander ofwel langs een muur op mijn knieën [te zitten] zolang de speeltijd duurde. Er waren twee geestelijke oefeningen, een om te beginnen waarin de Veni Creator gezongen wierd en de tweede om te eindigen. Men zong dan de Magnificat en het moest wel lukken: die kerelkes rondom mij zongen *Magnificat Kamiel Ameye*[8] *Dominum*. De geestelijke bestuurder, die toen E.W.H. Bolliouw was, stond recht, kwaad en rood als een pioen en 't gezang viel stil. Dan knielde hij zich weer voor het beeld van O.-L.-V. en 't gezang herbegon: *Magnificat Kamiel Ameye Dominum*; ik zat in het midden van die palingen. De surveillant die recht in het midden tegenover ons stond nam mij bij de lepels en gooide mij op straat; ik had het herte van 't schaap opgegeten en toch was ik onplichtig.

Nu was het gedaan met de congregatie en nochtans moest ik er naartoe van mijn tantes, ze wilden geen jongen die naar de congregatie niet en ging. Op de straat vroeg ik mij angstig af: wat gaat er met mij gebeuren? 'k Ging op mijn gewone tijd naar huis en 'k gebaarde van niets, en 'k en dorste niet ook. De zondag daarna, in de plaats van mijn gewone weg te volgen naar de congregatie, schipperde ik al de Markstraat, de Markt op, de Walstraat in dat ik aan de vaart uitkwam. De brugdraaier Charles Daens stond daar met een zestal bij hem die een roeitocht wilden maken met zijn boot 'De zwaluw', naar Kachtem. Heen en weer, dat kostte maar tien centimen, nen dikken, elk; ik had van mijn baas en leermeester de zaterdagavond een

aanmoedigingspremie gehad van een dikken die ik op zak had. Ik vroeg om mee te reizen, en 'k mocht. Wanneer wij de sasdeuren naasden te Kachtem zagen wij wel vijftien jonge kerels die ons gadesloegen en wij altemale zongen:

Als ['t] te Cachtem noene luidt
de roste gaan aan taafle,
't eerste dat ze voren krijgen
is ne roste waafle!.

Evengauw kwamen al die jonge kerelkes van 13, 14 jaar oud naar ons toegelopen met aardkluiten, gersfakken en steenbrokken [om] ons te bombarderen. Voor ons was er niet anders te doen dan met volle kracht naar ons kwartier terug te roeien.

Op straat, en op de dool

De maandag, 's anderendaags 's morgens om 8 ure, kwam mijn tante bij mij en stak hetzelfde pakje waarmede ik gekomen was in mijn handen, een zakje met gans mijn inhoud erin. Hum, hum, hum zegde zij, 't en is maar da 'k wille zeggen en ge kunt naar uw oom gaan en daar leren temmeren, en hier zê uw pakje, en zij stak de deur open en ik mocht gaan. Vol schaamte, weemoed, gramschap en verdriet meed ik de stad, ging de wegeling op al Becelaershof en verders wist ik niet meer welke weg ik volgde. Alle gemoedsaandoeningen warrelden [in] mij dooreen met de gramschap bovenop. Er was lijk een stem die sprak in mijn binnenste:

In uw doen en laten
moogt gij niemand haten!

Gedeeltelijk strodak met neuzeval (Wantje Pietershof in de Mandelstraat).

Dat bracht mij wat bedaardheid, en dacht in mijn eigen: twee bejaarde dochters, gezusters in een huisgezin maar met elk zijn beurs. De een ging bij de burgerij gaan naaien en kwam 's avonds thuis om mijn eten te bereiden en te slapen, dit was de oudste die ik meter noemde, de andere, de jongste, was

werkmeid bij een oude burger en sliep daar. Dat was in de Roeselaarstraat omtrent recht over Putjes straatje en 't was deze die mij ontsloeg van bijwoonste. Och, moest die wegzending mij verwondering baren? Met elk een schamel winstje deden zij voort en voelden misschien de last van mijn onderhoud. Bedenk wel, gisteravond had ik een heel potje hutsepot uitgegeten dat bestemd was voor twee dagen! Immers het docht mij dat ik moest eten om mijn krachten te bewaren en mijn groei te ondersteunen en anderzijds mijn honger te verdrijven, dat was driemaal eten ineens en gans mijn potje hutseput was uit. En nu begreep ik hoe lastig het moest zijn dadelijk een ander potje klaar te maken voor 's anderendaags. Daarbij genomen de ongunstige inlichtingen die zij kregen van medezielezorgers. Dieper en dieper zonk ik in overwegingen, 'k en zag noch bloem noch blad, noch mens noch dier, nauwelijks maar voelde ik de grond waarover ik ging. Mijn broers en zusters, de kleinste ook, waren gehavend en gestald! Maar ik! wie moest er mij hebben? niemand moest mij hebben, dat had ik reeds ondervonden: 'Ge kunt bij oom gaan leren timmeren' had tante gezeid. Ja, oom timmerde wel, hij had het aan zich zelven geleerd. Een timmerman is een klimmer op ladders en daken, mijn oom dierf niet klimmen; noch nooit had hij een vink of ekster geroofd, en woonde er soms een mus onder de neuzeval van 't dak van zijn huis, zij mocht gerust uitjongen. Hij woonde in een vervallen huis met door de ouderom doorgebogen muren die het strooien verstorven dak bijna niet meer en konden dragen. Het huis had een ruime achterkamer die diende tot werkplaats, met een venster in de zijgevel langs de straat, waarin twee grove tafelpikkels en een aardappelstamper geleund lagen als reclaam. Het gebeurde wel eens dat men hem niet thuis vond, dat hij ievers aan een staldeur bezig was of aan een vertrek de oude bril te keren. Zijn vrouw was altijd thuis want zij was half blind en maar half bekwaam om haar huiswerk te doen, en daar ging ik van tante die mij wegzond leren timmeren.

Ik wist door al mijn denken en overwegen noch van uur noch van tijd en had tot nu toe noch op noch omme gekeken, maar thans door een harde grond te voelen ontwaakte ik als uit een droom, en stond te midden de steenweg omtrent bij een klooster tussen Oekene en Winkel-St.-Elooi gelegen. Ik keek rond, naar het oosten van waar ik gekomen was, dan ten westen, daar zag ik geen weg, naar het noorden, dan ten zuiden en 'k raadpleegde mij welke weg ik zou opgaan. Al de kant van de zonne den zuiden op, dacht ik, is de beste en oom woont aldaar. Ik nam de richting van den zuiden en weldra viel ik weer in gedachten. Ik zag in mijn geest al die arme dompelaars uit gaan bedelen die ik nog gezien had, oude doodopversletene mannen met een oude vette vuile oorlappenklak op die bescherming gaf tegen koude, wind en regen, een oude blauwgrauwe afgewassen kiel aan, en een rode zakneusdoek rond de hals, een broek met knielappen bovenop geregen met een noese draad, en hier en daar nog een toegeknoopt gaatje met een fijn koordeke en barvoets in hun versleten afgelapte kazakkeschoenen, een kloeke steunstok in de hand en een gelapte zak van halve grootte die alover de schouder op hun rug hing, juist in die zin gelijk ik nu was. Op hun ronde liepen zij de boerhoven af en de huizen van welhebbende mensen; ze staken een weinig de deur open en ze begonnen: 'Onze Vader die in de hemelen zijt, geheiligd zij Uw Naam, ons toekome Uw rijk, Uwe wil geschiede op de aarde als in de hemel. Geef ons heden ons dagelijks brood.' Op vier keren riep men wel driemaal toe: 'God bewaar u!' en de deur vloog voor hun neus toe. Al dat volk had na hun ronde een huisje of een schuilplaats onder dak, en ik geen enkele. Moe en afgemat met pijn in de kop van denken en overwegen, 'k bad:

Mijn God! Aanzie mijn nood,
geef mij heden daaglijks brood,
Laat geen lijf noch ziel begeven,
goede Vader, laat mij leven?

Rechts langs de steenweg zag ik een kapel staan op Zuid-Oekene, op de wijk 'Oude God', 't ging daarin om wat te rusten. Na ¼ uur rustens viel het mij in 't gedacht dat het zeer wel was hier te rusten maar onredelijk niet te bidden. 'k Knielde mij dan op de bidbank en 'k las een onze vader en weesgegroet, 'k stond op, wierp mijn zakje met mijn rijkdom in al over de schouder op mijn rug om mijn weg voort te zetten, maar nevens de kapeldeur al binnen rechts zag ik een kleine kas hangen met het opschrift 'Loterij'. 'k Was nieuwsgierig wat dat mocht zijn, ik bezag het, er was alboven een opening in; ik vroeg mij af: zou ik in de loting meedoen? Mijn nieuwsgierigheid werd lijk aangewakkerd; 'k stak mijn hand erin, 'k voelde

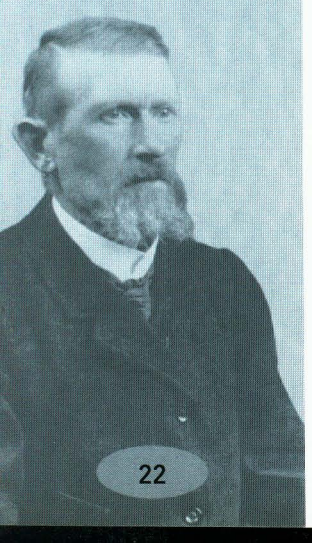

toegeplooide briefkes, 'k nam er drie, vier vast maar 'k zegde bij mij zelven: een loterij moet surieus gaan. 'k Liet drie briefjes vallen en 'k nam een er uit, 'k deed het voorzichtig open, en streek de plooien een weinig effen en 'k las: 'Bid vijf Onze Vaders en vijf Weesgegroeten voor de doolaard opdat hij onder dak kome en eens de zalige have moge binnentreden'. Ik nam het zeer ernstig op en 'k bad op de knielbank die vijf onze vaders en weesgegroeten, 'k nam dan mijn bezit weerom op mijn rug om mijn weg voort te zetten. Hoe was lijk alles veranderd in mijn gemoed, die zwaarte van smert was lijk opgeheven, thans beschouwde ik Gods schone wijde natuur. Een zwaluw scheerde langs mij voorbij en al vliegend stak zij een bekje in het bekje van een jong dat daar op een ijzerdraad zat aan de weide, mussen tjierpten ten alle kante, een kater zat wat verder bij een tweewoonst zich klein makend, geheld om zijn sprong te wagen op een mus die daar haar beetjes zocht; wat verder in een weide drie koeien waarvan [er] een luizelui op de grond lag haar eten te herkauwen, een andere stond daar met haar goeielijkste ogen mij te bezien en de derde volgde mij gemoedelijk tot 't enden de weide. De wind golfde de korenvelden een weinig en de zon begroette mij met hare zachte stralen; de vlasslijters en de hagers met hun handvoldragers keken naar mij alsof ik een Spanjaard was. Ik ging maar altijd voort naar ooms, een oom langs moeders zijde, mijn tantes waren van mijn vaders kant, ik kende geen andere familie dan deze drie; ik ging maar voort den zuidkant in, door Winkel-St.-Elooiplaats, de smidse, de witte molen en de drie masten, daar was ik een kleine boogscheut van ooms, een aardestraat zijwaarts in en enige stappen en ik was er. Wat werd ik weerom bang en verlegen als ik ooms woonste zag staan!

Ik stak voorzichtig en bedremmeld de deur open, tante zat tussen de haard en het venster te voelen als er geen gaten in een paar sokken waren, keek naar mij alsof ik in den duisteren stond om mij te verkennen en oom kwam uit de achterplaats van zijn werkwinkel en sprak: hewel, wat is dat nu? Ik, met de tranen in mijn ogen, sprak niet. Hij vroeg dan: gaat het niet? Neen oom. Zijt ge ziek? Al dat niet, oom. Hewel, zeg het mij rechtuit! Ik deed mijn geval met al de kanten en de bouten uiteen. 't Is nu goed elve, zei hij, zet u neêre en ge kunt te noene hier eten. Na het noenmaal rookte hij een pijp, klopte ze dan uit in de asse van de heerd en zei dan: jongen, ga weer vanwaar gij gekomen zijt en vraag hun wat ze met die tachtig franks gedaan hebben die ik na de venditie in hun handen gestopt heb, en als ze u niet laten voort leren zeg hun dat ik ne keer ga komen, hoort gij het? Zeg hun dat en keer nu terug. Ik nam mijn zakje weerom op mijn rug en wenste den goên dag en ging henen, terug van waar ik gekomen was maar ditmaal langs de kortste weg, al peinzende op die tachtig franks. Tachtig frank voor kost, inwoon en onderhoud, ik ben daar reeds vijf maanden, ze kunnen reeds al gesmolten zijn, en die zegt dan dat ik ne keer ga komen, hoe kan dat pleiten voor mij en die noodzakelijke wrijving onder hen? Om drie ure was ik terug.

Het leven gaat verder

Hoe, hoe, zijt ge daar terug, vroeg tante als met ingehouden gramschap, wat zei oom? Hij gebood mij te vragen waar die tachtig frank zijn die gij gekregen hebt na onze venditie, en als ik hier niet zijn mag dat hij ne keer gaat komen. Hij, riep ze uit, hij heeft hier geen zaken dat hij blijve waar hij is. Luister eens, sprak zij verder, hebt gij zin braaf te zijn en goed te leren werken? Ja tante. Hewel, ge moet eerst naar de directeur van de congregatie gaan daar vergiffenis vragen en als ge moogt were naar zijn congregatie gaan en naar Bruintje V. die u buitengeworpen heeft ook, hoort gij het, als ge moogt naar de congregatie gaan, ge moogt hier blijven. En ga maar eerst, gebood zij.

Ik ging en belde, hij zelf kwam opendoen. Waarom komt gij? Menheere, mag 'k als 't u blieft vergiffenis hên. 't Is hier niet dat gij moet zijn. Ja 't doet, menheere, 'k moet van mijn tantes. Gij hebt mij niet misdaan, waarom moest gij naar mij komen? Om... omdat ik zondag uit de congregatie gejaagd ben. Van wie? V... va... van Bruno V... Ge moet dan maar naar hem gaan, gebood hij, en ga maar zere voort. In een kwart uurs kwam ik weer thuis bij tantes. Moogt ge were naar de congregatie gaan, was haar eerste vraag, en wat heeft hij gezeid? Hij zegde mij dat ik hem niets misdaan heb en dat ik maar aan Bruno V... moest vragen, op zondag, of ik mocht binnengaan. Mijn tante zegde daarop dat ik moest braaf zijn en voortgang doen in 't leren van mijn ambacht; en geheel dat geval was thans voorbij.

Dezelfden dag om vier ure en half, na schafttijd, was ik wederom op mijn werk. De eerste vraag wat men hier deed was: waar hebt gij gezeten? Ik deed hun mijn reis uiteen. Wat was er daar de oorzaak van, was de tweede vraag. Mijn antwoord was: ze zongen zondag binst de geestelijke oefening in de congregatie 'Magnificat Kamiel Ameye' en ik, ik wierd er buitengeworpen en mijn tantes wilden geen jongen die naar de congregatie niet mocht gaan. Leert goed jongen, zegden zij, weert u, wij zullen ons ook weren omdat gij vroeg zoudt uzelfs zijn.

De finesses van de stiel

Daar kwam pas een kliënt binnen die vroeg om voor hem een paar nieuwe schoenen te maken, een paar beste vroeg hij. Mijn meester stond op en vroeg welke het moesten zijn. Schone en sterke, zei hij, schoenen met benen en ringen erin voor toe te

Een paar herenbottines, kransbottines model Richelieu met lichtbruin bovenstuk en zwarte krans. Bral Donego, 1910.

rijgen, schone die niet al te hoge van been zijn, ik zou ze geern schoon en sterk hebben en die genageld zijn met hout voor de deugd. Mijn meester deed hem de rechter voet op den grond zetten op een stuk grauw papier, maande hem aan zich in rechte houding te houden, bezag de lijn van zijn scheenbeen, dan de welving van de braaien, de knoezels, tekende de omtrek van de voet met krijt, onderzocht dan of hij geen eelten of knobbels had op de voet, deed hem een weinig voorwaarts buigen waardoor hij lichtjes op zijn voet steunde en deze zich met de tenen wat meer uitzette, ging na als er tegen de kleine teen geen uitsteeksel was dat kon duwen, dan als hij met geen platvoet te doen had, nam vervolgens de maat in de lengte, de breedte van de voet aan het uitstekende deel tegen de kleine teen, dan de wrijf, de wijdte tussen het achterste en onderste deel van de hiel en het hoogste deel van den wrijf, dan het been boven de knoezels en het hoog been volgens de smaak van de cliënt. Men deed dat niet met een centimeter om vervolgens op een notaboekje aan te tekenen, men was niet geleerd, men deed dat met een lange schroô papier in de lengte dubbel geplooid voor de sterkte, en telkenmale dat men mat neep men een scheurtje erin en getekend met kruiskes of schreven hield hij bescheid daarin. [Bij] de versleten schoenen van de cliënt ging hij na wat dat de dracht van de voet aan de schoen deed, b.v. als de voet altijd buitenwaarts dreef hetzij men de leest verbreedde of niet, als de grote teen bij het gaan geen put maakte in de binzool waardoor de buitzool op deze plaats veel rapper doorversleten is, als de zool bij de top te rap verslijt alsdat het overleer doorschopt geraakt, als de voet links of rechts door de contrefoir zakt, en de talons al welken kant zij ze scheef lopen enz. De versleten schoen toont aan de kenner hoe hij voor zijn kliënt moet werken. Neemt onder ander een voet die in 't gaan in de schoen uitwaarts drijft omdat de voet schijnt geen plaats genoeg te hebben. Al de buitenkant breedt men langs die kant uit. Na enige tijd is het weerom hetzelfde, de binnenkant zakt neer en de buitenkant is veel hoger, en de voet heeft weerom plaats te kort wat aan den schoen een lelijk uitzicht geeft. De voet is buitenwaarts gedreven omdat hij al de binnenkant geen plaats genoeg heeft van halfwege de hiel tot aan de grote teen, en 't is daar dat het moet verholpen worden als men met zulke voeten te doen heeft. Anderen vallen door hun contrefoirs en lopen hun talons scheef; men wijt het aan den schoenmaker dat hij flauwe contrefoirs insteekt, hij moet dat herstellen, hij steekt een veel vastere in, bijzonder al de kant waar hij doorzakt. Na enigen tijd is 't weerom hetzelfde. Dit is een gebrek aan de voeten en komt meest voor onder de vrouwen. Die dit gebrek heeft drage schoenen met lederen talons van 4½ tot 5 centimeters hoogte volgens de graad van dit gebrek. Begeeft de voet uitwaarts dat de zakking langs daar of het scheeflopen plaats heeft, de talons moeten in evenredigheid langs daar drijven; is de drijf der zakking binnenwaarts de talons ook binnenwaarts en men moet daarmede beginnen met het aanleggen der zool, dit zal aan de voet zijn evenwicht geven in het gaan en na een paar versleten te hebben zal dit gebrek verholpen zijn. Een ander stelsel is er dat nog gedaan wierd omdat het onzichtbaar is, dat is de leest van

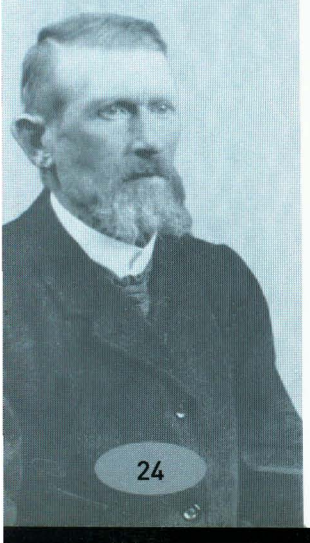

achter ophogen al de kant waar het vereist is en dan werken als naar gewoonte, maar dit dwingt de voet en doet eindelinge pijn. Dit heb ik zelf ondervonden met voor mijn huisgenoten te werken. Mijn voeten dreven ook uitwaarts in mijn schoenen, 'k had te weinig plaats aan de kleine teen, 'k lei daar een brok op om dat te verhelpen, mijn voet had weerom plaats om verder te drijven en 't wierd gelijk te voren. De binnenkanten van mijn schoenen vielen neer er zat niets meer in en al de buitenkant had ik plaats te kort. Ik beproefde een nieuw middel; 'k trok al die brokken af van mijn leesten, en van halfwege, zelfs van vanachter de leest tot goed halfwege de grote teen breedde en lengde ik uit, en [met] dit stelsel had ik mij verholpen.

Mijn leermeester en baas had maar van elks een serie leesten en die moest hij voor al zijn klanten aanpassen en in die twee jaar lerens die ik daar doorbracht heeft hij al zijn schoenen weten te passen door middelen die hij zelf zocht. Op een zondagmorgen nogal vroeg kwam een vrouw om haar schoenen die zij had doen maken. Ze waren in pernelle, dat was stoffe die in zwaarte en weefsel [er] uit zag als lichte zijde. Haar schoenen waren nog te eng (nauwe), ze pasten niet, er aan werken kon niet en nog te moeilijker omdat het bottinen waren met elastieken. Hij vroeg haar of hij ze mocht aandoen voor naar de hoogmis te gaan; hij mocht. Als hij weer thuis kwam en [ze] afdeed, die schoenen gingen lijk geschreven aan hare voet.

Na de maat genomen te hebben nam hij een paar leesten uit het rek van langs de muur bachten hem, die de lengte hadden die hij hebben moest, uit een pak olsen nam hij van de grootste en legde die op de leesten, mat de wijdte met dat dubbel geplooid strookje papier waarmede hij de wijdte van den voet gemeten had, paste en schikte de leest op deze wijze voort totdat hij de wijdte van de voet op de leesten overgebracht had, zorg dragende dat de leesten van hun fatsoen hierdoor niet verloren. Dan nam hij van de bank boven zijn hoofd langs de muur een schoon vel licht overleer, reikte uit een bundelke patroons die daar ook hongen er enige uit, koos die uit die best aan de maat vereiste, paste en herpaste ze tot dat het hem voldoening gaf of ware het met een kleine wijziging er aan te brengen. Dan nam hij zijn snijplank op de schoot en met de schaar begon hij de stukken van de overleers uit te snijden.
Almeteens hoorden wij een geroep op de straat: 'De krieketers zijn daar! De krieketers zijn daar!' Wij lieten alles vallen dat viel en de straat op, naar de kalsei. En veel volk kwam er bijgelopen! Elk liet zijn werk ten halven om de krieketers te zien en te horen, en waarachtig, ze waren daar! Het muziek uit het collegie van Roeselare binst hun vakantietijd deed een uitstap naar Izegem en nu, ze waren daar, de trommels voorop:

Ram plam plam, ram plam plam
met de plam en de ram op den trom,
met den tram, met den tram plam plam.
Bom! bom! bom!

en 't muziek speelde een verrukkelijk staplied. Ik vroeg luide: waar gaan de die naartoe? 'k Hoorde roepen: naar de stadschole gaan krieken eten! Als ze voorbij waren ging elkeen terug op zijn werk.
Toen die maatoverleers gesneden waren met voering en al moest ik de achterkwartieren naar Treze de stekkinge in de Glazestraat dragen om ze te stekken, maar zij mocht de achternaad niet doen dat was niet sterk genoeg, dat moest door mij gedaan zijn en het opstekken van de voorvoeten ook. Intussentijd moest ik de zoolkes doornaaien van een paar vrouwsliskes, ik moest alles leren omdat het mij ging te pas komen. Dit ging nogal want ik kon reeds lappen op de schoenen naaien en dat moest ook doorgenaaid worden. Ik moest nu die overleers halen bij Treze de stekkinge. Ermede thuis gekomen moest ik de hielnaden met een bies toenaden en de voorvoeten opstekken. Dan onderzocht hij de stand van de overleers, vervolgens de gereedgemaakte leesten, en begon op te pinnen. Dit gedaan zijnde nam hij de versletene schoenen van de klant in ogenschouw om de stand van 't been te kennen. Er zijn lieden waarvan de lijn van 't scheenbeen naar voren helt en aan een oude schoen kan men dat duidelijk zien, en moest men de loodrechte lijn volgen lijk men doet met koopwerk, het gevolg zou zijn: het vormen van plooien op de hogen wrijf en ingang.

Over houten tapkes en (zelfgemaakte) nageltjes

Die persoon moet genagelde schoenen hebben met houten nagels, men noemde dat getapte schoenen, en die nagelen waren tappen. Grauwe lijnwaden

Eduard Dierick, 1800-1875

stropbeurzen met houten tappen hongen aan den muur van de werkplaats op de droogste kant. Die tappen geleken aan solferstokjes, een weinig afgescherpt op de punt. Men liet de zolen die moesten getapt worden langzaam drogen, de houten tappen van gepaste lengte droogde men op de daartoe gewarmde stoofplaat. De zolen droog genoeg zijnde, stak men de gaten tot op de leest met een daartoe gepaste steker, en de gedroogde tappen wierden met een enkele slag erin geslegen. De schoen gemaakt en af zijnde, deed men op de binzool die pinnekes effen met een goerde, een soort brede en gebogen rasp in een lange daartoe aangemaakte steel. Dit had het voordeel als het leer door natte zwol, de tappen deden het ook, en krempte het leer, de tappen krompen ook. Nochtans was er een nadeel aan vast waarop niemand veel aan dacht, namelijk: in heet zomerweer, als die schoenen poederdroog aan de voeten getrokken waren, doorbraken die nagels bij het plooien van de schoen in 't gaan; men moest in zulk omstandigheid zulke schoenen dampen vooraleer aan te doen, en dan waren zij de beste.De koperen nagels in die tijd waren vierkant zonder kop, zoals de blauwe stekken. Men gebruikte een vierkante steker om de gaten te steken om eenheid te bekomen in gans de reek van de schoen, maar in de dracht van de schoen heften die nagels nogal dikwijls uit de zool en in het vermaken kon men ze uitduwen. Langzamerhand kwamen er fabrieksnagels lijk de tegenwoordige in gebruik, vijsnagels noemde men ze. Door de vijsdraad en de platte ronde kop en de gemakkelijkheid in het nagelen wierden de andere buiten gebruik gesteld. Aan de muur hong er een kleine rol koperdraad, een overblijfsel toen de schoenmakers zelf hunne koperen nagels moesten kappen; dat was op een houten blok met een dikke plaat er op gedaan, de draad daarover getrokken en in endjes gekapt volgens de lengte en maat, met een beitel. Men vond er, volgens het zeggen van mijn leermeester, die niet anders deden dan schoenmakersnagels kappen met de hulp van hun vrouw of een jongen die gestadig de draad ontrolde en de gekapte nagels een punt aan vijlde. Toen dit het algemeen gebruik was had men geen andere nagels, en de hoog aanziende meesterschoenmakers konden in de zolen van prachtwerk met die nagels schone figuren inwerken[9].

Gedaan met de rechte leesten voor herenschoenen; zij blijven wel voor damesschoenen

Mijn baas had gelijk overal elders een model leesten, model Booizers, een Izegemse leestenmaker. Dat waren leesten die naar alle waarschijnlijkheid gemaakt waren met zaag en versleten broodmes en zij waren overal in gebruik, men kende geen andere. Maar in de nazomer van hetzelfde jaar dat ik leerde kwam er een man binnen waar ik leerde, een man van Puthem, met een vracht nieuwe leesten in een zak op zijn rug hangende en bood ze te koop. Hij goot ze te midden de vloer uit dat ze rondrolden, nieuwe modellen en netter opgedaan en toch goedkoop. Mijn meester kocht er een serie mansleesten en zes vrouwleesten. De vrouwleesten waren rechte leesten[10], en een paar vrouwschoenen waren op één leest gemaakt. De vrouwen wisselden elke week de voet van schoen, zij versleten dan hun schoenen gelijkmatig recht wat hun zeer voldoende scheen. Op die leesten moest men voor alle voeten werken, als het nodig was kon men daaraan werken dat de leesten een heel ander vertoog hadden. Neem bijv. voor een platvoet: men vulde het halfvoets op volgens behoefte van de voet; voor zulke voeten miek men kazakken, slissen en ringschoenen en, door dat de wrijf op de leest door het opvullen

een meerdere omvang nam, liet men in het oppinnen het overleer op de wrijf zoveel openstaan lijk men op het halfvoets bijdeed. Moesten er een paar schoenen gemaakt worden zonder talons maar met een enkel stuk erop, men vulde weerom het halfvoets op maar ditmaal tot geheel vanachter, [op] de voorkant van de terd legde men leer van op de top tot bij de plooi van den voet, en men schalmde tot dat alles in orde was, dat de top en de hiel bijna dakten tot op een goed onderstuk na, volgens de hoogte van de hiel die er aan moest komen. Had men met een buitengewone brede voet te doen, men legde breedsels aan, zo breed en lang als dat nodig was. Waren de schoenen op een deel of punt op de terd doorversleten, bijvoorbeeld onder de grote teen, men onderzocht de versleten schoen al binnen en vond men een put in de binzool teweeggebracht door de druk van de grote teen in het gaan, men legde een brok op de leest naarmate de put die men in de oude schoen vond, binzool en duwers bewrocht men dat de zool kon plat bewerkt worden en de grote teen had de macht niet meer om zulk een put te maken en de zool versleet normaal.

Hoe de messen slijpen

Thans kreeg ik wat handeling om met het mes te werken en moest nu mijn messen zelf leren slijpen, mijn meester wilde dat, tot nu toe had ik altijd aan den slijpsteen moeten draaien. Toen de zijne geslepen waren stak hij het mijn in mijn handen en zegde: ge hebt nu mij al zoveel zien slijpen, doet nu het uwe zelf, een schoenmaker moet dat zelf kunnen. Moet hij van haantje naar teuntje lopen en betalen daarvoor en dikwijls niet behoorlijk geslepen zijn, dat kan niet gaan. Er zijn slijpers die tamelijk wel kunnen slijpen maar na enige keren zijn de messen veel van hunne weerde kwijt. Dit geval komt door de droogslijpers, slijpers die zonder water slijpen, de temper van 't staal verbrandt in het mes, en bij 't gebruik gaat de snee over. Andere slijpers slijpen roef door en de snee is in plekken dik en dun, anderen verlengen of verkorten de snee zodanig dat ze voor sommige werken bijna onbruikbaar zijn en dan nog op een steen geslepen die voor fijn snijwerk niet dient. De messen die hij gebruikte waren kloeke messen, gesmeed uit zijn oude vijlen door een smid die daarvoor gekend was. Fabrieksmessen, of getrokken messen zoals men die noemde, waren in hun opkomst en vonden maar weinig ingang. Men wantrouwde ze, ze waren te zacht en te flauw, door hun ietwat gootachtige lengte kon men de beide sneekanten naar hun gedacht niet behoorlijk slijpen. Ik moest dus mijn mes in mijn handen nemen. Zie, zegde hij en nam zijn mes in handen: ge moet uw mes in de rechter hand houden met de toppen der vier vingers bovenop en de duim al achter vast er tegengeleund voor de vastheid in de houding, met de linkerhand uw drie uitwaarse vingers op het mes leggen de goê lengte van de snee (ik moest dat met mijn mes achterdoen). Nu hebt gij uw mes in die stand om den binnenkant te slijpen en begin maar. Hij draaide nu zelf de steen voor mij. Ge moet

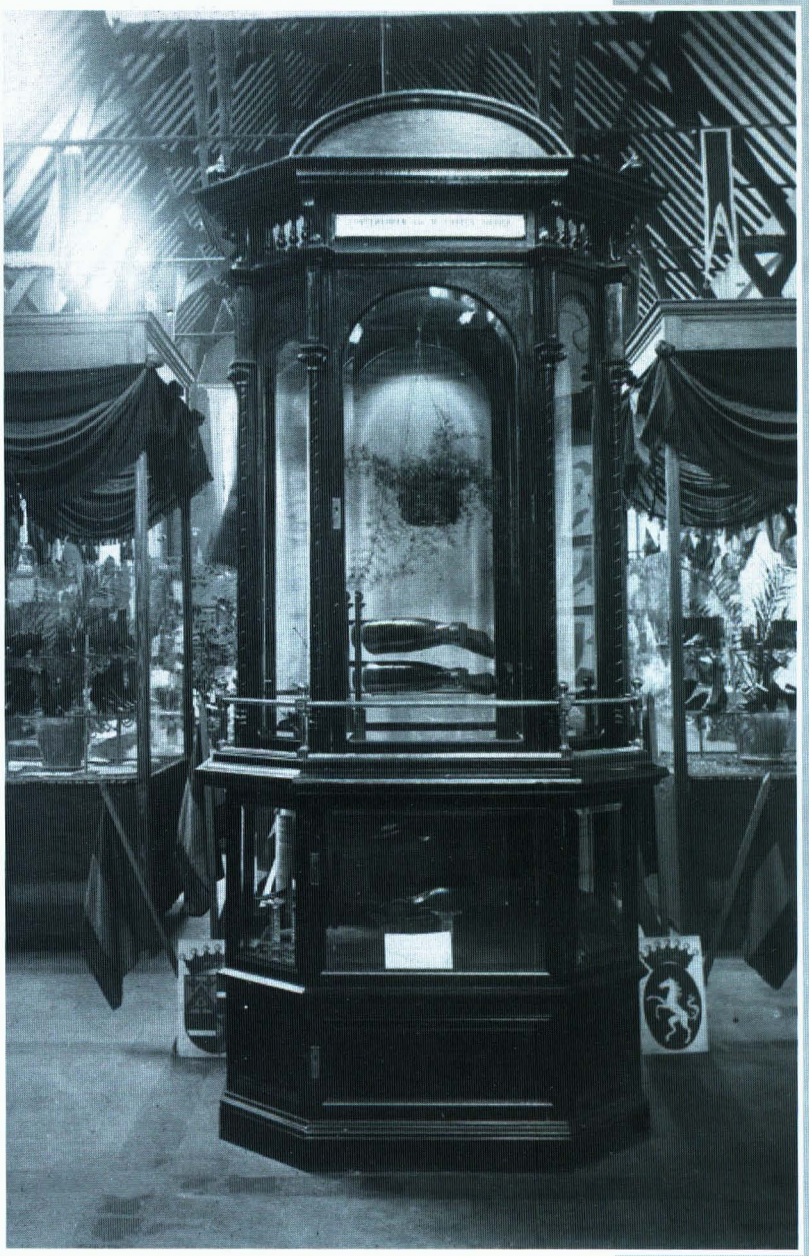

Een beeld uit de tentoonstelling in de feestzaal van de Gilde in 1909. De prachtige kast bevat de laarzen die Eduard Dierick maakte voor koning Leopold I en die in 1835 in een nijverheidstentoonstelling in Brussel gelauwerd werden. Zij staan nu in het Schoeiselmuseum.
In het onderste deel van de kast liggen ook de laarzen voor koning Willem, van 1830, die nu eveneens in het Schoeisel-museum staan.

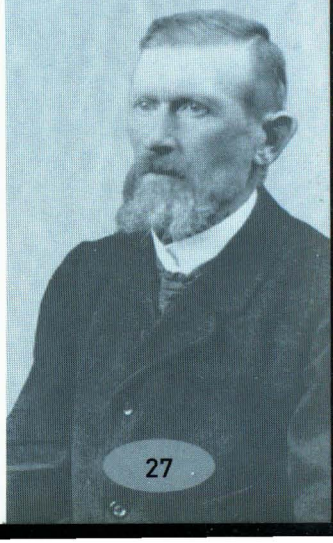

uw mes muizestil houden op de steen, zegde hij nu, niet op en neer de steen laten gaan, niet wrikkelen, ge moet op uw mes duwen en u meester houden, uw mes traagzaam versteken in de breedte van de steen. Na enige tijd mocht ik wat rusten, na wat rusten moest ik de buitenkant beginnen: thans vier vingers van mijn linkerhand op het mes, de duim al achter er tegengeleund en de drie vingers van mijn rechterhand met de toppen langs de snee-ende. Daarbij bezag hij mijn geslijpsel na en zegde: gij hebt goede aanleg, ge zult het wel kunnen, en hij slijpte dan mijn mes verder in orde. Hij kon goed slijpen, scheersachtig, legde het mes met de snee op de nagel van zijn duim, duwde het zacht over en 't weer en de snee plooide lijk van een scheers. Hij nam zijn schoenmakerswetsteen om de weinig brandsnee die er aan was af te wetten. Hij had drie messen, een vers geslepene voor het licht gemakkelijk werk zoals schalmen, licht zacht leer doorsnijden enz., dan een mes dat voor dat licht werk al gediend had en nu diende voor binzolen te zetten, onderstukken en contrefoiren te snijden en buitenzolen te zetten, en een derde bijna afgewerkt mes voor te duweren en leer door te snijden dat voor de twee andere messen te hard wierd. Van die stonde af moest ik mijn messen zelf slijpen en mijn meester slijpte ze toe totdat ik het zelf genoeg kon.

Izegem kermis nadert

De kermis naderde naderde, wij waren maar veertien dagen meer van daar en er moest toch meegedaan worden, men moest toch kunnen kermessen en de beurzen waren ledig. Men moest er op denken kermisgeld te bezitten, bijzonder de schoetuiten die zo bekend stonden voor dronkaards. Zij lieten het aan hun herte niet komen, ze wrochten al van de woensdagavond tot tien ure bij de petrollamp, de donderdagavond tot twaalf ure 's nachts, de vrijdagnacht trokken zij door tot de zaterdagavond rekenstijd. Hoe konden zij dat? Degene die dat gevraagd waren antwoordden: met ons ellebogen te smouten en sprietjes tussen ons ogen te steken. Als de zaterdag de middagklok luidde jubelde hun hert omdat de kermisbierklokke luidde! En zij wrochten vele met de zaterdagssteke met hun eten in de mond totdat hun laatste paar afgemaakt en ingedregen was en dan kregen zij kermisgeld. De jonkheden en dronkaards pochten op hun geld en mochten in die dagen zingen van: 'Wij drinken tot dat 't op is, 't en moeste maar geen kermesse zijn'. Bezorgde huisvaders en moeders waren blij dat er een groot koekebrood kon in huis komen met het nodigste voor hun huishouden. De zaterdag van de kermisweek werd de marktdag, genaamd: de markt van de ijdele beurzen. [Op] kermisdonderdag is reeds de inhoud van veel beurzen gesmolten.

Politiecommissaris Ranson in gala-uniform, met een steek op zijn hoofd.

Weer typisch voor Izegem: in één kamer(tje) thuis werken mannen en vrouwen samen, eventueel aan schoenen en aan borstels. Wellicht einde 19de eeuw.

Een ingebeelde stoet trekt voorbij

Met die gelegenheid wil ik u in verbeelding een stoet voorstellen die uitgaat om 2 ure namiddag om u nader in kennis te stellen met schoenlappers, schoetuiten en schoenmakers uit die tijd en die in de stoet de bijzonderste afdeling is.

Voorop gaan twee politiegarden op hun pieke best, gelijk zij op nieuwjaardag de burgemeester, schepenen, gemeenteraadsleden en de ingezetenen van de stad het nieuwjaar gaan wensen, met de buishoed op, afgeboord met blinkend wit lint, de tuniek of frak in zwart laken met rode biesjes afgeboord met al voren twee rijen platte, witte blinkende knopen en de vanachter ook versierd met vier zulke knopen en de sabel bijna slepende op de grond, het hoofd recht, de borst vooruit en hun wezen een streng uitzicht gevende als bewijs van hunne weerde. Daarop volgen onze twee stadsnachtwakers met de zwarte politieklak op al boven op de band opzijds belegd met rode biesjes en de grote platte blinkersklep waaronder hunne ogen in de schaduw schuilden om in den donkeren nacht door de duisternis te kunnen spieden. Deze maal hebben zij hun beste kazakken aan en gaan in de stoet al elk een dikke stok achter zich slepende die ribbelden op de kalsijstenen, die 's nachts dieven en nachtridders de schrik op het lijf joegen en elk uur van de nacht voor de vreedzame slapers luidkeels het uur uitriepen, en om getuigenis te geven dat zij nauwkeurig hun dienstronde deden, waarvan de vroege marktgasten gebruik maakten om zich op weg te begeven op het uur dat zij verkozen. Dan volgt de bevelhebber van politie, meneer de commissair met de hoge witte kol, zijn zwarte sleppefrak, een streng gesloten gezicht, verdienstelijke grijze haren op zijn hoofd en op waardige wijze gedekt met een zwarte

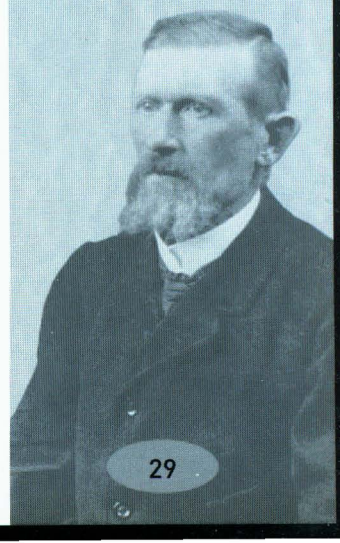

pet, vanboven plat en opzijds acht centimers hoog met een platte blinkersklep, waarop een kinnebandje spande opzijds vastgemaakt met een koperen knoop, de handen op zijn witte borst met een stok met witte bol als handvat erin geklemd. Dat zijn uitvoerders der rechtelijke macht van Izegem.

Nu hebben wij de schoetuiten. Vader heeft de beste plaats in huis verkozen, hij zit ietwat schuins voor het venster opdat de lichtstralen van buiten goed op zijn werk zouden vallen; moeder spant zijn overleers terwijl zij de wieg nevens haar in beweging brengt en zingt:

Douw de ri dauw dauw deene
douw de ri douw douw douw
slaap mijn kindje zo kleene
slaap mijn kindje maar gauw.

Thans zingt vader mee zonder dat hij het weet, meegesleept door de gedurige herhaling van moeders wiegelied. Alle leed is vergeten en hun werk gaat in ritme mee met lied en de dans van de wieg zo gezellig, zo innig familiaal, eens van hert, eens van liefde, eens van gezindheid in eigen huis en heerd.

Hier volgt nu een huisgezin met moederweelde. Vader zit hier ook voor het venster gelijk meest allen. De enige plaats in het huis waar de schoenmaker kan werken is de keuken waar men kookt, eet, moeder haar waste doet, de kinderen verzorgt en in geval van slecht weder ook speelplaats voor de kinderen. De tafel en de stoelen zijn tegen de wanden geschoven, om de kant van de venster en de middenruimte voor zich te hebben. Moeder moet koken, wassen, de versleten kleren aaneen houden met naaien, de kinderkes verzorgen en paaien als ze kreisen, vaders overleers stekken en de zolen nagelen als ze enigszins tijd vindt want er komen meer mondjes die kraaien, schreeuwen en gapen om een stuk brood of een slokje melk. Vaders werk moet af, hij is op ure gesteld, ook hij weet wat hij verdienen moet om zijn nest met de bewoners op te voeden en moeder moet meehelpen. Ze nagelt op deze stond haar mans zolen terwijl het kleintje morelt in de wieg en twee kleine kleuters op de grond zitten in hun eigen brei en naar malkaar apetootjes te trekken. Vader en moeder doen maar vlug voort want Wiezeke, een kind van acht jaar, gaat straks van de spellewerkschool thuis komen en moeder goed ter zijde staan.

Hier volgt thans een huisgezin waarvan een zoontje dit jaar zijn eerste communie gedaan heeft, van nauwelijks twaalf jaar oud. 't Is thuis gebleven van de broedersschool en moet bij vader leren werken. Dit zoontje is de oudste van de vier kinderen, zijn zusterke van drie jaar jonger gaat naar de spellewerkschool en leert stropkant maken en op het ritme van het werpen en rollen der blokken leert zij hare catechismuslessen opzeggen en brengt alle maande enige dikke stuivers mee naar huis. De jongen leert de eerste beginselen van het werk aan zijn vader, maar moet doorgaans met het kindje spelen en zijn klein zusje dat nauwelijks kan lopen bezig houden, want vader is verlaan en moeder moet slissen boorden voor vaders winkel. Die slissen hangen daar, wel drie dozijnen gekoppeld met lange pekdraden op de lenen van drie stoelen. Paar voor paar snijdt zij de pekdraad door, met een snijnaald en kloeke draad rijgt zij de boord al goed toetrekkend dat deze vernauwt en aan de voet kan sluiten, neemt dan het lint en belegt de boord hiermede, de paren zijn dan weerom gekoppeld met dezelfde draad en daarom moet hij lang genoeg zijn. De slissemakers koppelen ook hunne schoenen met pekeinden die zij over hebben na het naaien. Geen groter fout bij de baas dan als de schoenen te kort gekoppeld zijn en flauwe knopen in de draad die de paren doet vaneen vallen.

Thans hebben wij een huisgezin van vijf kinderen, beneden de eerste communie, de vrouw helpt de man waar zij kan en boordt nu en dan nog slissen, hun hoop en troost is in de toekomst van hunne kinders gelegen. Immers, een eerlijke persoon had er hun op gewezen dat een rij kinderen een intrest was voor later en het geluk ging uitmaken in hun oude dag. Grootvader, vaders vader, had tot over drie maanden bij hun ingewoond, maar, een klein huis zijnde met een nest kinderen zonder datgene dat er moest bijkomen, wierd dat hier te eng en het geschreeuw 's nachts van de kleenste bracht hem tot het besluit naar het oudemanhuis te gaan en daar zijne intrek te nemen. Als de dag van verwachting nabij was ging de vader van dit kroost zijn vader in het oudemannenhuis bezoeken. Hij vond zijn vader ziek te bed. In smekende bewoordingen deed hij zo zijn nabije toekomstige verwachtingen

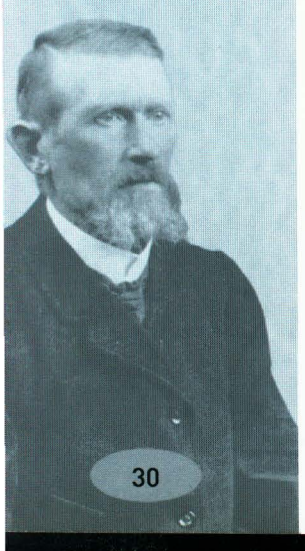

uiteen, zijn vader al kreunende richtte zich wat op en nam van onder zijn hoofdkussen een vuil toegestropt beursje te voorschijn, trok het strop open en liet de inhoud in zijns zoons handen glijden. Dit was troostrijk doch treurig. De weg naar de openbare liefdadigheid was ook treurig maar niet troostrijk. De spreuk: 'wij geven geen rente maar hulp', geeft een bermhertige schijn maar het tegenovergestelde is nog meer waar, en ontneemt in menig geval het eergevoel van de ondersteunde.

Nu volgt een huisgezin dat zich allengskes boven water kan houden. Een jongen komt met Pasen op het ambacht, zijn oudere broeder is reeds al wat gevoorslaagd en heeft vader het wat lastig, hij kan zijn vader en broertje al bijstaan, want met volle teugen zwelgt men de schoenmakerslucht in en men is schoenmaker geboren. De dochters, hier zijn er twee, de jongste gaat nog naar de spellewerkschole, ze neemt goed aan en dat helpt ook al in het huishouden; de oudste, zestien jaar oud, leert moeder haar het huishouden doen, ook wassen, stoppen, kleren verstellen en schoenen boorden. De preutsheid komt in die dochter want elke zondagmorgen wrijft zij haren hals met een karnemelkdoek om de vlooibeten weg te krijgen, nog een stapke vooruit dan mag er een rozebotje op de borst prijken.

De schoetuitwereld van geheel Izegem kan ik hier in de rij van de stoet niet krijgen, immers, die een geitje hebben waarbij twee keunejongskens lopen en een kat in huis doen niet mee met dit volk, 't is niet treffelijk genoeg. Máár, als ik bij het woord treffelijk het woord eerlijk plaats is het in alle rechtzinnigheid beter in de ogen van Dezen die het mensdom op de wereld geplaatst heeft. De eerlijkheid is alleen te vinden in een deugdzaam hert waaruit een woord, een belofte of een mondelings akkoord komt, bij het uitspreken reeds wet is. Het hert van de treffelijke is gelijk de windhaan op de schuur, de windhaan richt zich naar de kant van waar de wind komt en het hert van de treffelijke naar de kant van waar het geld komt. Ja, maar het geld is de as waarop de wereld draait? Dat weet iedereen, zonder geld kan men niets, maar mag bij het woord treffelijk het woord eerlijk niet gevoegd en te samen gaan?
Nu volgen in de stoet de zowel gekende schoetuiten novenedrinkers: Dins, Moljen, Klavers, Diezen van de stoelpietjes en enige compagnons die ze meekrijgen op zwier, allen goede werkmans, meest manwerkers die voor een grote winkel werken die uitlevert. We zijn nu kermisdonderdag en ten zal zich niemand verwonderen als toekomende week iedereen op zijn werk is, dat men noch Moljen en Klavers en hun drinkgenoten ontwaart, tenzij bij verrassing al zwijmelend langs de straat en dat voor negen dagen en dan

Met ijlde beurze en platte zak
trekt men naar 't werk met meer gemak.

Nu hebben wij het groepje vermaarde mannen van Izegem, Tutte Zand met de klak op met oorlappen, de blauwe doch nette afgewassen blauwe kiel boven zijn lange frak en een gelapt zakje op den rug op zoek achter de kost voor zich en zijn oude moeder van boven de tachentig jaar. Hij, jongman en ouderling, krank en zenuwziek, zorgt voor zijn moeder, een toonbeeld van deugd in zijn armoede, hij is veel vernoemd bij het volk om zijn eigenaardig vertoog en op een vermakelijke wijze besproken, doch niemand spot met hem, het is een arm onnozel wezen met een reine ziel.

Siske Marientjes, een hoedjespoetser die bijna elke week een dag hoedje dronken door de stad loopt met resems onreine en ook opgeknapte hoeden met een bende spotlustige jongens achter zich en ermee in de werre ligt omdat hij ze van zich niet kan keren tot vermaak der grote voorbijgaande mensen.

Krokke Dju, een jongman van rond de veertig jaren, abnormaal in het hoofd en op het werk, hield zich veel op rond de statie in afwachting dat er voor hem een karwei was te doen. Hij was klein van gestalte, een weinig gebogen en zo grauw als een potuil; hij wierd veel geplaagd van jongens en ik leerde hem best kennen met een ferme wip op mijn achterste toen ik hem eens aansprak en hem Krokke Dju noemde.

Jan en Sarelloui Schijterie met Siske Marientjes waren een overblijfsel van de eertijds Izegemse hoedennijverheid. Jan en Sarel Louis Schijterie, gebroeders, liepen van tijd tot tijd in de week de straten af, maar nooit te samen, de hoed op, enige oude gepoetste hoeden ineen gestoken onder de linkere

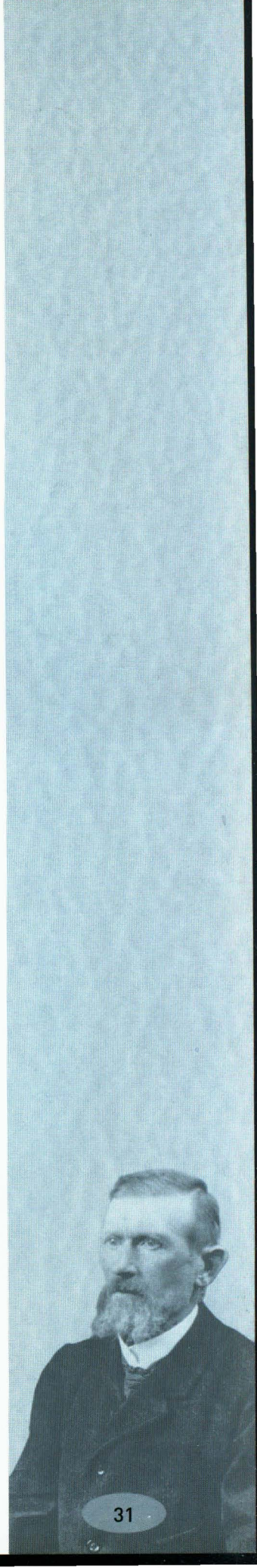

arm en een in de rechter hand, op zoek waar zij een verkoopje konden doen of een voor de oppoets konden krijgen. Men zegde dat deze mannen een overblijfsel waren van een tamelijke rijke familie, maar dat zij, na de verkwijning van hun nijverheid een zwerversleven aannamen en nu moest alles in borrels door hun keelgat. Hun zwerftocht was in en om de stad en [ze] brachten hun nachten door in stallingen, afhankelijkheden, in hooi en strooischelven en in de open lucht. Bleven zij enige dagen achterwege, dat beduidde dat zij op hun werkwinkel aan het werk waren, nooit wrochten zij in tegenwoordigheid van anderen, hun stiel moest geheim blijven en in Izegem hadden zij het monopool, hun werkwinkel was in een stil verborgen plaatske in open lucht langs de boorden van de slagmeersen. Kwamen zij met hun waar uitgekropen naar stad, Sarel Louis kwam gewapend met nen fermen stok om zich te verdedigen tegen de kwellust der jongens. Van zo zij hen ontwaarden liepen zij tegen al roepen: 'Schieterie, hoedje verbukkere, coque dès caques', en hij met de stok in de hoogte met volle dreigement: 'olà coque 't zit 'n haantje op! kom hier loeredoeren, 'k zalle kik u manieren leren! loeredoeren! kom maar af! Burgemeesters, schepenen en ministers zal ik op hun plaats zetten, olà coque!' En de bengels riepen: 'olà coque 't zit 'n haantjen op!' Dat was een toneel die vermaak schiep aan groot en klein, oud en jong.

Dan hebben wij Siske 't is ne Katere, weer een tot spot- en lachlust voor iedereen, hij had de naam dat hij geern katers at, die hij vangde met stroppen. Op een zekere keer had hij een schone kat gevangen van zijn gebeur, hij liep naar het strop en riep: 'sernidjie 't is ne katere', van daar die naam die hem toegeroepen wierd langs de straat van de plaagzieke jongens. Als Sieske een toertje deed door de straten (een manneke van 87 jaar) was [hij] in blauwe kiel met zijn blokken aan en bediende zich van een stok om te gaan en tot verweer tegen de jongens die hem te dichtbij kwamen. 'Kom hier', zei Sieske, 'gij foeljepokken, 'k ga u leren schermen' en 't trad naar de jongens toe al zijnen stok te draaien en te slingeren rond zijn hoofd, 't sprong verraads een stap toe, ''k zal een vlieg van de top van uw neus slaan', riep Sieske, 'gij foeljepoken'. Men had schrik van Sieske en 't kon gemakkelijk een weg banen. Sieske woonde recht over de Kruisdreef waar zich de Kruisdreef, Hondstraat, Statiestraat en Nederweg elkander kruisten, en aldaar voor rijtuigen met paarden, bijzonder naar [de] Statiestraat, Sieskes huis die wegen belemmerde. Dat was een oude versleten en bouwvallige tweewoonst met een verdiep waarin nevens Sieske, Sies Vermeersch woonde, koopman in kroten, oud ijzer, vodden en beên en oude geiten.

Nog hebben wij roste Kesteloot te bespreken. De rosten was van eerlijke familie zegde men mij, hij moest leren schoen maken. Het eerste schoentje wierd gelijk het ten dien tijde het gebruik was over het huis geworpen. Viel het neer op de zool, de leerling ging schoenmaker worden, maar viel het met de zool omhoog dan kon men geen schoenmaker worden wat het geval was met roste Kesteloot[11]. Hij wilde niets meer aanleren, hij werd een doolaard, een zwerver en een jeneverdrinker, hij was elkeen ten dienste zo het in zijn macht lag voor twee of drie dikkestuivers of een grote druppel. In de natte seizoenen was zijn standplaats aan Den Hert op de Knok en [hij] stelde zich ten dienste aan wie hem vroeg om het water uit hun kelder te pompen. Hij was goedhertig maar kon vreselijk vloeken als hij beschimpt of geplaagd wierd. Met een mes in zijn handen kon hij vervaarlijk dreigen, die de plaaggeestige jongens en zelfs grote in bedwang hield. Kreeg hij een tot op de draad versleten kledingstuk of een stuiver, hij was zo dankbaar dat hij het jaren onthield. Zag men hem langs de straat gaan met een bundel stro onder de arm, 't was dat hij veranderde van verblijf. 'Roste Kesteloot verhuist', zegde men. 's Nachts gaf men hem schuilplaats in stallingen en scheuren en 's winters mocht hij in warme suikerijasten slapen, hij zorgde zelf voor bedding, zijn bundel strooi. Deze zwerver en dronkaard heeft het Izegemse volk grote dienst bewezen in heersende epidemiën van typhus, rotkoorts, pokken, roôloop, enz...Sommige wijken wierden deerlijk beproefd en de dood eiste menige slachtoffers, gans de stad wierd als bang geslagen van schrik en waar de vreselijke pok- en rotziekte binnenkwam waren die huizen geschuwd en aan zichzelf overgelaten; en na de heer pastoor, de doktoor of een zuster van liefde kwam roste Kesteloot om een dode des nachts met een kruiwagen naar het kerkhof over te brengen. Een stuk brood, een druppel, twee of drie dikke was genoeg om hem te bewegen daarin zijn dienst te bewijzen, waar een ander niet dorst ademen stelde roste Kesteloot zich aan als held met de spreuk: dat al kan aan mij niet doen!

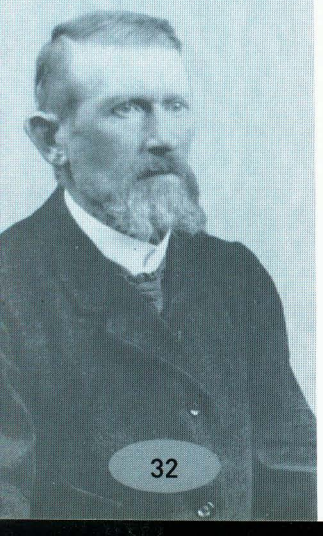

Hoe is het mogelijk dat men zulk volkje liet gedijen? Dat volkje deed niemand geen kwaad, miszegde niemand, legde niemand een stro in den weg, maar door hun eigenaardige levenswijze en manier van handelen waren zij jaar uit, jaar in het vermaak van 't volk en het volk kon ze niet missen.

Nu hebben wij de belleman, schoenmaker van stiel, lijkbidder, beder langs de straten als een lijk over aarde ligt, hij is ook kruisdrager, stadslantaarnaansteker, en uitklinker van verlorene en gevonden voorwerpen alsook van openbare verkopingen. En nu volgt de reinigingdienst; twee oude mannekes, gewezen schoenlappers met een soort stootkar waarop een bel klinkt die aankondigt dat men alle huiselijke afval mag bijbrengen en opladen, een van die mannekes met een soort gareel aan ligt tussen de tramen en de andere trekt.

Nu sluit de stoet met de wetgevende macht: de heer burgemeester met hoge zijden hoed aan voor de gelegenheid, de brede witte borst met rechtstaande smalle col waarrond een smal zwart lint en in een strek al voren toegeknoopt, de zwarte frak met zwaluwstaarten, broek van dezelfde stof en blinkende verniste schoenen, model van de tijd: schupmodel, met brede hoge dikke toppen, breder dan de voet, die versmalt naar achter in evenredigheid een lijn die ligt van de top tot de hiel. 't Is Izegems product en ze gaan geschreven aan zijn voeten, een eer voor de schoenmakers en een bewijs dat ze hoger op willen. Bachten de burgemeester komen de wetheren, schepenen en raadsleden ook op hun best. Met bemerkt er ouderlingen met een groengeworden trouwfrak aan en een buishoed lijk van gladgestreken zwart konijnenvel.

De rechtelijke macht en is niet tegenwoordig en nochtans: 't is stille waar dat het nooit waait. Er zijn er wel die ne keer op ne weg voor de juze pé hebben moeten komen en een voorbeeldige straf naar verdiensten opliepen. Menheer de juze was streng, de ene kwam er van af met een strenge vermaning voor ruziemakerie, een andere twee frank boete voor lastering en aantastelijkheden, en Pe Wipke op de hoek kreeg eens vijf frank boete voor een onbloedig messengevecht. Had er bloed bij geweest, de juze pé was onbevoegd, dan moest het naar Kortrijk. De rechtelijke macht is onzijdig aan stoeten en betogingen en onschendbaar, daarom is zij in deze stoet afwezig. Maar Pol van Senten, Pé Bloks, ook een schoenmaker, neemt die plaats in. Hij weet dat er maar twee docteurs zijn in Izegem, en geen enkele apotheker noch drogist, men moest naar Roeselare om de naaste te vinden, en men deed gewoonlijk die weg te voet. Daarom hadden veel huishoudens een huisapotheek op hun zolder en in nood kon men elkander helpen, en Pol van Centen Péens die het ook niet te breed had met schoenmaken en ter gelegenheid van deze stoet was hij daar om die huisaphotheken te voorzien in geneesmiddelen en een centje daarmee te winnen; hij had rabarber, calomille, mater, smeerwortels, alsem, rozemarijn, muntkruid, gewijden distel, koortsklaver, notelarenkatten, lindebloemen, hondegervel, wilde olm (koningin der weiden), weegbreebladeren en jagersbalsem voor zieke balgskes van kindjes en konijntjes. Slaapbollen, vlooienpoeier en luizekammen had hij niet, ze moesten dat in de winkels kopen, maar vlooienpoeier verkocht een apotheker te Roeselare op de Grote Markt, voor mensen, honden en katten. Hiermede is de ingebeelde voorstelling van die stoet ten einde.

De kermis van Bruno Acx

Het zou van mijnentwege niet schoon zijn u te verzwijgen hoe ik de kermisweek overbracht. De zaterdag, kermisavond, zaten wij te werken op ons gemak want het werk was zo goed of af, ik had de hele week mijn best gedaan om hun behulpzaam te zijn en mijn meester was uiterst tevreden. Hij vertelde van kunstenmakers die op de markt stonden, van manègen, van cirken en goochelaars en veel ander wonderheden waarvan ik nooit gehoord noch gezien had, en ik mocht kermessen tot de naaste week vrijdag. En al met eens hoorden wij drie grote knallen van kanons, en kort daarachter op de toren, bim bom bam, bim bom bam, bim bom bam.....De kermis komt in, zei mijn baas, ge moet niet meer werken, 't is kermis, hier zê, en hij stak zijn hand uit naar mij en ik kreeg een kwartje. O! hoe streelde dat mijn hert, kerremesse zijn, drinkgeld hebben en mogen koekebrood eten!

't Was kermiszondag, geen zondagsschool noch congregatie ter gelegenheid van de kermis. Die zondag kreeg ik maar een cent van mijn tante, ik had maar een nodig en dat was voor naar de mis te

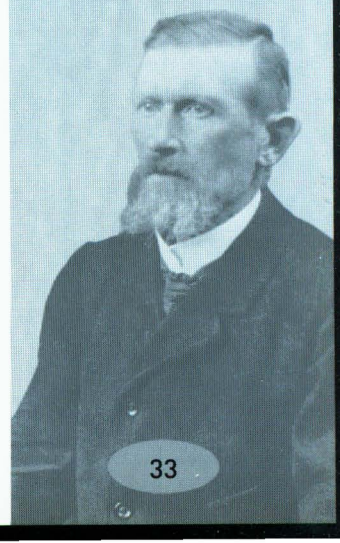

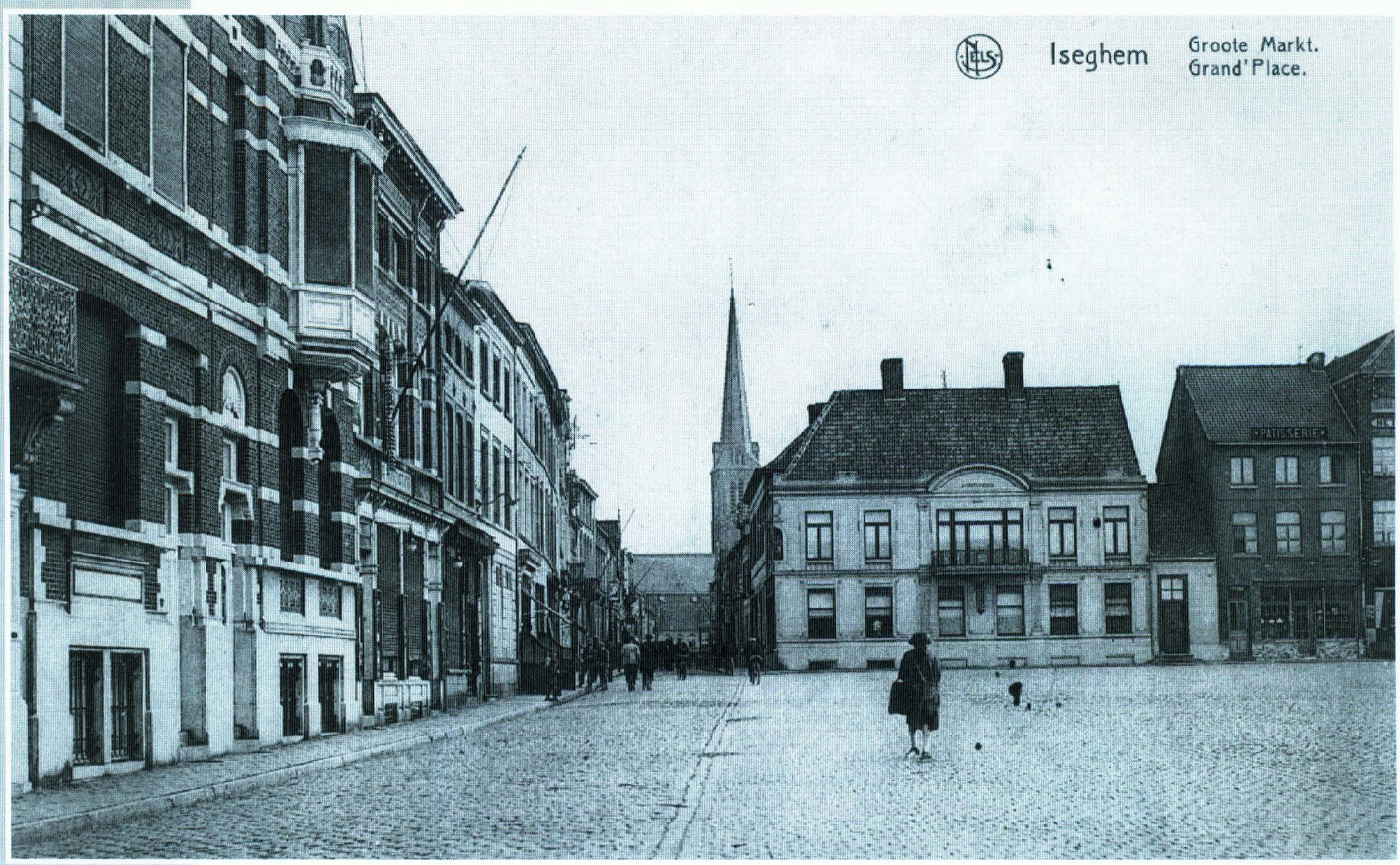

Zuidkant van de Grote Markt, met het hoekhuis waar de 'bespiedingsdienst' ingericht was.

gaan, dat waren dagen van verleidelijk bederf. O! wat was mijn kwartje een tegenhanger van mijn tantes! Twee dikke en half tot mijn eigen bederf, hadden zij dat moeten weten, hierin hield ik mij gesloten als in een graf. Mijnheer pastoor had gelijk dat hij ter gelegenheid van de kermis zijn parochianen waarschuwde tegen dit verderf en al die ziellast dragen hebben een verantwoordelijke plicht tegenover hun onderhorigen, en voortaan dragen mijn tantes ook verantwoordelijkheid tegenover mij. Wel, wel! Al die lelijke dingen op de markt, die zottemutsen van dat jong vrouwvolk bij een jong mannemens, waar gaan wij naartoe? Mijnheer pastoor zei nog in zijn sermoen dat het onweerdig was voor een meisje met een jongman rond te dretsen. Meisjes met meisjes en knechten met knechten, en met zonsondergang thuis. Mijnheer pastoor zei ook nog als men overkomst van nonkels en tantes heeft dat men ze met vader en moeder mag vergezellen, maar dat het voor geen enkele vrouw gemanierd is een herberg binnen te treden, dat de moeders aan hun dochters moeten het voorbeeld geven.

In de congregatie der dochters was men bijzonder gewaarschuwd: alwie bevonden wordt op de draaimanège of op zwier met een knechtjongen zal onmeedogend uit de congregatie gejaagd worden in de eerste toekomende vergaring. Bij de jongelingen was het: die zich gedurende de kermisdagen onweerdig gedraagt zal publiek in de eerste vergaring uitgedreven worden. Er werd een bespiedingdienst ingericht in het hoekhuis der Markstraat en de Grote Markt, de gevelvensters langs de markt bleven des avonds open en men spiedde in den donkeren, en de grootste aantrekkelijkheid, de draaimolen, hadden zij op enkele meters voor zich, en toch! Kort na de kermis gingen veel koppels naar de pastorij om zich te laten inschrijven voor het huwelijk, niettegenstaande dat men van alles deed om dit te ontleggen ten dien tijde.

Het was omtrent de noen
een stonde nog daarna
van 't paar nog jong en groen
dat ik vertellen ga:
Bij hek en haag en populier

stond enen jongeling de wacht,
wijl zachtjes suizend de sefier
met zonneschijn zijn groeten bracht.
Een meisje kwam aldaar,
op lichte, lichte voetjes
met donkerrood bruin haar
en 't aangezicht vol sproetjes.
Hij bad het meisje wat te staan
en 't meisje ging zijn wil voldoen;
hun goochelspiegel hielp daaraan
want 't ging van beide zoen op zoen.
Plots... hunne vreugde was gestremd,
want door het zwellen van de gal
riep zijn moeder kwaad gestemd:
't is ik... die hier nog tellen zal!
En al met eens ze kwispelkwast
met d'hand, de vingers en de duim
die kloek op zijn wangen past,
en weg... was hunne liefdeluim!
Het meisje trekt dan doezelig, stil,
bevangen naar zijn kluis,
en 't vond daar ook al iets op til
van binnen in zijn huis:
't Ging van flietse fletse kletse
zoveel als van de roê,
uw schone liefde ik plet ze,
en moeder gaf om toe!
De wijze moeder weet
als op een bloemenvorm
de popel lusten smeedt
een vrucht is voor den worm.

Wel, wel! zegden mijn tantes, zoveel huwelijken, welk een slechte tijd! En nog moeten zien dat het huwelijk in de zeven hoofdzonden niet en staat. Die kermiszondag, o, wat een uitverkoren zondag voor iedereen om zich lustig te vermaken, behalve voor mij. Die twee dikke en half, dat kwartje, kreeg warm in mijn zakken en 'k vroeg aan mijn tantes als ik als 't u belieft ne keer mocht naar de markt gaan. Ze bleven op mijn vraag doof; ten 1½ ure vroeg ik het al smekend nog eens, thans met goed gevolg, maar niet langer weg te zijn dan een uur vermaanden zij mij. Baja, baja, dit uur is er niet veel kwaad gedaan en tegen dat het volk begint op te komen zal de jongen wel thuis zijn, baja, baja, ga gij maar ne keer. Dadelijk was ik op weg naar de markt al mij verzekerende of ik nog de twee dikke en half had, verdeeld in vijf kluiten, daar kon ik al iets mee doen. Ik trok de Roeselaarstraat door, dan de Marktstraat recht naar de Grote Markt. Daar trof ik op de hoek de draaimanège aan, ze ging al! O hoe schoon, zulke schoonheid had ik nog nooit tegengekomen, en zulke ophefmakende muziek van dien orgel en 't was maar 'n kluite van de toer! Dat bekoorde mij en in een, twee 'k was er op!

En laat de molen nu maar draaien,
wij generen ons niet, wij generen ons niet;
en laat den molen nu maar draaien
wij generen ons niet gelijk ge ziet!

Ik was benauwd dat mijn vijf kluiten hier algauw zouden gesmolten zijn, de markt was zo groot en zoveel wonders te zien en dat bekoorde mij ook. 'k Ging vijf voeten verder; o hier, 'n kijkkast, voor 'n kluite maar; hier [waren] de geschiedenis en de grootheden van de wereld te zien met al de schoonheden, 't is voor niet. Ik trok er in en de orgel speelde de schoonste liedjes die hij in zijn kas had. 'k Ging rechts in en 'k keek door een glazen vensterke waar ik de oorlog van 1870 tussen Duitsland en Frankrijk zag en waarvan ik zoveel gehoord had. 'k Was immers al zeven jaar oud als die uitbrak en van al die vertellingen kon ik nu een gedacht daarvan maken. Ieder vensterke vertoonde een nieuwe veldslag op zijn natuurlijke grootte, tot de slag van Sedan toe, en in 't laatste vensterke zag [ik] peetje Pruis in zijn soldatekleren met pinhelm op zijn kop en ne sabel die tot op den grond hong en met een forse houding naar Napoleon gekeerd. Napoleon, heel op zijn beste, een schone suishoed op, een schone frak met slippen lijk van zwaluwstaarten en al met gouden linten afgeboord, de schouders met dikke, stijve gouden epauletten versierd. Napoleon stond op een eerbiedige afstand van de Pruis, naderde een stap zijn degen horizontaal in zijn handen uitgestrekt voor zich houdende, groette eerbiedig en diep en zei: 'Hier goede broer, ik geef mij over'. Daar zag men prinse Louis Napoleon vermoorden door de wilde Soudanezen in 't herte van Afrika.

Men zag daar Parijs, Rome, Rotterdam en Brussel in al hun weelde en schoonheid. Ik wierd dan lijk in een hoekje geduwd met klene vensterkes, dat pakte daar aan mijn herte: 'k zag hier d'helle! Zwarte mannen met koeisteerten, hoornen op de kop en vlerken aan lijk de vledermuizen, ze liepen rond met brandende pekfakkels, met gloeiende pieken en grepen. Daar was een berg van zwarte zielen die men kon zien als er een vlam opflikkerde. Van bangheid vluchtte ik naar

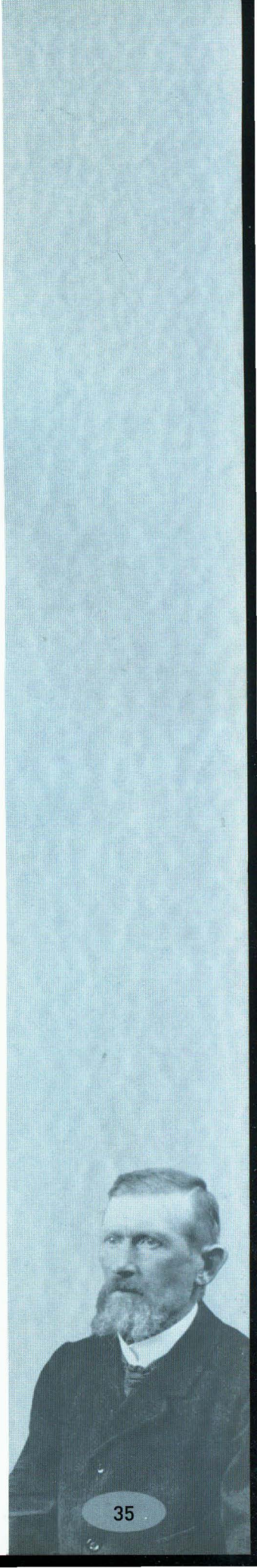

een ander kijkgat. O! hoe majesteus schoon was dit hier! Hoog op een troon zat lijk een paus tussen twee andere personen die lijk dezelfde weerdigheid hadden, maar schóón! 't Was lijk goud, zilver en zon te samen, al de rechterkant van deze drie personen zat er een vrouw (die kon men beter zien), blank als de sneeuw en zacht als de maan, ook op een troon geplaatst en gekroond; geen enkele madonna, 't zij gebeiteld of geschilderd of in levende lijve, kan aan deze lieve rouw aan schoonheid en gemoedelijkheid, kan daar aan [ver]geleken worden. Haar doordringende, goedige en bermhertige ogen troffen mij zodanig dat ik al die engelen, heiligen en zaligen vergat. De rondgang van de kijkkast was hiermee t'enden.

Ik had nog drie kluiten en voelde van tijd tot tijd als ik er gene van verloren had. Daar stond ik almeteens voor een groot paleis met grote schilderijen al buiten aan de voorkant met kunstemakers op, die aankondigden hoe een heer uit zijn buishoed ratten, duivejongen en miauwende kattejongen toverde en alle slag van aardigheden. Dat paleis was nog niet open en 't was voor mij te duur. Dan kwam ik aan de alomgekende Antoniusbarak, ze was ook niet open, de schilderijen op den voorkant vertoonden St.-Antonius de eremijt met zijn zwijntje en de bekoring van Satan, een poppenspel waarvan een moeder de hoofdrol speelde. Op haar wandeling had zij wel tien kinderen aan haar kleed hangen en onderwegen vielen er nog wel zes uit en die bende liep achter haar, mede al roepende: mama mama mama, juist lijk een bende kiekens bij hun klokhen.
Hiernevens stond de levende peerdemanège, de cirk Sosman met 'n bende eigen volk, peerderijders die te peerde nekkebrekerstoeren deden, die te peerde op hun hoofd dansten, die al rijden door ringen sprongen, die al rijden hun kleren van zes tenues verwisselden zegde men; dat was later in de achternoen al te zien. Daarnevens aan de hoek van de markt, rechtover De Pauw, stond een tent waar [in] de opening een diklijvige dame zat in 't zwart gekleed, het haar in fils cadé. Nevens haar op een bord stond in letters: 'Opheldering van geheimen, voorzegging in de toekomst'. Dat lokte mijn nieuwgierigheid uit, maar 'k dacht: zou dat geen waarzeggerskotje zijn? Mag men wel toveraars en waarzeggers te rade gaan? Ik had daar schrik van, want ik had daar juist d'helle gezien.
Daarnevens stond een nieuw schietkot. O, dat was daar wel iets, pijpen van ne cent, wel honderd en nog kon men daar in stukken schieten, een grof kanon doen buisen, en rechts aan een rek al moeien en kallemoeien met de wonderlijkste gezichten die men uitdenken kan hongen daar onder de oksels aan vast gemaakt. Oude Napoleonsoldaten en Jantje Klaasgasten van 't jaar dertig hongen daar ook. Voor 'n kluite kreeg men drie ballen en mocht men uitkiezen welke men wilde achterover [doen] tuimelen. Napoleon en peetje Pruis kwamen hier ook aan de eer. Napoleon, hier nog aan de volle eer, stond recht voor een zetel met kussens op. Nevens hem stond peetje Pruis met pinhelm op en grijze fabrien op zijn regerend gezicht. Voor tien centimen, nen dikken maar, mocht men naar die excellenties drie schoten lossen, hoe is zulks mogelijk en toch waar? De schutters hadden het [het] meest gemunt op Napoleon. Troffen zij hem vlak op het hart, Napoleon deed voor de schutter een knieval, tot lachlust voor die daar tegenwoordig waren. Men had enigszins vreze voor peetje Pruis, deze kende geen schrik. Was er een die de stoutmoedigheid had op de Pruis te schieten die raak was op het hert, zo even raak als het schot loste liet Peetje Pruis uit zijn achterste het grof kanon daveren dat heel het barakske daverde. Wat was ik belust om een grote keizer voor mij een knieval te zien doen. Voor drie schoten op een van die excellenties was het nen dikken en 'k had nog drie kluiten op zak. Van de drie schoten kreeg ik maar twee knievallen, was ik misschien nog te jong voor een derde knieval? 'k En had nu maar een kluite meer en ik kocht daarmee en smoutebol met suiker op, ging dan heen van de markt door een smal gangsken van aan de pomp die uitkwam op de Korenmarkt, omdat dit van het smoutbolkraam mijn kortste weg was, tussen de bomen de hoek af naar de Melkmarkt, de Glazestraat in, om daar nog wat bijzonderheden te zien van wat ik nog had horen vertellen.

Intussen: uitzicht van huizen en straten, typetjes

De Glazestraat, nu Wijngaardstraat, was wederzijds bezet met huizekes uit ons overoudsgrootvaders tijd, vensters met kleine ruitjes, deur en halve deur om binnen te gaan, een dikke ijzeren ring hong al buiten aan het deurslot die men moest omwringen voor de deur open te krijgen. Dan was de halve deur nog toe, maar deze kon men al de binnenkant

'Cour Saint-Paul' in de Wijngaardstraat. Een achttal armtierige, kleine huisjes, vier gemeenschappelijke WC's, wat 'koterij' en centraal een gemeenschappelijke pomp.

de grendel wegschuiven die ze toehield. Huizekes met hele deuren hadden een soort appel die men moest omdraaien om binnen te kunnen, en binnen in sommige huizen was de vloer van vastgestampte aarde van kleiachtige soort. De straat was in aarde, in het midden wat hoger om er een soort waterloop aan te geven, en alle 15 à 20 meters was zij versierd met hoopjes afval uit de naburige huizen. Halfwege de straat vond men al beide kanten de tegenwoordige koeren[12]. De bijzonderste merkweerdigheden waren:'Het hof van de vissers' bij Juan en Virgenie. Juan smaakte geern zijn dagelijkse druppels en Virgenie haar bier. Herberg zijnde, bier- koffiehuis en logement, onderhield men daar drie lichamelijke werken van bermhertigheid: de hongeren spijzen, de dorstigen laven en de vreemdelingen herbergen. Zo was dit de toevlucht van alle slag van volk van ver en van bij, die aan malkaar met gerust gemoed hun wederwaardigheden mochten mededelen. Al de overkant van Juan en Virgenie woonde 'de donder', koopman in pataten, fruit en groensels die hij thuis verkocht; hij had een zware, kloeke basstem en keerde geren glazen in zijn keelgat om. Als hij op de baan was en dan donderde het in de Glazestraat en hoe dichter hij bij zijn huis kwam hoe meer dat het donderde tot dat de donder in zijn bed zat. Niemand had daar schrik van want de donder viel nooit, en elke dondervlaag die in de Glazestraat overkwam, zagen en hoorden de bewoners der Glazestraat de donder in levende lijve tot voldoening der toeschouwers. Wat verder naar de Roeselaarstraat toe woonde Jantje Lapere, 82 jaar oud en barbier, met zijn zoon Pé, een korte dikke met peersvoeten en hij maakte kazakken met tatsen. Hij droeg nog des zondags de blauwe kiel die toen nog in de mode was, maar zijn vader Lapeerke droeg de oude bolhoed en een kazakke met grote beurzen van achter in de slippen. Telkenmale dat hij op een middag binst de maaltijd een klant schoer gaven zij aan Jantje

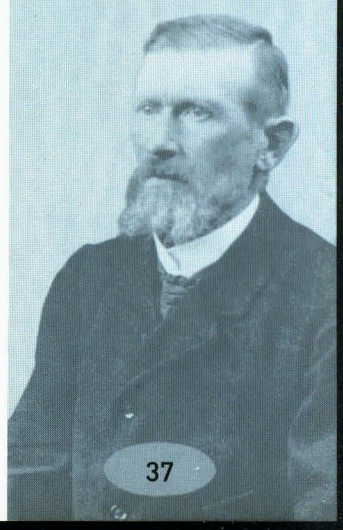

Nathalie Acx, zus van Bruno.

een warme patat of drie. Jantje at een op en stak de andere in de zakken van zijn sleppen. Als ik juist zijn huis voorbij ging kwam Jantje terug van zijn ronde en 'k zag de pataten nog domen al achter uit de sleppen van de kazakke; dat hielp huishouden, dacht Jantje. Ik kwam in de Roeselarestraat ingegaan en spoedde mij recht naar Putjes straatje, naar huis.

Ik vond mijn tantes toch tevreden. Een ure maar weg zijn, dat was toch niet te lang en de jongste van de twee, die werkmeid en huishoudster was, keerde terug naar haar dienst na mij een vermaning gegeven te hebben. En nu alles was effen en stil in huis. De oudste van de twee die het huishouden deed zette haar bril op, nam haar kerkboek en begon de litanieën te lezen. Wat later kreeg ik een boek van haar met de geschiedenis van een jonge heilige, de patroon van de jonkheden zegde zij, en geheel die kermisnamiddag had ik het geluk een lang, lang leven te hebben.

De zondag van de kermis, bij het vallen van de avond, luidde de grote klok over dood, want kermismaandag om 9 ure was er een dienst voor de overleden parochianen, en ik moest ook daar naartoe. Alle huisgezinnen waren daar vertegenwoordigd met de overgekomen familieleden, die na de dienst een toertje deden rond de markt, dan een glas bier gingen gaan drinken in afwachting van hun noenmaal thuis. Mij was het verboden de markt te bezoeken, na de dienst moest ik recht naar huis keren, ik was de mening toegedaan dat ik die dag met mijn tante nog eens een lang leven moest delen.

De dinsdag bleef zij uit, zij had mij toevertrouwd aan een gebeurvrouw, een goede vriendin van haar, die zij de potjes en panjes bracht met mijn eten, om deze te verwarmen. Deze gebeurvrouw was innemend van aard en zeer vriendelijk voor mij, haar zoon was schoetuit en duivepiet, nam van tijd tot tijd een goed glas bier gelijk het schoetuiten betaamt. 'k Was weldra de vriend van den huize, want hier gevoelde ik wat verlichting in mijn lot, ik die zó zuchtte naar ouderliefde en dat moest missen.

Prijsuitdeling in de zondagsschool

De woensdag kwam met de prijsdeling der zondagsscholen die plaats had te 2 ure in de kerk. Al de zeediepe rijken, grote en welhebbende burgers en burgeressen en weldoeners van de zondagsschool hadden een voorbehouden plaats van voor in de kerk volgens rang en verdiensten. Al de vrouwenkoor[13] waren de leerlingen der meisjesschool geplaatst, al de mannenkoor die der knechten, op zulk een wijze dat de laagste klassen voorwaarts zaten en die der Franse klassen achterwaarts of vanachter. Er waren daar honderden prijzen: huisgerief, meubilering, beddegoed, landbouwalaam voor de kortwoners en alle slag van benodigdheden; voor de Franse klassen waren het prijsboeken, voor elke klas een halfvolle wasmand. O! wat was dat een rumoer als de prijsdeling een aanvang nam met muziek, het was lijk in een overdekte markt waar men nuttige voorwerpen [van] alle slag ging weggooien. Ik die dat voor de eerste maal zag met mijn landse parochieopvoeding

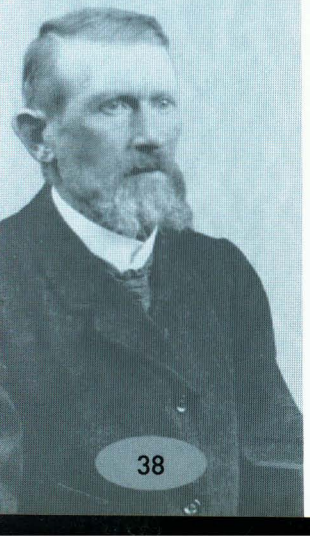

Schoenmakers van rond het begin van de 20ste eeuw. Ze dragen met fierheid hun pekschorten. Om te werken dragen zij geen schoenen! De tabak hangt te drogen.

kon dat moeilijk verdragen, al dat leven en rumoer in de kerk waar ik dacht dat hier onze bijzonderste bidplaats was. De laagste klassen kwamen de eerste aan de beurt, de leerlingen die de eerste prijzen bekwamen moesten de heren weldoeners voorbij gaan, diep groeten en hun aanmoedigende woorden met dank aanhoren, en zo ging het van klas tot klas. De schoonste en merkweerdigste prijzen waren voor de eersten in christelijke lering en goed gedrag. Goed gedrag bestond in het maandelijks geven van een biechtebriefke, verder werd de behoeftigheid van de leerling ook in acht genomen. Met de Franse klassen ging het rapper. De meester nam de mand met de boeken, telkens hij een uit haalde gaf hij die aan de leerling wiens naam erop stond, en op de binnenzijde van de omslag waren zoveel briefjes geplakt als hij prijzen bevatte en in 't Frans vermeld in welke vakken.

Het wel slagen in de examens voor de prijsdeling werd door de keurders niet veel in acht genomen, het ging voor het aantal biechtebriefjes die men inleverde en het goed opzeggen van de catechismusles. Wie te weinig zulke briefjes inleverde stond op een zwart blaadje wat van mij nogal het geval was, in die strengheid had ik een soort hekel en de prijsdeling had volgens mijn mening hierdoor te minder weerde. Ik hield meer aan brievenstiel, Franse taal, rekenkunde, opstel en schoongeschrift wat in de zondagsschool van minder weerde scheen. Uit de mande kwam er voor mij een groot boek en een kerkboek te voorschijn. Na de prijsdeling richtte ik mij recht naar huis ermee want mijn tantes, alle beide, wachtten met ongeduld om de bewijzen te zien hoe ik mij in de zondagsschool gedroeg. 'k Kwam thuis met mijn prijzen. Welke tevredenheid! zulk groot boek met vele en grote zintjes in en een kerkboek! Op dien groten boek, drie briefjes die twee eerste prijzen en een tweede vermeldden, en op den kerkboek een eerste prijs, dat was een bravo weerd! Die

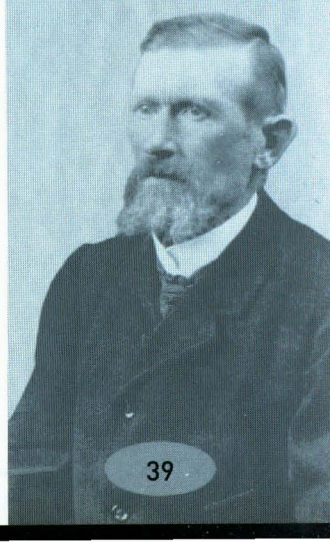

briefjes waren in 't Frans en ik kon niet goed uitmaken in welke vakken ik prijs behaalde, behalve in goed gedrag en christelijke lering omdat ik wist daar uitgesloten te zijn.'Vier prijzen, drie eerste en een tweede, welke grote schone boek, dat is bravo weerd', zegden mijn tantes. En die Franse kerkboek dan! dat getuigde wel dat ik al iets van 't Frans afwist! Wat mij verheugde was dat dien boek afleveringen waren van een jaargang 'Rond den Heerd' en mij die stonden lang leven thuis deden verkorten met er in te lezen.

Kermisvrijdag was daar, de koekebroden waren fel verminderd en de beurzen ook. De vaders van gezinnen haalden hun stoel en bakske uit om de laatste dagen wat werk te verrichten en de jonkheden die reeds op het zand zaten ook. 'k Ging ook naar mijn werk zoals ik gevraagd was, die twee dagen moest ik neerstig helpen vermaken en de zaterdagavond kreeg [ik] nen dikken kermisgeld. De zondag, koekezondag, was het weerom zondagsschool en congregatie. De maandag had ik te tantes het huis vrij, ze gingen de hele dag afwezig zijn.

't Is geen man die niet roken kan

Sedert ik te Izegem was had ik zo dikwijls bemerkt als er iemand over kwam of een bezoek bracht, dat het bij 't mannenvolk, toen zij de deur openstaken, met de beleefde groet was: mag ik ne keer aansteken? Voor antwoord gaf men: zet u, hoe gaat het? Ik nam toe in groeite en verstand, om iemand een bezoek te brengen moest men dus kunnen roken en 't wierd dus tijd dat ik het leerde. 'k Kocht van dien dikken kermisgeld een pijp van een cent en vijf centimen tabak en het kot alleen hebbende mocht ik gerust leren roken. Na mijn noenmaal deed ik gelijk de grote: gestopt en ontsteken en mijn pijp ne keer tegen de warme stovepot geduwd. En 'k begon al lokken en trekken dat de drie eerste rookwalmen in huis ronddwarrelden, de vierde trek draaide onaangenaam rond mijn hertje. 'k Legde mijn pijpke daar en 'k deed mijn ogen toe, nu was het of ik op een scheepje over woelige baren der zee vaarde, al wiegelende op en neer en heen en weer met nu en dan een buiteling onderste te boven waarin ik vreesde mijn herte te verliezen. Toen mijn tante 's avonds thuis was om mijn eten te bereiden zegde zij almeteens naar de stovepot wijzende: kijk ne keer hier. En inderdaad, de ring van de pijpebak met as was er ingeprent. Ze bezag mij met een paar gekke oogskes en herhaalde: kijkt ne keer hier, gaat gij nu alzo beginnen, klene geern groot! Eh, ge gaat in uw broekske doen, 'k mag dat niet meer zien zien. Tante, zegde ik, grote mensen vragen altijd als ze entwaar binnen gaan: mag ik ne keer aansteken. En met dat ik in groeite en verstand toeneme dacht ik van dat ook nodig te hebben. Foei, zegde zij daarop, dat mag ik nooit meer zien. Neen tante, sprak ik daarop, 'k heb lijk met een schuitje op zee gevaren met de baren op en neer en mijn schuitje begon te draaien lijk een molen, zodanig dat mijn hert uit mijn lijf wilde en ik dacht da 'k er aan moest.

Bruno Acx maakt zijn eerste paar schoentjes

Kort nadien, op een zondag na de zondagschool als ik thuis kwam, vond ik mijn beide tantes thuis en een van hun goede kennissen, ditmaal een trio. Ze spraken van schoetuiten en leren schoenmaken. Mijn jongen, mijn Kamiel, maakt al pruisense (pluise), vertelde die derde en leert zere. Wel, wel, wel! zegden mijn tantes, den onzen die daar staat zegt nooit van iets, en kan voorzeker ook nog niets en als dat alzo blijft duren, we gaan daar moeten een middel in schaffen. Mijn moed was hiermee zeer geslonken en de maandag morgen deed ik dit geval aan mijn leermeester uiteen. Laat uwe moed niet vallen, zegde hij daarop, ge moet u voort goed weren en wij doen van hetzelfde voor u. Ge zult schonere schoenen maken dan Kamiel, en we zullen uw tantes beschaamd maken voor hun gezegdes en 't zal dienen tot eerherstelling voor u en voor mij. 't Moeten van de weke 'n paar sleppeschoentjes gemaakt worden en ze zijn voor u. Inderdaad, de dinsdag morgen bracht Treze de stekkinge die overleerkes heel gestekt met de machine, het waren verlakte, ze blonken lijk 'n pauwke en moesten gemaakt worden met de valse steek. Sleppeschoentjes waren eerstelingskes voor de kleintjes die nog niet konden gaan. Sleppeschoentjes ontleenden die naam naar het model van de snee: de voorvoetjes lijk effene sliskes zonder tong, de hielkes tot boven de knoezel maar opzijds van laag aan de voorvoet scheuns opwaart naar achteren uitgesneden tot op een goede centimeter na van boven, zodat er van alboven twee slepkes overbleven voor boven de knoezel en dan op het laag been toe te gaan met een knoop om het afvallen te beletten. Men noemde ze

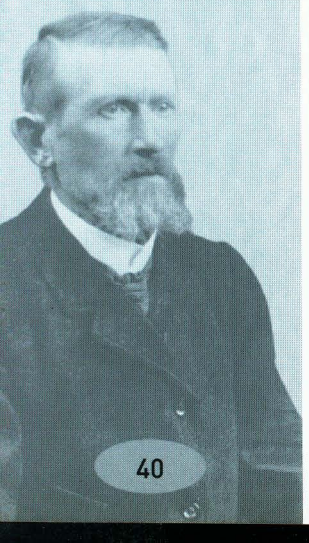

'Schoetuiten' op Sint-Crispijn. 1908
(o.m. Albert Verschaeve en Richard Vienne).

ook valse schoentjes om reden dat zij niet met een randje gemaakt waren, de buitzolen hielden aan de binzoolsteken vast.

Thans was het goed gemeend, ik zou die schoentjes maken. 'k Kreeg al de stoffatie, 'k moest leren kennen en weten waarvoor elk stuk moest dienen, dan in 't water weken en eerst het binzoolke opleggen en laten drogen op het leestje om de boorden niet weg te duwen in het oppinnen door de tang, dan het contrefoirke op zijn fatsoen snijden en schalmen, de belegselkes gereed maken. Intussen was het binzoolke wat gedroogd dat ik moest zetten, rondom snijden op een kleine millimeter van de boord, dan het contrefoirke insteken en al de voeringkant plakken, op het leestje leggen, de belegselkes er tussen steken en dan oppinnen. Oppinnen was moeilijk, het moest mij veel getoogd worden. Als dat klaar was, het contrefoirken rondom inkloppen met het schoentje in mijn schort te steken, en goed rond het achterwerk te spannen die door de hulp van de schort goed inklopt kon worden. Het binzoolke moest met korte steken genaaid worden en langs de boord gelijkmatig uitkomen. Iedere steek moest een klein oogske laten om opgenomen te worden door het binzooldraadje al naaien. Het zoolke moest geschrood worden op een wijze dat dan door kloppen met de punt van de hamer die het genaaisel dekte. Eer men naaide stak men een onderstukje van achter onder het zoolke om een soort talonske te maken. Ze gerochten gemaakt en ze waren er tevreden over. 't Was het gebruik dat men [van] 't eerste paarke dat men miek een schoentje over het huis wierp; viel het met 't zooltje op de grond dat het bleef recht staan, de leerling ging schoenmaker worden, lag het omgekeerd, dan niet. Op leerwinkels waar ze met drie of vier wrochten had de jongste leerjongen van de ouderen soms plagerijen te verduren. Men ontman hem een schoentje, legde het in de rechter handpalm, de vingers gebogen onder het achterste van het schoentje, met de linkerhand streelde men het of het een tam ratje ware, met de half toegebogene vingers gaf men een stoot en 't lief beestje sprong weg, soms over de schouders. Maakte die leerling zich kwaad, de jongen ging nooit een goed werkman worden; vond

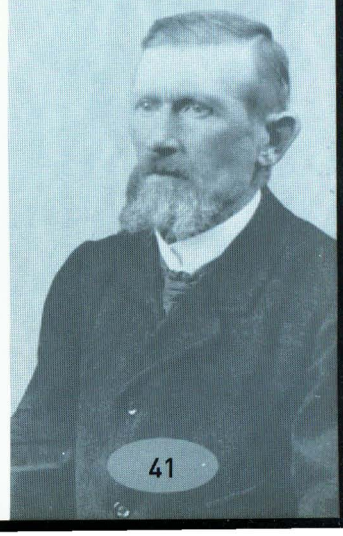

hij er zijn vermaak in, dan wierd hij zeker een goed werkman. Ik moest geen proef doorstaan want mijn eerste paarke was zeer wel en 'k moest ze aan mijn tantes tonen. Ze waren overvoldaan omdat ze schoon waren en danig blonken want ze waren schoner dan Kamiels pruisense. Ik kreeg een wit half frankske drinkgeld, mijn eer en die van mijn leermeester waren hiermee hersteld.

De viering van Sint-Crispijn

De dagen gingen nu hun gewone gang: 's morgens met de klaren op mijn werk tot de middag als naar gewoonte. Dat was in de winter het gebruik, dat bij de schoenmakers aanvang nam met de kermis: 's namiddags van 1 ure tot 's avonds 8 ure met om vier ure schafttijd. Maar zij wrochten lijk overal elders, hoe later het dag wierd hoe later zij in de avond wrochten. 's Morgens wrocht niemand bij licht, want 't was dan te koud om te beginnen en 's avonds was het in huis toch warm en 't was het profijtigste zegde men. De avonden lengden en 't ging zijn gewone gang.

St.-Crispijn, schoenmakersfeestdag, naderde, men begon er op te denken en te verlangen, 't is de dag van vieren en 't schuimende bier, de bijzonderste dag van het jaar. Maar die dag wierd niet gevierd op de maandag van St.-Crispijn: de feestdag viel na Avelgem kermis, waar het een bijzondere schoenmarkt was met een grote aftrek voor Izegemse schoenen; de maandag na Allerheiligen als deze op Allerzielendag niet viel vierde men, kwam Allerzielen die [maan]dag 't was acht dagen uitstel als thans.
Die dag mocht ik van mijn tantes uit putjes straatje niet gaan, 'k mocht al die swanselaars van schoetuiten niet zien met al die slechte voorbeelden die zij gaven. Nochtans was het mij toegelaten mijn tijd over te brengen bij Ursela, haar vriendin, en bij mijn leermeester. Zijn zuster, een godvrezende jonge dochter van jaren, was op die dag alleen en alzo bleef ik in putjes straatje waar wij allemaal woonden.

's Avonds omstreeks zes ure was ik in 't huis van mijn leermeester, dat dicht bij de Roeselaarstraat gelegen was, hoorde ik een soort gezang op trommelmaat zingen. 'k Vroeg: mag ik ne keer gaan kijken? Ja, maar ge moogt niet achterlopen, gij moet seffens terug komen. O, wat was mij dat wonderlijk! een vaandel gans ontplooid, daarnevens de trommelaar [die] trommelde:

Rommelde plommelde pommelse plom
rommelde plommelse plommende plom
schuimende bier voor mijn kelegat kom!
Daarachter twee reken mannen, een twintigtal, met zwijmelden gang, al zingen:

Ik ben schoenmaker geboren
en mijn patroon is Sint-Crispijn
dat heeft mijn hert verkoren
daar kan geen beter ambacht zijn!

Een bultenaar met de hoge hoed en lange frak en met een stok lijk een tamboer majoor dreef die kudde voorwaarts en de wetheren van de gilde sloten de stoet. De voorzitter droeg een blinkende keten rond zijn hals met een groot plak op zijn hert.

Als ik terug in huis kwam vroeg ik wat voor gilde dat was. Dat was een overblijfsel van de aloude gilde waarin bazen en gasten verenigd waren met statuten en reglementen waaraan elk zich verbond mede te werken om het schoenmaken binnen de grenzen van Izegem te houden, en de stiel aan niemand anders te leren dan degene van schoenmakers afkomst. Bij een uitzondering moest de gilde erover beslissen. Hun hof was in Craenenburg in de Hondstraat. Deze gilde, op heden nog de voornaamste, met nog twee of drie wijkgilden, bestaat enkel maar om hun feestdag te samen plezierig over te brengen. Die dagen verlopen zijnde nam alles weerom zijn gewone gang.

Winterse vertellingen

In de lange winteravonden deed men vertellingen uit grootmoeders en grootvaders tijd, en waar men leerlingen had was het bij voorkeur over spookverhalen: waternekker, doodkeersen, nachtbellemans, kerkhofhonden, weerwolven, weerkeersels en dergelijks.

Tussen twaalven en een
zijn de spoken op de been

De toverheksen werken 's nachts met doolkruid die nachtgangers op dool brengen, andere veranderen zich in witte katten of konijnen die voor ons ongenaakbaar zijn, maar die voorbijgangers grote last kunnen aandoen. Te lande komen dwaalgeesten de weg afzetten en kunnen zich rap als de weerlicht verplaatsen. Wanneer de toverheksen conferentie

Nogmaals schoenmakers van rond de eeuwwisseling. Ze maken geen reclame met hun vak: slechts één schoenmaker draagt schoenen! De tabak hangt te drogen aan de muur.

houden kunnen zij zingen als godinnen. Wil een behendige jager ze uiteendrijven, zijn geweer ketst en 't schot gaat niet af. Ze roepen:

Ik lach met een man
die niet schieten kan

maar sedert het Sint-Jansevangelie na de mis gelezen wordt heeft al die hekserie geen macht meer. Moest den boek bij vergetelheid open blijven liggen na de mis, de toverheksen zouden uit de kerk niet meer kunnen.

't Gebeuren toch nog soms onbegrijpelijke dingen. Mijn meester was liefhebber van vissen, fluwien en ratten te vangen en ook wel bij nachte een haas te schieten als hij een wist zitten. Op zekere nacht wilde hij een gaan schieten op Bruintje Brikkens klaverie die al de ene kant bezoomd was met een elzenhaag met oude knotwilgen. Hij ziet de haas op twintig meters van de haag, hij mikt en schiet, de haas is getroffen met volle schot, hij buitelt. De baas loopt om hem te nemen, hij vindt hem niet, hij kijkt op naar de knotwilg en de haas zit te midden op de kop van de wilg naar hem te glarieogen met ogen lijk lanterens. Mijn meester had er genoeg van, hij nam zijn lappen en leesten en trok huiswaarts.

Een ander geval. Een man lag stervens ziek te bed, hij was al zijn schoenen getatst (berecht) om henen te gaan. Hij kreeg bezoek van zijn vertrouwelijkste vriend en zegde hem dat hij ging mare doen als hij er van door ging. 's Avonds hoorde die vriend om 11 ure drie kloppen op het venster waar hij sliep. 's Anderdaags 's morgens zegde men dat Pé gisteren

avond om elf ure vertrokken was. En zo verliepen de lange winterse avonden met vertellen.

Leerjongen tweede jaar

't Wierd maarte en mijn tweede leerjaar ging beginnen. De leerjongen die bij mij zat en zijn tweede leerjaar bijna uit was, ging binnen enige weken vertrekken en ik moest dan leren schoentjes maken. Als mijn eerste schoentje opgepind was moest ik de binzool met een randje leren naaien. Al naaien moest ik dat randje langs het schoentje doen sluiten, om reden hoe beter het randje sluit hoe gemakkelijker een gesloten lijksel sluit. Mijn meester stond recht over mij dat te tonen en uiteen te doen. Ik verstond er niets van, gans mijn handeling leek verkeerd. Was dat als mijn meester recht over mij stond hetgeen hij rechts deed mij links voorkwam? Mijn meester dacht het alzo, want hij kwam bachten mij staan, stak het schoentje langs mijn knie tussen de spanriem en deed deze spannen tot dat het vastgekneld zat, dan stak hij het elsen in mijn hand in goede houding, bewoog mijn hand in het steken van 't elsen en... daar hoorde men mij een geluid lozen: feut, van klare gepijndheid! De kerel die nevens mij zat schoot uit in een lach, maar mijn meester, zo geërgerd, riep: ge kunt non de djoes uw lappen en leesten vergaren, dat is nu de dankbaarheid, 't is gedaan! Na een kwart stilte kwam de kalmte; mijn meester begon opnieuw mij te togen en... verdimme, 't ging!.

Na het binzooltje genaaid te zijn moest ik het tonen, 't was nog al redelijk genaaid en hij zette het randje, 'k moest goed dat randje bezien want het gaf goed de richting voor de zool op te leggen en te zetten. 'k Moest dan duweren; de duwering moest ik zoeken in de bucht en leerbrokkelingskes rondom mij. Dat gedaan zijnde was het wederom tonen. Was het slecht gedaan, 't wierd uitgeworpen om her te beginnen; was het redelijk of niet heel slecht, 't wierd verbeterd, want van het duweren van de schoen hangt er veel van af voor de sierlijkheid van het platte onderwerk der zool. Dan het zoolke opleggen en rondom zetten met de vermaning: niet te smal. Dit gedaan zijnde was het wederom tonen om dit te verbeteren, en alzo gans het schoentje door, stuk voor stuk totdat het gemaakt was. Zo was de hulp van de leermeester nodig, tot dat de leerling bekwaam wierd zijn fouten te kennen wat zeer lang duurt; zolang hij zijn fouten niet kent kan hij geen meester missen.

Thans begon ik mijn tweede jaar, nu ging ik al geld winnen: de eerste zes maanden een frank en half. Algauw schoentjes kunnen maken en een frank en half te week, dat geeft moed. 'k Moest nu en dan wel aan vermaking helpen maar 't was om het maaksel van de schoen goed te leren kennen, de achterwerken schroden en de voorlijksels helpen maken.

Over ziekte en dood

Men was in de nawinter halfweg maart, een strenge koude was overgekomen met noordoostenwind, mistige dagen en nachten en bracht grote tegenspoed onder de werkersbevolking en de schoenmakers wierden niet het minst gespaard. Een soort tyfusepidemie brak uit die sommige wijken deerlijk teisterde, onder andere de Kortrijkstraat, de Maandagmarkt en [de] Krekelstraat, waar op heden de blozenden van gezondheid op morgen als een offer der ziekte vielen en na enkele dagen de dood haar prooi kwam halen. Alle mensen hadden de schrik in het lijf, noodgedwongen kwam men op de straat, met de zakdoek voor de mond, om geen ziektekiemende lucht in te ademen, wat grotelijks door de vreze voor de ziekte hun weerstandsvermogen verminderde. Bijna dagelijks was er een offer naar het kerkhof te dragen, de lijkbaar op de schouders van vier mannen gedragen en vier of vijf daar achter en van voren het kruis en een geestelijke was geheel de begravingsstoet. Toeschouwers waren er niet, ze waren lijk op de vlucht gedreven.

De tegenspoed kwam ook mijn meester bezoeken. Hij lag in bed met de koude koorts en steken in de zijde die hem nog meer pijn deed bij het ademhalen toen zuster Mathilde te naargange kwam om hem te bezoeken. 't Is het pleuris, zegde zij, ge moet een thee maken van notelarenkatten in zoete melk en hem dat zeer warm laten uitdrinken, hem goed verzorgen en warm houden. De achtste dag kwam er beternis en zijn toestand verbeterde van dag tot dag. Zuster Mathilde was een bejaarde non der Zusters van Liefde, geacht en bemind door gans de werkersbevolking van Izegem. Zij was hun troost en bijstandsengel in geval van ziekte en nood. Er kwam een derde doktoor op Izegem, zij kreeg verbod zegde men van dit liefdadig werk uit

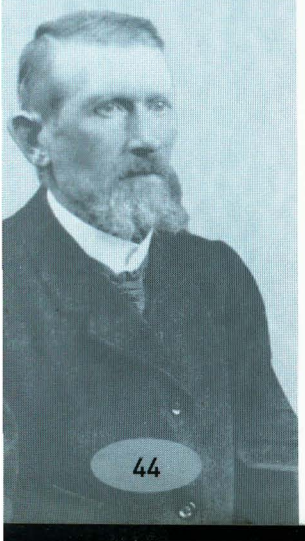

te oefenen. Zij verdween van de arme ziekbedden en liet een treurig maar dankbaar aandenken achter. Mijn meester werd na korte weken hersteld en op het werk ging het weer zijn normale gang.

Schoenen thuis brengen... en blijven eten

Wij waren reeds in de vasten en Pasen naderde. 't Wierd verlaan tijd, ze hadden een paar halve zolen gelegd op een paar schoenen die men gauw terugeiste, en 'k wierd belast deze thuis te dragen naar een groot boerhof bij de Bosmolens. 'k Was zeer wel gekomen van de boerin die alleen in huis was met haar hond. Ze pakte een stoel en duwde mij aan de tafel, ze nam een groot lang breed mes met een ronde dweerskrul aan die op haar arm paste, en sneed van een bruin brood een kliepe af (boterham; kliepe vergroting van boterham en zabbe is de overtreffende trap), legde daarop een stuk ingelegd zwijnevlees en bracht een groot glas sterk bruin bier. 'Hier zê tettink', zei ze, 'al de jongens van de schoetuiten zijn tettingen, en gij zijt ook een tettink. Dat gij hier op het hof moest zijn, 'k zou van u wat anders maken dan een tettink, hier zere aan tafel, g'en zult niet eer voortgaan dan dat het al op is!' En ze trok de deuren uit om ievers een werk te verrichten, en liet de hond achter in huis, een grote felle keernhond de nevens mij mijn doen en laten bespiedde met een dreigende houding. Hij zag er in 't geheel niet vriendelijk uit. Ik had danige ruzie met mijn vlees, er zaten lijk plekken en strepen in die mij in 't geheel niet goed smaakten. Ik had geerne vriendschap gemaakt met die kameraad, en 'k toogde een brok van dat slechtsmakend vlees, hij wikkelde zijn staart en zijn ogen kwamen vriendelijker. Ik duwde hem een brok in zijn muil en wij werden kameraden, hij hielp mij grotelijks verlossen van dat vlees. Als ik terug was van die boodschap en hun mijn gevaren vertelde zegden zij: 'o, 't is zulk 'n goedhertige vrouw, 't is de goedhertigste boerin van 'n uur in 't ronde.'

Ik deed in 't leren schoentjes maken tamelijk vooruitgang door de zorg die mijn meester aan mij besteedde en [hij] was bijzonder bezorgd op mijn houding op het werk. Een slechte houding doet een leerling scheef groeien, te veel gebogen zitten verwekt een hoge rug, het hoofd te dicht op de schoen houden doet de ogen bijziende worden, een helling overzijds aannemen geeft een scheve hals en hoge schouder met het lijf naar diezelfde richting, de armen niet uitwerpen al naaien brengt bekrompen ellebogen teweeg, de voeten opzijds verwijderd zetten om meer dracht op de knieën aan de schoen te geven verwekt scheve benen. Hij wilde van mij een goede schoenmaker maken en een flinke houding behouden. Wanneer hij aan mij te weinig tijd kon besteden moest ik soms bij iemand van zijn klanten een boodschap doen. Was die plaats op een andere parochie waarvan ik de weg niet kende, hij tekende de weg op een blaadje papier met de 't huiswijs waar ik moest zijn. Zonder verdere inlichtingen kwam ik er, mijn meester kende noch a noch b, maar was geografisch aangelegd.

'k Moest een keer naar Ingelmunster een paar schoenen thuis dragen daar zij er zeer naar verlangden. Het was naar het bewoond barreelwachthuis van de ijzerenweg Ingelmunster - Anzegem bij de Hogen Doorn op de baan Kortrijk – Brugge. De vrouw van den huize, die dienst deed als barreelwachtster, was thuis. Wat was zij tevreden en ik welgekomen! Ik had honger van zover te komen, zegde zij en bood mij eten aan. Bij mijn heen gaan gaf ze mij drie dikke drinkgeld! O, wat een zoeten val op mijn herte!, drie dikke... de eerste maal van mijn leven zoveel, en 't waren wel drie dikke... Franse dikke met de beeldtenis van Napoleon de derde, dat waren goê in onze tijd en enige zulke op zak men gevoelde dat, dat waren geen kleine als thans met een gat in.

Men was nu in de volle lente bijna aan de zomerdagen, gans de natuur was in groen, bloem en blad gehuld. De vogels zongen hun liefdeliederen of kweelden hun vreugden uit omdat ze gepaard waren, de meestendeel woonden en broedden op hun eieren, anderen moesten reeds hun kroost voeden. En ik gevoelde al die schoonheden en frisheid in de natuur in mij opwellen en ik moest bij heldere zonneschijn en een licht briesje wind een paar nieuwe schoenen thuis dragen bij een boswachter in de Meulebeekbossen, palende aan het Ardooieveld. Daargekomen bevond ik mij bij kort van sprake en ruw volk, maar met een gulden hert. 'k Moest blijven tot de middag en noodgedwongen met hen aan tafel zitten om mede te noenmalen. Tegen alle gewoonte in had elk zijn bord. Het ging met de volle schep, ze vermaanden mij dat ik mijn deel moest doen. 'k Wierd meer dan voldaan en nog mocht ik niet eindigen, van zodat mijn bord half

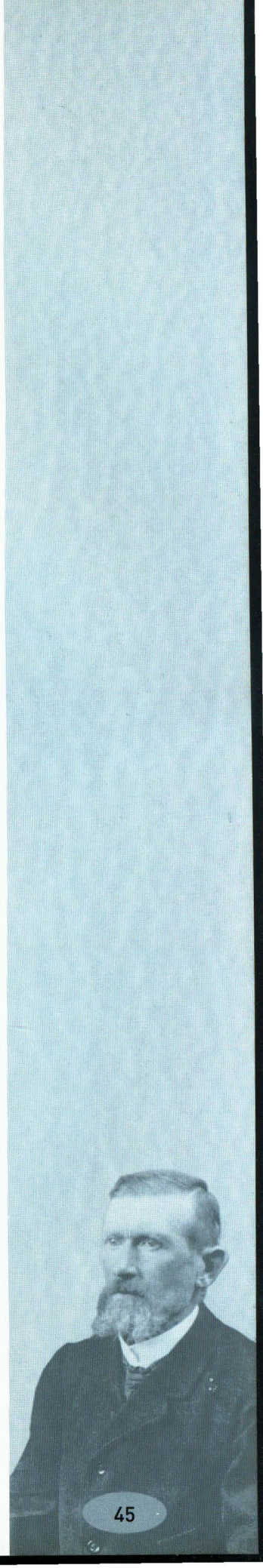

Een schoenmaker met zijn leerjongen, en zijn kindje. Omstreeks 1900.

Dierick, Pol Decoene, August Crochon, Bernard Nonkels, Petrus Nonkels, François Verbank, Bouten Bourgeois, Floren Bral, Frederiek Vansteenkiste, Waan Lapere, Cosselies in den Nieuwstraat, ook gareelmaker, grote Kesteloot in de Hondstraat, Stin Driessens, Louis Tras, Gustje Ronse, Komies Ronse en Tanghens in de Kortrijkstraat, Gustje Kottenie en Soo Kottenie, Miel Dejonge in de Droge Jan, Juan Bonne, Flieter Blondeel, Duyvejonck, Lowietje Deldaele, Spriet Verlac, Eduard Bulkaert, Emiel Vandommele en nog andere. Geen verlegenheid van geen werk te vinden, en als iemand twijfelt over uw werk, ge moogt om een schoentje komen voor te togen. Hiermede gerust gesteld wachtte ik die toekomst af. Eindelijk was de dag van scheiden aangebroken. Ik nam mijn stoel en mijn bakje en zijn inhoud, ik kreeg de wens te mogen voort voortgang maken in mijn stiel, van mijn kant zei ik hartelijke dank voor de zorg en de oplettendheid die zij aan mij besteed hadden, en dan bleef nog tussen ons hertelijke vriendschap en voor mij een dankbare herinnering.

Einde eerste deel.

Als bijzitter werken voor een baas

Te dien tijde kon men onderscheiden welke schoenmakers-gasten verhuisden van werkplaats of van werkgever. Slechts een enkele maal ging de schoenmaker op straat zonder zijn onafscheidelijke schort aan te hebben, dat was als hij verhuisde van werkplaats, om reden dat zijn schort rond zijn alaambak gewonden was om er niets uit te verliezen toen deze op zijn stoel geplaatst en te samen meegedregen wierd op zijn hoofd naar zijn nieuwe werkplaats. Men noemde hem een bijzitter. Een bijzitter betaalt daarvoor gewoonlijk een frank te week, meer vijf centiemen voor stijfpap en vijf centiemen voor bakkerskolen die hij verbruikte om zijn schoenen af te reên. Was het een jongen die nu en dan nog een weinig hulp nodig had dan was het een frank en half. Velen verlangden een bijzitter omdat dit hun bekrompen economische toestand wat verhielp, immers de frank had in die tijd zijn vaste volle weerde. Er waren ook uitzonderingsplaatsen waar men meer betaalde, twee franks of meer volgens akkoord om op een bepaalde tijd dit of dat

werk voldoende te kunnen maken. Die plaatsen waren gewoonlijk onttrokken aan het gezicht van iedereen, omdat men daar het fijnste werk miek en uit vrees dat dit hun voorbehouden werk zich zou verspreiden.

De maandagmorgend zei mijn tante: ge moet naar Stafs gaan in de Kruisdreef, in dien numero... halfwege de straat en doet uw bakske en uw stoelke mee. Een weinig bedremmeld en verlegen stak ik de deur open en stond daar misschien wat uilachtig te zien en vroeg: is 't hier dat ik moet zijn? Ja manneke, zet uw bakje hier en uw stoelke daar; hebt ge uw werk mede? Neen ik heb nog geen. Hebt gij nog nievers geweest? Neen. Hewel, ge moet ne keer gaan zoeken. 'k Ging op zoek, eerst in de Roeselaarstraat het dichtste bij. Omtrent recht over te Wijngaardstraat gekomen al de rechter kant van mij trok ik bij L. D. binnen en bleef aan de deur staan. Een vrouw kwam voor. Waarom komt gij, manneke, vroeg zij. Ik kom kijken als ge geen werk hebt voor mij. Gaat naar de werkwinkel, recht door naar achteren. Ik ging en vroeg: hebt gij als 't u belieft geen werk voor mij? Waarvoor is 't? Voor meisebottientjes. Waar hebt gij geleerd? Te Fleterkes. 't Is goed, wacht een beetje.

Hoe keek ik mijn ogen uit! Zulk een grote tafel op schragen waarboven op de muurwanden met banken zoveel overleer lag, met dweerslatten van de ene muur tot de andere, vol patronen die eraan gehecht waren. Bij het ingaan rechts langs de muur een leestenrek van latten vol leesten, daarnevens op de grond al onderleer. De baas gaf mij een paar overleerkes. Zie, zegde hij, we zullen zien wat ge kunt. Neem daar uit het rek 'n leestje. Ik dacht bij mij zelve: hoe daar een leestje gevonden die op die overleerkes past, ik weet dat zelf niet te goed. Vindt ge geen, vroeg de baas. Ik zegde: neen. Dolf, helpt die jongen, gebood hij zijn knecht. Op dit leestje wierd het onderleer gesneden en mij gegeven met oude contrefoirkes, dan alles bijeen in mijn schortje genomen en daarmee naar Stafs waar ik nu zat. Ah manneke, dat is werk dat u dient, zei Staf. Met een weinig toezicht wierd dat paarke gemaakt en 's anderendaags ingedregen.
Men zei er niet van en ik kreeg er vier paar meerdere. Met de overleers moest ik weer mijn leesten zoeken, waarop zij het onderleer sneden. Na naarzien vond ik veel te kort, ik had enkel bin- en buitzolen, een weinig onderstukleer met een weinig afval van de snijtafel voor belegsels en topbeetjes. Ik reklameerde. Ze zonden mij buiten naar een hoop oude schoenen en moest daar uitzoeken wat diende voor contrefoirs en onderstukken dat ik te weinig had. Zij hadden die vier paar gewild de vrijdagavond ten allerlaatste 10 ure, want mijn schoentjes moesten de zaterdagmorgen om 6 ure mee naar Doornikmarkt. Konden mijn schoentjes niet mee, ik kon de zaterdag geen werk bekomen omdat er dan geen volk op de winkel was om te bedienen. Die begeerden werk te hebben moesten hun werk de vrijdag avond voor acht ure inbrengen. En 'k moest zorgen voor een zakboekje om mijn werk aan en af te tekenen.

Het verplichte zakboekje en veel voorkomende misbruiken

Ik mocht ook niet vergeten mijn livret mee te brengen. Dat was een klein boekje, kosteloos op het stadhuis afgeleverd, met het handteken van de burgemeester, waarin de wettelijke bepalingen stonden tussen werkgever en werknemer, met op de eerste bladzijde het signalement met hetgene erbij hoorde van de werknemer. Geen enkele werkgever mocht iemand in zijn dienst aanveerden die aan de werkgever die hij verliet niet gans voldaan had. Aanveerdde hij deze, hij moest gans aflossen[14]. Daarom moest elke werkgever als er hem een gast verliet, op de laatste bladzijden die blank waren, de inkomst en het vertrek met dag en date vermelden en er onder: voldaan den...18... en zijn handteken plaatsen.

Dit had tegen alle verwachting van de wet een verkeerde uitwerking. Kwam er [zich] een gekende goede werkman bij een werkgever aanbieden, deze vroeg hem: hoeveel weegt gij? Twintig kilos, vijf en zeventig? Zoveel kilos betekende: zoveel franks. De vraag: 'hoeveel weegt gij?' betekende: hoe groot is uw schuld? Onmiddellijk kreeg die gast dat en overhandigde dit aan de baas die hij verliet. Het gebeurde wel eens dat een andere baas meerder loon beloofde aan dezelfde gast, die het meenam, en de schuld wierd op dezelfde manier afgelost. Sommige van de beste schoenmakers dronken wel eens acht dagen lang, en dan dierven zij aan hun baas geld vragen vooraleer te beginnen werken om hun huisgezin in stand te houden. Anderen vroegen geld om een dag of twee te drinken. Kwamen zij na die tijd op het werk niet, hun baas zocht ze op en trakteerde nog om ze mede te krijgen. Meest al de beste werkmannen hadden

de naam van geren te drinken. Dat joeg anderen op om beter en schoner te leren werken; het schoon werk nam toe, de marktbazen zochten leveringen in de stad en het leren schoenmaken nam ook toe. De bazen deden op die manier elkanders gasten af en de gasten wedijverden tegen malkaar. Die daarin niet mee deed of gelijk bleef moest achteruit, de schoenmakerij ging hoger op. Kreeg iemand om dergelijke redens zijn ontslag, hij kreeg zijn boek. Nam iemand ontslag, 't was: geef mij mijn boek; den boek lag langs beide zijden op het hert.

Het ganzenrekenen was ook in voege. Ganzen, dat waren schoenen die op het tijdstip der betaling half afgewerkt of nog niet begonnen waren die men meerekende: zoveel ganzen, zoveel paar schoenen. Daarvan heb ik nooit geen liefhebber geweest, dat waren meest schoenmakers van minder kunstgehalte. Deden zij dit om deze week uit de nood te helpen, de week daarna moesten zij werken waarvoor ze reeds betaald waren. Geheel anders was het gelegen met degene die hun kilo's gewicht hadden, die bijvoorbeeld honderd kilos wogen (100 fr. schulden). [Zij] stelden zich veilig in een verslapte tijd niet afgedankt te worden, en de baas verzekerde zich deze te kunnen behouden.

Rekenen en tellen, en allerlei overdenkingen

Thuis gekomen met die vier paarkes begon ik er aanstonds met moed aan. Met een weinig toezicht en raad en mijn krachtinspanning kon ik ze op de laatste stonden en toch op tijd indragen. 't Was de zaterdagavond, na de trein van 7½ ure als ze thuis waren van Doornikmarkt, te rekenen. Mijn rekening was: 1 paar aan 0,75 fr. en 4 paar aan 0,90 fr. of 3,60 fr. te samen, 0,75 meer 3,60 fr. is 4,35 fr. Dat was 4,35 fr. gewonnen. Mijn zitgeld 1,50 fr., daarbij 0,40 fr. toebehoorden, bleef er mij nog 2,45 fr. over om aan mijn tantes te geven. Dat was 45 centimen meer, en ook een bewijs dat een leerling met krachtinspanning en oplettendheid zijn derde jaar inging en kon 2,45 fr. verdienen per week. Maar de toekomst lag open. Ik had de vrijdagavond vers werk ontvangen met het woord dat ik mij moest weren om grotere schoentjes te krijgen. Ik had er zes paar tegen de vrijdavond, dat gaf mij moed. Die week kon ik 3,40 fr naar huisdragen en mijn tante keek mij met vriendelijke oogjes aan, alzo hield dat enige weken stand.

Wij waren op die dagen van de laatste maarte en eerste april, [dan] zendt men de zotten waar men wil. 't Is verzenderkesdag, 't was volop het gebruik dat men leergastjes op commissie zond op die dagen om iets dat niet bestond, en telkens wierden zij van de ene [plaats] naar een andere voortgezonden totdat zij inzagen dat ze beet genomen waren, tot spotlust van hun gezellen. Om negen uren en half voormiddag kwam er een om de glazen bijzegel van mijn meester, 't was al de derde plaats dat hij deed, [in] de eerste plaatsen hadden zij hem gehad en voortgegeven en hij moest nu hier zijn, de meester wachtte er achter. 't Is verzenderkesdag jongen, en 'n gaat nievers meer jongen, kreeg hij voor antwoord. Een goed ure nadien kwam een achter de Ko vragen. Zijn meester had gehoord dat er te Brussel een huis afgebrand was waar hij zijn schoenen leverde, het stond in de Ko van Brussel. Moest het waar zijn, de meester ware op straat. Gustaaf was een lezer van de Ko en hij wilde daarvan de waarheid. Gustaaf zei dat zijn meester maar zelf moest komen.

Intussen was Pasen gekomen en voorbij, mijn schoentjes kon ik wat rapper en schoner maken maken en bijgevolg de zaterdag wat meer loon thuis inbrengen. Na Sinksen, in de volle zomer, kreeg ik nu en dan vrouweslissen te maken met talons van omtrent drie centimeters hoogte en meisjesschoentjes van eerstecommuniegrootte, ook met drie centimeters talonhoogte. Dit waren ringbottientjes in sagrin met vernist topke, de vrouweslissen in croute, sagrin en het zomerwerk in prenelle, een weefstof zo licht als zijde. De marktkramers gebruikten een stof die in de klaren een grauwe schijn had, die broos was en in het oppinnen gemakkelijk scheurde. Die voor leveringen wrocht gebruikte een schoner kwaliteit. In den zomer wierden veel bottinen in prenelle met elastieken gemaakt en prenellen slissen waren vooral in de mode. De stoffatie voor marktwerk was van die aard dat alwie bood koopman was, en genoeg wijdte moest men op de leesten zetten dat alle voeten er in konden. We moesten ze sterk en deugdelijk maken, 't is te zeggen: wegen van deugden. Daarom moesten er veel duwers in liggen. Wogen zij veel in de hand, gaf men enige klopjes met de kneukel op de zool die een vast geluid gaf, en begaf de zool zich niet in het duwen er op, dan waren het kloeke, vaste schone schoenen die iedereen aanpaste en voor elke beurs

bereikbaar waren, die boden waren doorgaans kopers.

In de winter als de markten minder bezoekers kregen en de verkoop verminderde wrocht de baas voor de perse. Dit was voor de zolder, waarop hij persen horizontaal geplaatst had waarop hij zijn schoenen hing en overdekte tegen licht en lucht, stof en dampte. In zulke tijd dat de schoenen naar de perse gingen was de vriendelijkheid van de baas ten opzichte van zijn gasten wel nu en dan wat ingekrompen, maar de gasten onderhielden het stilzwijgen, heimelijk het verlangen in zich dragende naar open eerdig weer. Tot lichtmis, tot dat de reisstokken uithangen, men kan dan weg, het werk komt overal uit. Ondertussen nieuwjaar is daar, 't is de aloude gewoonte dat men in de voormiddag zijn baas nieuwjaar gaat wensen, dat gaat wederzijds gulhertig. De baas neemt de fles die gereed staat, schenkt ze elk een druppel of twee, en die inwendige verdoken wrijving is vergeten, en de baas neemt zijn vriendelijkheid terug volgens de klaarte en het lengen der dagen.

Thans kreeg ik vrouwslissen en vrouwbottinen te maken. Bij de leerjongens die reeds zover gevorderd waren dat zij hun fouten begonnen te kennen, voelden en zagen reeds tot welk werk zij best geschikt waren, de ene voor manswerk en bij een anderen is het voor vrouwwerk. Noodzakelijker wijze moet men in dit geval bij een gaan zitten die het werk van dit dat men kiest. Die aanleg heeft voor vrouwwerk moet bij een goede vrouwwerker zitten, voor het manswerk bij een manswerker. Gustaaf D... bij wie ik zat was een tamelijk goede manswerker, hij wrocht voor P. D....[15] die reeds talrijke gasten gebruikte en wrocht voor uitlevering, die daarom schonere en betere grondstoffen te verwerken gaf, waardoor kon de schoenmaker al werken zijn schoenen schoner uitzicht kon geven.

Maar dewijl ik voor het vrouwwerk was paste dit voor mij niet, om reden dat ik hetgene ik nodig had niet zag, namelijk schoon vrouwwerk zien maken. Die plaats waar ik zat was een huis van orde en netheid, 't was een kruidenierswinkelke en bierhuis en men gaf kost en slaping aan alleenzijnde personen. De meester van den huize waarbij ik zat ging bij de baas op de werkwinkel werken en nu zat ik daar alleen. Ik kon reeds alleen werken maar kon niet vooruit gaan. Daarom 's noens en 's avonds na zijn werk kwam hij bij mij om mijn werk na te zien en raad en inlichting te geven en 't bijzitgeld kwam op 1 frank.

Bruno Acx werkt zich los van zijn tante

Mijn rekening was thans 't enden de week: 5 paar slissen aan 90 centimen het paar is 4,50 fr. en twee paar vrouwbottinen aan 1,40 fr. het paar is 2,80 fr., te samen 7,30 fr. Dat was 7,30 fr. voor zeven paar vrouwschoenen te maken. Neem daarvan: 1 frank zitgeld, 10 centimen toebehoorten per paar is 70 centimen, maakte 1,70 fr. af te nemen van 7,30 fr., blijft nog 5,60 fr. per week om naar huis te dragen na omtrent drie jaren lerens. Mijn tantes wierden nu verlegen sedert ik wat geld begon te winnen dat er van mij een ware schoetuit zou worden, al dat geld en deugt niet voor schoetuiten en ik moest thuis werken. Ik sprak schoon om voort te mogen gaan leren, niet te doen. 't Was om mij vrij te werken en te kunnen doen lijk al de schoetuiten, drinken en hun ondergang te bewerken. Ik zat dus thuis alleen te werken en had tante iets onzaligs op hert jegens mij, zij kon dat niet ontlasten als ze wilde. Ik kreeg een geweldige moed om mij los te wringen: hier afgezonderd en alleen zitten, nooit tot iets weerd worden, gedoemd zijn tot een arme alleenzaat, dat ging geen waarheid worden. Ik nam al mijn krachten bijeen en wrocht zoveel als het mij mogelijk was om 't enden de week mijn vermogen te kennen, of ik mijzelven kon ontdragen. Na drie weken was mijn rekening gemaakt: 5 paar slissen aan 90 c. is 4,50 fr., 3 paar bottinen aan 1,40 fr. is 4,20 fr., te samen 8,70 fr. waarvan af te nemen 70 c. voor toebehoorten blijft 8 fr. per volle week winst. Acht frank, waarvan zeven franks tafelkosten, geen zitgeld, waar men woonde gaf men een plaatske voor te werken. Met acht frank is er te kampen voor mijn bestaan, men mag geen tegenvallertje hebben. Maar ik groei en zoek alle kans om voort te leren, ik moet de toekomst in d' ogen zien, 'k moest durven, acht frank, het kon toch al gaan, acht frank gaf de doorslag en ik dierf. Ik ging naar de Kruisdreef bij Gustaaf D... bij wie ik gezeten had en vroeg inwoon, welke ik bekwam. Dat was in die tijd 1 fr. per dag en wekelijks te betalen na loonontvangst.

Thans had ik mij van tante[16] losgewrongen en mij vrijgemaakt alhoewel ik het anders wenste. Ik had haar moeten dankbaarheid betuigen voor de drie

jaren die ik door haar bemiddeling verkregen had waardoor ik heden mijzelf geworden ben, maar de gelegenheid liet het mij niet toe haar die dank te betuigen en mijn besluit was te wachten tot een gunstiger gelegenheid.

Op zoek naar de passende leermeester en het passende gastgezin

Enige weken nadien kreeg ik een gezel bij mij, een jongeling die met oktober moest soldaat zijn. Hij was reeds een goede manswerker en had wekelijks wat over om de zondag in genot over te brengen. Hij was maar over zichzelven bezorgd en hij, een manswerker, dat schikte niet voor mij. Zo was ik aan mij zelf overgelaten. 't Is jammer, zegde hij eens, dat gij geen frank [of] twee drie te weke kunt geven, ge zoudt een goê werkman worden. Toch ging ik wat vooruit, ik moest leren en wat meer winnen en daar was niets dat mij die middels aanbood, ik moest dat door wil en volharding zelf bewerken, ik kon er niet van uit.

Een vrouwke uit de Acht Zaligheden gaf eens aan mij zijn medelijden te kennen, ik mocht bij haar wonen aan zes frank per week. Het drong mij zelfs een tweede maal aan, het zag geern jongens die ouderloos waren en braaf en naarstig en aan zichzelf overgelaten, dat vrouwke wilde mij bescherming geven. Het was bij haar logement en bierhuis, er waren daar twee vaste logeurs waarvan een aan astma leed en de andere die men labbe noemde was een onvergetelijke dronkaard, en daarom wilde ik de Acht Zaligheden niet binnen treden. Een andere, ditmaal een schoenmaker, een allerbeste manswerker bood mij hetzelfde aan. Maar het donderde daar weleens als hij een dag of drie gedronken had, en de donder viel dan op zijn wijf. Dat kon ik niet verstaan, dat die man zijn wijf sloeg. Bedenkt eens wel dat God Adams vrouw gemaakt heeft uit een rib van hem, bijgevolg zijn eigene rib van naast het hert en wij zijn afstammelingen dat het ook zo is, hoe is het mogelijk dat men dan zijn eigene rib slaat? Daarom wilde ik niet gaan.
Ik had grote moeite om mij te onderhouden in kleding. Dolfke, die nu bij mij woonde en werkte, vernieuwde zijn hoofd met een nieuwe hoed, zijn oude hoed bood hij mij te koop voor een half frankske. Hij was te groot voor mij en toch aanvaardde ik de koop. Ik verdubbelde de band van binnen, de kobbe al boven was kaal, maar 'k sloeg er een kap in, dus een nieuw model. 'k En had immers geen betaamlijk hoofddeksel meer voor de zondag.

Colette Acx, de oudste van zijn twee tantes. (1814-1909)

De sinksenweek overleven; anderen op vrijers-voeten

Binnen acht dagen was het Sinksen, een lastige week voor mij: in de Sinksenweek twee of drie dagen niet werken en moeten mijn tafelkosten betalen. Ik had zes werkdagen nodig. Ik en Dolfke wrochten de week voor Sinksen tot laat in de avond, bijna halve nachten, hij voor geld te kunnen verteren en ik voor mijn tafelkosten te kunnen betalen van de Sinksenweek. Derde Sinksendag zijnde, de dinsdag achternoen, trokken schoenmakers en schoetuiten naar de Abeele

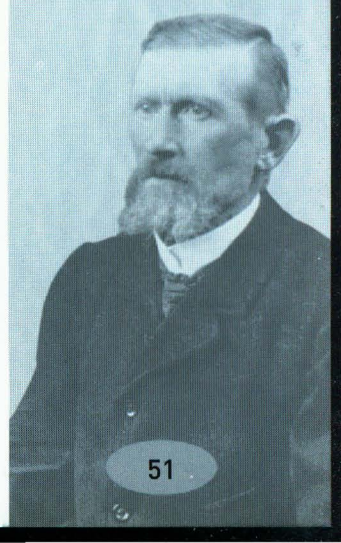

Een voorbeeld van 'zomersschoon uitgedost', omstreeks 1905: Marie-Louise Van Moortel

als jaarlijkse gewoonte. Wie een gezellinnetje en de durf had deed het mede, naar 't Gouden Hoofd, de Abeele, naar de Zandberg, wat verderop bij Wieze, Sliete en Djuannes. 't Was daar spel en dans. Die nieuwsgierig waren gingen ne keer naar de herberg Sint-Elooi, in de Oekenestraat. Stak men de deur der grote kamer open, dan zag men een, twee, drie, zes koppels ongelijke personen, kerels en kerelinnen, van vier of vijfentwintig jaar die aan elkander hun liefdeontboezeming loosden, hier henen gevlucht omdat het vandaag in de Zandberg, bij Wieze en Sliete en Djuannes te gevaarlijk was voor ontdekking, want de verkeerlingen stonden toen bij deftige christelijke lieden op geen goed blaadje. Wierden zij ontdekt, de blos der schaamte rees op hun gezicht. 't Was dinsdagnamiddag, derde Sinksendag. Om twee ure reeds kwam Dolfs gezellin, zomersschoon uitgedost, 't was lijk duiver en duivin. De spreuk van vader Cats kwam mij te binnen:

Trouwt een man een wijf
om haar schoon lijf,
bij verliest het lijf
en houdt het wijf!

Na wat koekeloeren waren zij henen. Kort na 4 ure onderzocht ik mijn financiële toestand. Ik had maar vier dagen meer te werken en 'k moest er hier voor zeven betalen. Dat had ik, want de verleden week had ik ervoor gezorgd door langer te werken, dat zat reeds op zij, voor de nodige toebehoorten op mijn werk. Ik had wekelijks de plak (borg) bij Adele Kips waar ik klant was (alle schoenmakers deden dit), daarvoor had ik nu geen geld nodig, de slotsom was 30 centimen, drie dikke over! Nu ga ik ook naar de Abeele en ditmaal op mijn beste! Wanneer ik enige stappen gegaan had betastte ik mij of ik wel die drie dikke op zak had, ja ze zaten goed en warm en mijn hert zong inwendig van vreugde

Laat mij gaan
Laat mij gaan
'k heb mijn hoedjen aan,
't staat mij goed en wel verdomd
al is't dat 't op mijn koren komt;
mijn fraksken half versleten,
een koljen van papier!
dat zal ik nooit vergeten
is dat geen plezier?
Rijke dikke don
rijke dikke don
't is vandage bon bon bon!

Mijn drie dikke waren om 7½ ure weg en op, en ik was thuis om 8 ure om met de huisgenoten het avondmaal te nemen. Des anderendaags was ik fris op mijn werk, met vernieuwde moed.

Veertien dagen nadien zegde de waardin van het huis dat wij een frank te week opleg moesten betalen voor de tafelkosten om reden van de duurte der levensmiddelen. Die frank meer betalen was een slag voor mij: alle dagen langer werken en te midden de week in de volle zomer nog bij het licht moeten werken en zou de waardin dat willen dulden? Dolfke moest acht frank betalen, ik ook, maar de waardin was de mening toegedaan dat zij voor mij, arme wees, moederlijke zorgen had, rekende zeven frank en half

voor mijn tafelkosten en een halve frank zogezegd in besparing voor mijn verdere benodigdheden. Dat was lastig en moeilijk voor mij en daarom zocht ik een nieuwe plaats.

Elkendeen aanvaardde geen tafeliers, tenzij degene die daarin een verlichting zochten in hunne zeer bekrompen economische toestand. Ik veranderde van woonplaats, 'k mocht bij P. C. in de Vlasbloem, recht over Ryncks molen in de Roeselaarstraat gaan wonen, daar moest ik maar zeven frank betalen. Dit was een huisgezin met drie kinders, twee knechtjes waarvan een schoolganger was, het tweede vloerkruiper, en het derde meisje een wiegeling. De Vlasbloem was lijk hare naam draagt een herberg. Bij het verhuizen uit mijn andere plaats bleef dit half frankse in de handen van die moederlijke zorg. Hier was er vrijer en gemakkelijker beweging voor mij en bij het middagmaal dampten de patatten balg zet u bij. 't Was hier gelijk bijna overal: de maandag [werd er] weinig of niet gewerkt, het verlies van die dag moest later in de week opgehaald worden door nachtwerk. Ik en de baas hielden elkaar gezelschap, want hij was ook schoenmaker, een gewone manswerker, helemaal het tegenstrijdige van wat ik nodig had. Een die vrouwwerk aanleert moet goed vrouwwerk voor zijn ogen hebben, wat mij totaal ontbrak.

Over de blauwe maandagen, en een stille kermis

De maandag werkloos verspelen moet men de andere dagen het werk door ons handen jagen. Heeft men bijvoorbeeld werk dat oplettendheid vraagt, men bezint middelen om hierin te verhelpen. Voor het naaien van verniste schoentjes, prenelle of stof, waarvoor men een licht strookje overleer van een centimeter of twee breed langs de zool legt waarop de rug van het elsen duwt al naaiend en de draad sleert, kruipt de borstel nogal veel onder de meenaaier (strookje overleer) die de gang van het naaien vertraagt. Ik wreef de rug van mijn buitzoolelzen op een steen plat en glad, wreef op de vernis vet en zacht geel was. De prenelle of stof miek ik nat tegen het plekken van het pek. Kleefde er toch wat aan, dat was spoedig weg door een weinig petrol op te wrijven. Grote verkorting gaf het werk met lijksels op hun gepaste zwaarte te brengen van een stuit bijzegel, en deze enkel er op zetten met een goede vaste druk in het afreden. Al deze middelen niet om mij tot goed werkman op te leiden, maar wel door hulp van nachtwerk een paar meer te maken op de week welke nodig was door de schuld van 't luieriken op de maandag. De maandag luieriken was gemeen bij de schoenmakers.
De kermis naderde, (eerste zondag van september), de schoenmakers wrochten slag om slinger van reeds de veertien dagen voorafgaande. De eerste week van de woensdagavond bij het licht, de donderdag tot in het late uur en de vrijdag bijna of geheel de nacht door tot de zaterdagavond rekenstijd, elk volgens behoefte aan geld om de kermis over te brengen. Voor mij was het noodzakelijk om voor de ganse kermisweek mijn tafelkosten te kunnen betalen, waarin ik gelukte. Na alle onkosten betaald te hebben had ik 10 centimen, zegge nen dikken, over. Dat was genoeg voor de zondag naar de mis te gaan en de maandag naar de dienst der overledene parochianen die alle jare plaats had te 9 ure.

Op kermiszondag kort na de noen legde ik mij te sluimeren in mijn bed en kort na 4 ure ging ik tussen de velden gaan wandelen en zocht een stil natuurschoon hoekje op waar ik mij gerust in de eenzaamheid kon ophouden. Zulk een plaatsje vond ik langs een frisse jeugdige graskant langs den westkant bezoomd met mildgroen kreupelhout. Máár, wat dere deed ik aan een vogelpaar dat zich bevond op de top van het eerste kreupelhout toen ik toetrad. Het wijfje kriepte en piepte weeklachten uit terwijl het mannetje ketterde van vreze, ongeduld en gramschap. Was misschien hun jongste spruit nog onmondig in hunne nabijheid en dat ze dachten dat ik een vanger was? Ik had dere met dit paar en ging enige stappen verder mij in het gras neervlijen.

Daar alleen zijnde viel ik in droefgeestige mijmeringen. 'k Zag in mijn gedachten jonge kerelkes als ik in kameraadschap of begeleid van hun ouders en familie in een nieuw pak, door de welbewandelde straten gaan, de herbergen bezoeken waar zij meest genot of rust vonden, vandaar twee of drie toertjes rond de markt deden, de meeste aantrekkelijkheden bezoeken, en overvoldaan laat in de avond thuis komende moesten gaan slapen en rusten al dromen van kermissen in vreugde en genot. En 's anderendaags komt de zon weer alhier een nieuwe kermisdag beschijnen, is het geld wat verminderd, wie weet het, het betrouwen op

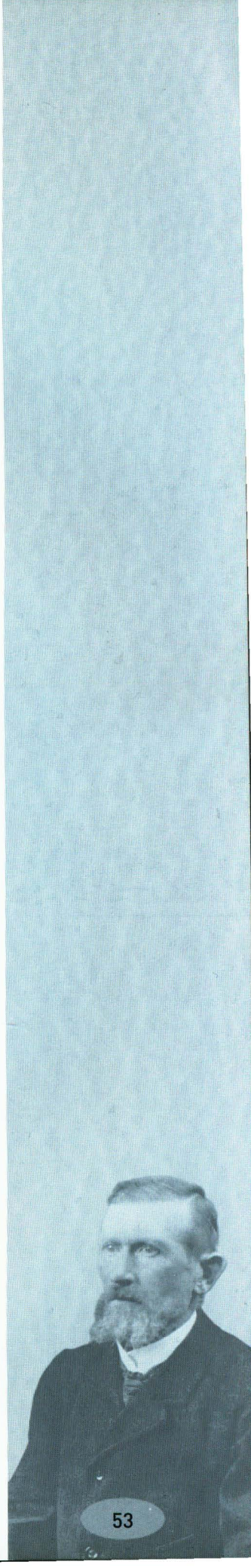

moeder doet veel in zulk geval, zij heeft nog wel iets op zij zitten die er af mag voor haar jongen, en ik, ik lig hier met 4 centen in mijn zak, ik had nen dikken, maar ne cent is weg, te voornoen gegeven voor ne stoel in de hoogmis, hier in de eenzaamheid der wijde wereld in Gods lieve natuur is mijn kermis. Ik die zo een behoefte gevoelde aan ouderliefde ontbrak mij geheel en al, hoe ga ik volkomen leren werken? Hoe ga ik man worden? Al die jonge lieden, kermisvierders hadden de bescherming die zij nodig hadden; ik voelde mij alleen en verlaten, alles ontbrak mij! Ik voelde een kleine beweging dicht bij mij, een kikvors, een naakte kille natte puit boorde zich nevens mij uit het malse gras, deed op zijn gemak enige sprongskes tot een voet of zes voor mij, bleef daar wat turen, met een koppel uitpuilende goedaardige ogen en met gerust gemoed, zich lijk overdenkende welk een weg, links of rechts hij zou opgaan. Welk verschil tussen deze naakte en schamele bloed en dat vogelpaar van zo even die uitgedost is in een pak schitterende pluimen die telken jare vernieuwd en begiftigd is met taal en gezang en vleugelen, welk verschil tussen beide die levende wezens zijn met gevoel en beweging van het lichaam en volgend het instinct der natuur die de Schepper hun geschonken heeft. Wie heeft er na de winter in de dagen van april als de zon haar zachte lentestralen nederzendt in een waterpoel, nooit geen kikkercongres gezien? Welk een verzameling dicht en bij elkaar met de kop uit het water al frazelen en al ronken in hun kikkertaal, werkend op het vooruitzicht van een nakomelingschap. Dit gedaan zijnde, zoveel koppen, zoveel zinnen die zich verspreiden naar de vier windgewesten. Deze arme naakte kikker hier bij mij, die mij een stonde gezelschap hield heeft misschien willen bewijzen, dat hij, arm koud naakt bloed, en ik niet verlaten waren aan een alziende Oog, de meester der natuur.

'k Ging wat verder, meer naar het ende van de gras- en haagkant toe in zuidwaartse richting, waar de weldoende zonnestralen nederdaalden. Welk schoon schouwspel voor mij! In de groenbeblaarde twijgen zag ik schone witte tere bloemen bloeien in de struiken der haag, gesteund door hun klevend rank gestel.

't Was een schoon geslachte
zomerbellen
die lijk maagden van genaê
mogen in de zachte
zonne wellen
meen'ge bloemen achterna.
Als een donkre vlage
komt gedreven
't zij met water of windgekwel
dan in tronk en hage
welgeweven
is die bloesems rankgestel.
Stevig om hun ranken
ingeslopen
dulden zij de stormenvliet,
dan die bloemen janken
natgedropen
lijk gedompeld in verdriet.
Als ze treurig hangen,
dere lijden
en lijk vragen beternis,
nog de nachten langen
nood getijden
in de woeste wildernis.
Of die maagden beven!
tere kopjes
of ze klagen? elkeen treurt;
op hun wangen kleven
waterdropjes
die hun blanke kleedje smeurt.
Komen lichte blonde
wolkenvlokjes
stil gedreven en gesust,
hunne blanke ronde
maagdeklokjes
worden lichtjes droog gekust.

Weerom gaan z'herleven
en hergroeien
in de zon, hun dagvorstin,
en die schoonheid geven
door hun bloeien,
van een tedere vriendin.
't Wonderbare leven
van die bloemen
in hun ramp en tegenspoed,
is verbeelding geven
zich beroemen
op gods wezen, blij te moed.

Lieve bloemen, gij zijt een wezen van lagere stand dan de kikvors, een wezen met organen maar zonder willekeurige beweging, rein als de blankheid uwer kleur, geen behoefte hebt gij boven uw staat, tevreden zijt gij zonder tuinier en geen klachten komen over u omdat niemand u aanschouwt, gij verblijdt u, zou men zeggen, in uw Schepper die ook de onze is, dat hij u het zog der aarde schenkt als voedsel, en licht en lucht op u laat nederdalen. Hoe schoon beantwoordt gij aan uw zending, zo dankbaar jegens Hem uw tere schone blankheid te ontplooien binst de schijn[en]de milde zomerzon en deze hem aan te bieden als hulde en dank voor de plaats die Hij u in de natuur bezorgd heeft en de dagelijkse leefbaarheid. Ja, lieve zusjes, welk een engelachtige bezorgdheid hebt gij om in ramp en tegenspoed uw geduld te bewaren. God is goed, schijnt gij te zeggen, en al uw betrouwen is er op gesteld, want, geen aards tuinier neemt acht op u. Lieve gezellinnen, bij uw aanschouwen zie en voel ik mij twee rangen hoger dan gij, dat is de mens, een wezen begaafd met gevoel en willekeurige bewegingen, voorzien van een geest met verstand, geheugen en vrije wil in doen en laten. Door de zinnen, lieve zusjes, en het algemeen gevoel des lichaams spiegelt zich het inwendig beeld der voorwerpen of de inwendige toestand des lichaams in het inwendige des geests (ziel) af en verwekt gewaarwording en voorstelling. Die geest, lieve bloemen, voelt de drang naar geluk, niemand ontsnapt daaraan, uit die drang snappen de grootste hoop naar hetgeen zij zien en voelen en genieten kunnen en maar tijdelijk is. Die drang blijft niettegenstaande dagelijkse voldoening, omdat die geest bestemd is voor eeuwig geluk, maar dit moet bewrocht worden. Gij leeft tijdelijk, lieve gezellinnen, na deze aarde zijt gij verdwenen, en hier verheerlijkt gij uw Schepper onwil[le]keurig uit gans uw gestel. Om die drang naar geluk op de goede baan te houden hebben wij een wegwijzer, een leidsman nodig, een grondstel staat hier vast: als men iemand een verzoek doet moet men met die iemand bevriend zijn; hoe meer waarheid zit er niet in als het verzoek tot een Opperwezen gericht is. De zonne daalt stilaan ten westen neder, uw kelken trekken traagzaam toe als ogen die wat later als de duisternis is ingetreden willen slapen, alsof de natuur wenste te rusten. De tijd van afscheid is gekomen, lieve zusjes. Heb dank voor die schone nuttige lessen die gij mij betoond hebt in mijn eenzaamheid, en vooral voor dat boek zonder letters waarvan gij in de natuur een bladzijde opengelegd hebt. Ik moet henen, lieve zusjes, goede nacht.

Als ik thuis kwam en de deur openstak, welk een rumoerig kermis geroezemoes, van vreugde en leute. 'k Ging rechtdoor naar de keuken. De twee oudste kinders waren voor deze dagen bij grootmoeder en het kleinste lag in zijn wiegje te huilen toen ik binnentrad. Zulk een gezelletje was niet aangenaam voor mij, ik dacht: wat mag er u haperen, mijn kleintje? Ik nam het voorzichtig op en voelde onder hem een zeer warme dampte. Ik ontdeed het van zijn natte leuren, uit een oude wasmand nam ik droge en wond het zo goed ik kon erin. Daar in de gelagzaal zong men:

Ten moet màar geen kermesse zijn,
geen kermesse zijn!

Welk een welgemeend kinderlachtje van erkentelijkheid ontving ik niet van dit kleintje! Weldra sliep het in. De waardin kwam mijn avondmaal bedienen, een goed koud kermisavondmaal. Nauwelijks was zij bij mij of men riep in de gelagzaal: hei! bazinne, waar zit gij? De baas stond in den toog en tapte en de bazin bediende.

Na wat teuren en denken deed ik mijn avondgebed en ging naar boven om mij in mijn bed tot 's anderendaags ter bewaring in te leggen lijk een conserve in hare doos. Daar beneden in de gelagzaal ging het van:

En wij zullen drinken tot 't dat 't al op is
tot dat 't al op is
tot dat 't al op is drinken wij!

Ik liet Bourgondië waaien en welhaast was ik in het land der dromen. De volgende dagen der kermisweek zocht ik rust, vrede en gezondheid in Gods open wijde natuur. 't Enden de kermisweek, de zaterdagnamiddag, vroeg de waardin waar ik al die dagen gezeten had. Ik antwoordde: het waren zulke schone dagen, dat heeft mij bekoord te gaan wandelen. G'en hebt geen enkele keer in de estaminet geweest? Neen, ik had de munt niet. G'en moest daar niet op zien. 't Is waar, maar ik drink niet geern op de plak, 't is te moeilijk voor mij om een plak af te betalen, maar wat ik kon was u een handje hulp bieden. Onze vriendschap daalde daarop zo koel dat zij bijna op zero zonk.

Weer een nieuwe thuis, en problemen op het werk

Ik zocht een nieuwe woonplaats, ditmaal in Putjes straatje, bij een huisgezin van drie personen, een zoon en twee dochters in hun volle leeftijd. Ze hadden maar weinig plaats maar 'k was welgekomen. De knecht had de bijnaam van notaris; thans woonde ik bij de notaris, ik werkte bij de notaris, ik at bij de notaris en ik sliep bij de notaris. Daar had ik familiale gastvrijheid en was er op mijn gemak; maar hij was een vrouwslissemaker gelijk velen uit die tijd, eens slissemaker men bleef dat. Dat was nadelig voor mij omdat ik de drang gevoelde naar hoger op. Nochtans had ik hier een voordeel dat wij de maandag wat wrochten en [ik] alzo wat meer zorg aan het werk besteden kon en ten einden week enige kluiten over had die mijn moed aanmoedigde. Wanneer het nodig was mocht ik in de late avond nog een uur bijwerken, en de zaterdagavond was het een gezellig samenzijn, bijzonderlijk als men overkomst had van goede kennis. Men kon zich met malkaar vermakelijk bezighouden met vertellingen, kleine grapjes enz....

Een van de kennissen had mij meegelokt als bijzitter waar hij wrocht, mij belovende dat ik daar goed zou leren werken aan de man des huizes, die een goed vrouwwerker was. Dat lokte mij aan en ik ging. Thans was ik daar, maar in mijn verwachting werd ik bedrogen, 't was een goede ordinaire genagelde vrouwwerker, het doel niet waarnaar ik streefde. Ik was voor genaaid werk omdat dit leidde naar prachtschoenen, toch, enkelijk het uitzicht van zijn werk hielp mij een gedacht steunen op een sierlijke schoen. Dat was een man met vrouw en drie schoolgaande kinders, die een kamer ter beschikking had voor bijzitters en leerlingen, wonende in de Acht Zaligheden en door dit middel bij zijn gewone loon nog een bijwinst gaf. Hier was ook op de maandag wat gewrocht en de andere dagen neerstig door, en de vrijdag nogal veel tot diep in de nacht, wat begrijpelijk is. Die genagelde vrouwbottinen waren 1 fr. 30 betaald, elders kreeg men 1,25 fr. het paar, de slissen van 90 c. tot 1 fr. Het bijna alledaags geloop naar de winkel, hetzij voor overleers, leesten of ongepaste onderstoffatie was tijdrovend. Dan de speel- en twistziekte onder die leerjongens die nochtans geen beginnelingen meer waren; hun twistziekte dierven zij hier niet uitvechten, ze wachtten tot schafttijd, en gingen dan hun macht beproeven op Brabants molenwal, de uitslag was: de sterkste maakt de wet.

Ik wrocht nog voor L. D. die marktwerk deed maken en ermee wekelijks de zaterdag de markt van Doornik deed, en 's avonds na zijn terugkomst het loon aan zijn gasten uitbetaalde. Had de verkoping goed geweest, zijn humeur was goed, was ze min wel het daalde, de verkoping was de barometer van zijn gemoed. Op een zaterdagavond bij het rekenen was ik niet welgekomen, ik moest mijn toer laten voorbijgaan tot de laatste man en was dan de deur uitgezonden met de vermelding: ik reken u niet. Ik vroeg: waarom? Ik kon uit zijn woorden niets uitmaken en was daarmee de straat op.

Ik wist niet hoe en waar mijn recht vervolgen. Van een werkrechtersraad had nooit iemand iets van gehoord, wel van iets dat het volk een soort 'prut dom' noemde, maar niet wel wist wat het mocht zijn. Een uit de duizend wist dat bij ondervinding wanneer hij er voor gedagvaard werd. In de zittingen waren de bazen vertegenwoordigd door bazen, de werklieden waren vertegenwoordigd door de meestergasten van de bazen. De week was t' enden, 'k moest mijn tafelkosten en bij Adèle Kips mijn toebehoorten betalen en de baas gaf mijn geld niet, wat daarmee gedaan? Ik ging klacht neerleggen bij de heer politiecommissaris. Hij zond mij de deur uit al zeggende: ge zult wel betaald worden. Daarmee ging ik naar mijn leerbaas in de Acht Zaligheden die een frank zitgeld moest hebben en deed mijn geval uiteen. Almeteens kreeg ik met algemene stemmen dat ik mijn baas moest afranselen. De meester van de werkplaats nam het in het lachen, hij zou een grote twijg uit de haag rukken en de baas dit laten gevoelen indien hij niet betaalde. Langs de straat voor de Acht Zaligheden was er te dien tijde nog niet gebouwd, van aan Sieske 't is ne kater aan het kruis tot aan de overweg aan Baskes was het een doornhaag. Daar trok ik een stevige twijg uit, menende mijn baas te dwingen mij te betalen. Daar gekomen liep ik een blauwe scheen op. Zij wierpen de deur toe, maar mijn voet stak er tussen [zo]dat ik nog plaats had om van mijn wis te laten proeven en daarmee eindigde die wiek. De maandag daarop volgende ging ik 's morgens nogmaals gaan zien of ik ging betaald worden. Van zo dat ze mij aanschouwden moest ik naar de grote kamer gaan waar zij gewoonlijk betaalden. Ge moet gij nog betaald worden, zegde de vrouw, wat zij onmiddellijk deed, met verzoek dat ik vanachter naar de werkwinkel moest gaan. Daar gekomen

Het personeel van de fabriek Decoene. Pol Decoene staat uiterst rechts. Begin 20° eeuw.

kreeg ik als gewoonte mijn werk, en het geschil was langs beide zijden opgeklaard.

Korte weken daarna wierd ik bedreigd met genageld werk omdat ik slecht naaide, en zou maar werk hebben als er genagelde moesten gemaakt worden. Dat ware een grote inzinking voor mij waardoor ik ontstelde. De week daarna kreeg ik een paar vrouwbottinen, een paar maten waarmee ik op tijd gesteld was. Om die tijd keek ik niet, maar wel om mijn best te doen om deze zeer schoon te maken. Ik ging ermede naar P. D... om werk te vragen. Dat was een grote werkwinkel waar men werk uitleverde en die moeite deed voor te Izegem prachtwerk in te brengen. Ik kreeg een paar richelieus te maken, na dit paar was ik aanveerd voor richelieus en filletten (dat was geen marktnaam - 'meisebottinen' - maar dat stond mij hoger). Dat vuurde mijn moed aan. Al de benodigdheden waren schoner en beter gepast, de leesten van schoner en gemakkelijker model om op te werken, en veel netter werken omdat al dat oud leder hierin niet moest bewrocht worden. Dat oud leer met zijn stof, vuilheid en boene die de schoenmaker aan een oude vuile smid deed gelijken. Daar zag ik schone afgewerkte schoenen inbrengen die ik gadesloeg om te kunnen nadoen. Wanneer een van mijn ouderdom zijn werk inbracht die in mijn ogen meer weerde bezat dan de mijn voelde ik afgunst in mij opkomen, niet op de persoon maar op zijn werk. Ik wilde mededingen naar schoner en hoger, en zo voelde ik de ontbering van een goede leidsman, maar ik gaf de moed niet op, ik wilde voorwaarts. Ik kreeg eens van den baas zelf een schoentje. Hij zegde mij: 'Kapitein, ge moet u weren dat gij zulke schoentjes kunt maken, doet het mee en beziet het eens goed'. Het was een vrouwrichelieu met leren talon, waarschijnlijk het schoonste schoentje dat men vinden kon. In ik voelde mij gelukkig omdat ik standvastig een model bij mij had wat ik wenste.

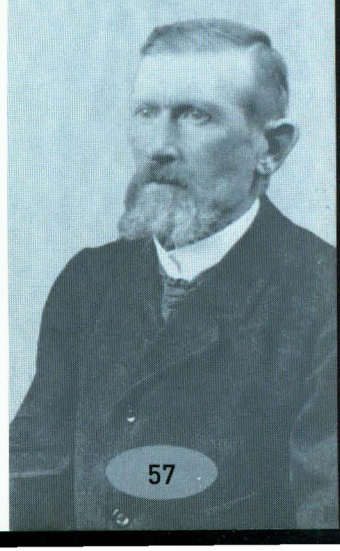

Dit geval gaf mij wat vertraging in mijn werk, daarom wilde ik vertraging inwinnen met de vrijdag diep in de nacht te werken. Een keer in 't naar huis gaan in de late nacht om te slapen vond ik een oud wijfje in een versleten kapmantel gehuld, op de dorpel ener woning te slapen. Een oud arm vrouwke had de naam van toverheks te zijn en was daarom van 't volk geschuwd omdat, zegde men, zij 's nachts op haar ronde was. Mijn werkmakkers raadden mij de oplettenheid aan om van die toverheks geen lek te krijgen, want dat vrouwke was wel deze. Ik zegde hun tot geruststelling: dit vrouwke mag in uw tegenwoordigheid op mijn achterste toveren. Dit was alzo gezegd omdat ik in deze omstandigheid geen kortere en beter rede kon inbrengen.

Op een zateravond bij het rekenen was het madame die de plaats van mijnheer vervangde. Toen zij mij betaald had vroeg ze als ik naar moeders om brood ging, waarop ik natuurlijk antwoordde dat ik met brood mijn tafelkosten niet kon betalen, dat zij van mij geld verlangden. Het was op grote werkwinkels het gebruik dat men op bepaalden tijd onze werkboek in een daartoe bestemde bus stortte, om het nodige werk uit te geven te sorteren. De week nadien was mijn werkboek, dat ik in de bus gestort had, verloren. Zij beweerden dat ik hem in de bus niet gestort had, zij zouden hem wel gevonden hebben en mijn werk zou gereed zijn, ik moest hem verloren hebben. 's Anderendaags ging ik nog eens zien als hij reeds gevonden was, neen nog niet, ik had hem verloren. Ik hield mijn gezegdes staande, waarop een snijder, lid van de familie, zegde: mij dunkt dat ik dit boek gezien heb. Hij zocht wat en haalde hem uit de snijafval van onder zijn tafel. Ik dacht dat moeders brood er onder zat, want 't was dan het gebruik dat de werklieden met een deel van hun loon aankopen deden bij een lid der familie van de werkgever of meestergast die een functie deden als bakker, kruidenier, ellegoederen, herbergier enz. Die regel als alleenstaande persoon kon ik niet volgen en nochtans ondervond men de nadelige gevolgen in de verdeling van het werk. Mijn vooruitzicht om hogerop leed er veel door.

De ambitie om levenslang te leren

Ik ging naar de Walstraat (Brugstraat) bij C. P., ook een grote plaats waar men uitleverde, werk vragen. Dat was een plaats waar men buiten het werk vrij bleef over loon te beschikken. Ik was aanveerd voor vrouweslissen en filletten, aan een frank het paar. Mijn moed kwam weer op, ik zag de weg open voor meer voorwaarts. 'k Verliet die zitplaats in de Acht Zaligheden en 'k ging naar huis bij de notaris. Ik wrocht bijna door noen en schafttijd en de vrijdag tot in de late avond om tijd te winnen ter verzorging van mijn werk. Wij waren op uur gesteld om ons werk in te dragen en die weg deed ik menigmaal al lopend, van Putjes straatje de Kruisdreef in, dan de Konstanjedreef in langs de statie en vervolgens de Walstraat in. Dat was dan daar lijk een verzameling van schoenmakers die afgemaakt werk afgaven, en nieuw te maken werk meenamen. Ik maakte daarvan goed gebruik om de ingebrachte vrouwbottinen die men al inbrengend lijk alle schoenmakers bloot hun werk indroegen, af te spieden en te luisteren als ik kon naar de reklamatiën die zij kregen, en dan in mijn eigen naging als ik dezelfde fouten niet beging. Gewoonlijk zegde de werkafnemer niet veel tegen mij, tenzij nu en dan dat mijn schoenen te zwaar wogen. Dat was een hinderpaal voor mij om lichte fijne schoenen te maken, en met zoeken kon ik er niet toe komen zonder andere fouten te begaan. Ik zocht verlichting op de schoen in het duweren, soms een weinig op de contrefoirs, een weinig meer de talons uitwerken. Maar op de winkel moesten zij zeer vaste schoenen hebben, bijgevolg voor licht en vast werk, neemt daarbij de schoonheid nog, was ik er niet, een kans om dat te leren kreeg ik nooit! Toch ik zocht voort in het plat duweren, ik had bemerkt dat anderen platter van zool wrochten en deed het na, maar bereikte mijn doel niet, de zool gaf haar stand niet meer, dat was geen bekwaam werk om in te leveren. Ik moest ze opendoen en hermaken, dat ware voor de koning werken, voor herstelling betaalt men niet. Het midden van de terd was de zwakste plek toen ik er op duwde. Ik nam mijn leest en legde een brok er op die paste op de zwakke dracht der zool, miek de bin- en buitenzool nat en stak dan de leest met die brok er op en liet dan drogen; na gedroogd te zijn was dit hersteld en nog de sterkste schoen.

Later, veel later, heb ik hierin voor het duweren tot het besluit gekomen: groeven van diepte in de binzool maken in evenredigheid harer dikte, langs de boord het strookje van aan het buitengroefje tot de kant afdunnen op een wijze dat de boord nog de nodige kracht behoudt, dat men deze na afgewerkt te zijn van de zool niet kan wegduwen, dan het binnengroefje

waar men het elsen insteekt een weinig uitwerken dat de draad al naaiend zich daarin kan leggen. Na het naaien en de rand zetten, de boord van de rand en overleer wegsnijden, het nodige aanlaten om het binzoolnaaisel te beletten uit te scheuren, dan deze boord lichtelijk effen en mogelijk plat kloppen. De binzool geeft op deze manier een hoogte op de terd in het midden en met de laagten langs de rand en de punt op de top te vallen en plat te schalmen, zorg dragende [dat de] zool overal er goed tegendrukt. Dat heeft nog lang geduurd eer ik het vond om licht te werken. Nog andere vereisten zijn er, zoals voor de talons, de cambrure en de contrefoirs. De talons in de algemene theorie moeten op een vijfde der lengte van den leest aangelegd worden. In algemene zin is dat zo, maar volgens mode en model van schoen en leest kan dat niet altijd gevolgd worden, dat vraagt afwijkingen. Bijvoorbeeld, een kleine talonbotte op leesten met drie steken toeleg gelijk eens de mode was. Men moet zich hier bedenken hoe zulk een talon sierlijk uitkomt en de stevigheid behoudt der lengte van de schoen in de dracht. Een talon van 3 centimeters heeft dezelfde aanleg niet dan een van 6 centimeters en nog is er verschil als ze wat rechtop of meer schuins naar onder moeten zijn. Voor de sierlijkheid te bekomen is er een goed oog nodig, want het verschil van een millimeter maakt soms een schoon of lelijk betoog, van daar het verschil de ene werkman bij de andere, alhoewel ze allen goed zijn. Een hoge talon moet licht zijn, zuiver en vast, en maar het hoogstnodige leer weten te laten in het schroden en verder afwerken dat hij aan de schoen een lieflijker uitzicht geeft, overeenkomstig het model van de leest.

Soms zijn er veel moeilijkheden in het verwerken van de contrefoir. Er is zacht open soepel leer dat zich gemakkelijk leent in 't verwerken; ander is hard en gesloten, bijna beenachtig dat zich moeilijk op de leest omplaatst. Hoekjes in de ronding uitsnijden is dan wenselijk, veelmaals gebeurt het dat men hem niet plat krijgt op de leest tenzij hij zich in de ronding uitzet en het uitzicht heeft van kwakken. Klopt men hem dicht, hij lost zich alonder de leest en men besteedt tijd en last en nog is het niet goed. Men moet de contrefoir tegen de leest goed doen aansluiten, heft hij zich na veel moeite op de leest nog wat op, zodat hij al onder nog een holte laat moet men een goede cambrure leggen of goed opvullen, die kracht en steun geeft aan de zool, opdat deze in het nagelen de contrefoir niet neer drukke. Dat is de gemakkelijkste en de beste manier van werken in zulk geval. Het is niet altijd door de flauwte dat de contrefoir kwakt, 't is meer omdat er geen zorg genoeg besteed is al onder. Sluit hij zich niet goed op de leest al onder en is hij niet goed door de cambrure gesteund, in het gaan is hij neergedrukt en kwakt al buiten. Een hoge talon eist ook een goede cambrure voor de vaste stand. Mist hij de vaste stand, dan zegt men [dat] hij knikt, omdat hij achter- en voorwaarts beweegt in 't gaan of als men hem heen en weer drukt, uit oorzaak dat de cambrure geen stand genoeg biedt. Dit alles heb ik moeten ondervinden door gemis aan vakopleiding, omdat ik zonder steun aan mij zelven overgelaten was.

Als ik heen en weer naar mijn werkwinkel moest en voorbij een schoenmaker kwam die ik bij een open venster zag werken hield [ik] stilstand, knoopte een gesprek aan en loerde met oplettendheid hoe hij wrocht. Ik had eenmaal een schone kans bij een gewone vrouwbottinemaker die langs de straat waar ik voorbijkwam voor zijn venster zat te werken. Hij nodigde mij uit wat binnen te komen. Zijn vrouw hield hem gezelschap en moest nu en dan een hand toesteken, terwijl twee kinderen bijna in slaapgewaad op de vloer speelden. 't Was verlaan tijd want hij stak er een goede pruim tabak op die hij duchtig kauwde en zijn overtollig sap in een gebroken boterpot spuwde die nevens hem stond. In zijn weekpot lagen er een half dozijn afgewerkte pruimen in 't water te baden. Het gebeurt wel eens dat ze in zulke plaats meewoners hebben die men niet bemerkt omdat zij in hun achterbeurt wonen, en het gebeurt ook dat men onwetend een exemplaar medeneemt:

Het was nadien, een dag of vier
dat op een schonen heiligdag
binst orgelspel en zangerskoren,
godvruchtig in de heil'ge mis
ik wel een allermooiste dier,
roodbruin maar klein, gezeten zag
op mijn borst ook mis te horen
gelijk het wel betaamlijk is,
maar groot gelijk de kleinste mier!
Was zij verslonden in 't gebed

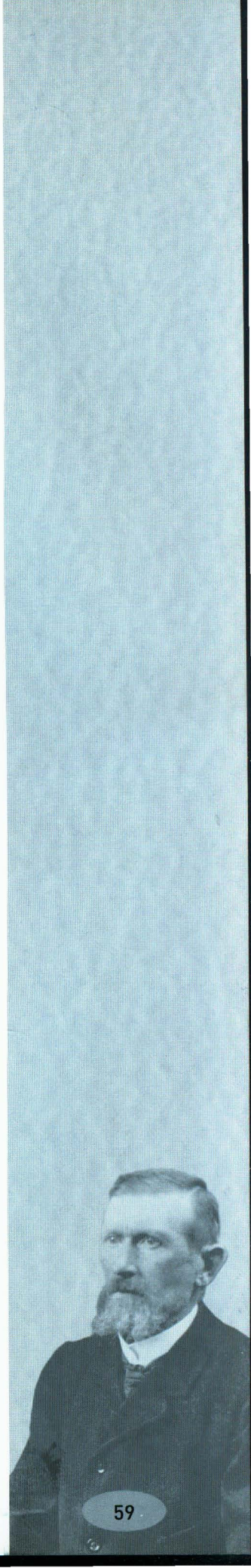

Drie damesbottines, de twee linkse schoenen model Richelieu, links hak Louis XV. Defauw, begin 20ste eeuw.

en nog wel diepe, weet ik niet,
maar toch, ik wilde dat eens weten
en 'k gaf ze dan een klenen tik,
zij was gestoord, en onverlet
deed zij een sprong, en...'t was geschied!
een elleboog voor mij gezeten
had zij – geen tiende gramme kwik –
haar op een dame neergezet!.

Alzo verliep mijn leertijd en liet niets onverlet waarmede ik mij vooruithielp niettegenstaande dat ik zelf in al mijn kosten moest voorzien.
Korte tijd nadien in volle seizoen kwam L. D. de marktbaas mij vragen om weerom voor hem te werken, vrouwbottinen aan 1,40 fr. het paar. Ik aanvaardde, ten eerste, omdat het mij ging helpen in mijn economie, en ten tweede, met een schoon en goed gemaakte marktbottine tot betoog kon ik elders gemakkelijker in het werk geraken. Zolang de verkoop op de markt goed was ging alles goed, verminderde dat, wij ondervonden het. De vrijdagavond bij het indragen van ons werk was er geen ander bereid.

Op de zaterdagmarkt

De zaterdag waren zij te Doornik op de markt en zijn gasten mochten wandelen te Izegem op de markt. Er waren veel schoenmarktwinkels en bijgevolg veel marktwandelaars, zonder deze bij te rekenen die in de omtrek der markt wrochten en een half uur schafttijd hadden, die kwamen zien naar kwakzalvers, tandentrekkers of liedjezangers. Die liedjezangers hadden meer aftrek, want het zingen zat in het volk. Misten zij het hedendaags vermaak waarvan zij de behoeften niet kenden, zochten zij in familie of bij kennissen onder malkaar. 't Was verteld en gezongen in familie, op de werkwinkels, op velden en weiden, op boerhoven, op bruidloft- en koffiebals. Er was armoede en ellende bij het volk en in hunne gelatenheid zongen zij nog als een liester.

Geen wonder dat liedjezangers goede aftrek hadden. Wie een dikken had kocht een blad liederen, ze luisterden op de markt de voois af, en thuis gekomen zag men met de eerste gelegenheid zich samentroppelen om liedjes aan te leren. De oude moederkes lieten zich niet pramen om ook ne keer te zingen, liederen uit hun tijd: van Albrecht en Bertrand, van Napoleon de Grote, de boer kwam van Leuven, de boerin in 't jeugdig vlas. En eens een grootmoederke opgezweept door het jong gedoe, zong [ze] een liedje uit het jaar dertig, in de tussenzang kwam:

Jantje komt, Jantje komt,
Jantje de lanteerneman;
vroeg en laat op de straat
om te zien hoe alles gaat.

Door zang en leute en dezelfde zorg en levenswijze vergaten zij hun eigen tegenspoed of beurden elkander op met raad en daad en verheugden zich in elkanders welzijn.

Dat zaterdagse marktlopen was mij nadelig, het vermaak vergoedde mijn gedwongen werkstilstand niet en 'k gevoelde mij genegen om ander werk te zoeken. Ik kreeg akkoord met L. C.[17] die onlangs gehuwd was en een fabriekje stichtte, vrouwbottinen aan 1,50 fr. en richelieus 1¼ fr. het paar. Dat was werk om naar de grenzen te leveren, wat zwaar, op leesten model booizers, breed en lomp. Maar tegenover dat was ik vrij met mijn loon te doen wat ik wilde. Die spreuk: 'Wiens brood men eet, wiens woord men spreekt' was hier niet toegepast, en de ongelijke verdeling van het werk die daaruit volgde bestond niet.

Tentoonstelling in de feestzaal van de Gilde in 1909. Wellicht is het een organisatie van de Vrije Vakschool voor Schoenmakers. Wij zien schoenen, maar vooral veel patronen. De feestzaal was ook vergaderzaal van de Xaverianen en in 1914-1918 zelfs 'kriegslazaret'. De zaal werd afgebroken in 2007.

De Izegemse schoennijverheid groeit en specialiseert in luxeschoenen

De schoenmakerij deed nog steeds vooruitgang in schoon werk. Schoenen met houten talons hadden bijna nog geen ingang, maar leren talons Louis XV kwamen in voege die men 1,75 fr. betaalde. L. C..., mijn nieuwe baas, had twee zulke werkers, en nog wel hele fijne, twee Emelgemnaren. Het leren schoenmaken verspreidde zich snel, tot in de naaste gemeenten waar zij gemakkelijker tegen de kosten van het leren konden. Dat had voor gevolg dat deze mannen meer bekwaamheid kregen dan hun gewezen leermeesters. Het gemeen werk verminderde en in sommige plaatsen viel het geheel af, en degene die niet konden herpakken noch meegaan naar de nieuwe tijd, moest een andere broodwinning zoeken. Daarom vroeg ik om Quinzen te mogen maken. Ik kreeg er een paar [en] na goed gemonsterd te zijn waren zij wel schoon, máár te zwaar. Dat wees uit dat ik meekon als dat gebrek, te zwaar, er niet bij was, dus het was nog er om te doen om lichter te werken. Had ik de middels gehad om bij zulk een werkman te zitten, met dat weinige was ik er door, maar zulke werkmans namen zeer moeilijk een bijzitter aan die hun werk wilden afleren.

Een tijd na dien verhuisde de fabriek naar de Brugstraat waar zij zich versmolt met C. P. Thans noemde men de belangrijkste werkwinkels fabrieken, omdat de schoenmakers zeer aangroeid waren en men streefde naar luxewerk. Intussen was ik verhuisd van woonplaats, ik ging van Putjes straatje naar bachten de kerk aan Klein Menen bij Pé Meerlaan, bij Pé en Treeske die kinderloos waren en drie tot vier meewoners als kostgangers bij zich namen. Thans

Emiel Dierick, 1856-1930

waren het al schoenmakers waaronder een goed bottinemaker, wij waren met drieën en wrochten in de keuken, alzo kreeg ik gelegenheid te zien werken.

De bazen wakkerden hun schoenmakers op naar beter en schoner werk met een prijskamp uit te schrijven in de schoonste vakken der schoenmakerij. Elk mocht bij zijn baas een paar te maken vragen en deze op eigen gedacht [uitvoeren], maar moesten zich onthouden van op hun schoenen kentekens te maken. De tentoonstelling was in de bovenzaal van het stadhuis in de Marktstraat[18] gedurende de kermisweek, en op na-kermiszondag, zijnde koekezondag, zou de uitslag en de prijsuitreiking plaats hebben. Zou ik meedingen? Ik achtte mij te weinig bekwaam. Deed ik niet mee, 't was volgens mijn mening mij onbekwaam tonen in mijn vak, iedereen die zich bekwaam acht zal mededingen en in zijn werk bevoorrecht worden! Ik deed dus mee enkel om mijn kant te staan en vroeg er een paar die ik zeer gewillig was toegestaan. Ik deed er mijn best aan, de deklap sloeg ik er blind op en wrocht in fijn koper het merk der fabriek erop zonder ooit de denken dat het verboden was. Ik ging in de kermisweek met drie vrienden schoenmakers de tentoonstelling bezoeken. Wat was mijn verwondering groot toen ik bemerkte dat wij maar met vijf mededingers waren en dat mijn schoenen voor geen andere achteruit moest wijken. Ik had plotseling spijt van meegedongen te hebben en zag duidelijk dat het manswerk een verre voorsprong had bij het vrouwwerk. Had ik spijt in mijn meedingenschap, ik was hierdoor gerustgesteld dat ik mee kon met degenen die middels gehad hadden voor te leren. Mijn schoenen waren uit de prijskamp gesloten omdat zij kentekens droegen, heeft men veel later mij gezegd, anders was de eerste prijs mij toegekend. Dat gaf mij niet, weten dat ik meekon gaf mij de doorslag. Daar stonden ook twee paar Quinzen lederen talons en een paar houten talons. De houten talons waren kunstiger werk dan in latere tijd, de enveloppen moesten lijk een rand aangenaaid worden, de talon daarna ingesteken en met de envelop overtrokken, de zool moest licht en dicht er tegen gewrocht zijn en dan aan de envelop genaaid met de fijne witte steek.

Al de schoenmakers droegen hun afgewerkte schoenen ontbloot in de hand uit preutsheid en wedijver onder elkaar. Het was lijk een stuk van hun leven dat zij behandelden. Op een zaterdag in de namiddag zag ik die schoenen inpakken voor het verzenden. Welk een teleurgesteld gevoel onderging ik niet als ik zag dat al die schoenen in ruwe manden top en eers gedowen waren, lijk haringen in de ton. Men belegde die manden met kloek grauw papier en men perste er zoveel op of dat erin konden. Dan wierd de mand met emballage toegelegd en aan de mand vastgenaaid. Als die schoenen daaruit kwamen, wat bleef er dan van al onze toewijding voor die schoonheid over.

De Sint-Crispijnsgilde van de congregatie wordt gesticht[19]

Het getal schoenmakers groeide en de geest van vereniging om Crispijn, hun feestdag, te vieren groeide ook aan. Alzo kwamen er verschillige gilden bij met het enkel doel te vieren. Hierdoor kwam er ook een gilde tot stand in de jongelingscongregatie, waarvan de heer Emiel Dierick voorzitter was en de Eerw. Onderpastoor Slosse proost. Ik wierd van mijn baas Leon Crochon, voor wie ik wrocht, gevraagd lid te willen worden, van zijn gilde zegde hij, wat ik aanveerdde. Die gilde had voor doel de feestdag

Vlag van de Sint-Crispijnsgilde van de Congregatie, opgericht in 1882 door onderpastoor Leopold Slosse en gildedeken Emiel Dierick.

eerlijk en vermakelijk over te brengen met uitstapjes in de stad, 's noens een smakelijk noenmaal, 's avonds te 5 ure gezellig samenzijn, en onder malkaar allerhande vermakelijkheden uit te voeren, zoals liederen zingen, grappen maken en volkskunsten door liefhebbers gedaan en andere aan te lokken die wat kunstsmaak hadden mede te doen. Binst het jaar nu en dan een gezellige verga[de]ring houden en besprekingen doen over schoenen en schoenmaken door de voorzitter Emiel Dierick.

Het tweede jaar had men ingezien dat er onder de leden kunstsmaak in toneel hadden vertoond op hun feestdag en men ging trachten een stukje te spelen. Men leerde 'De Revolutie op het Dorp', waarvan Leon Crochon de hoofdrol nam. Elk zorgde voor eigen kostuum, ik was een van de boeren die zich zou laten meeleiden met de oproermaker en moest mij met mijn beperkt boereverstand laten onderrichten, hij een Waal en ik Vlaming. Ik leende Pé Meerlaans klakke met oorlappen, zijn blauwe kiel waarin men mijn gevulde tabaksblaas een weinig zag uithangen met de pijpekoteraar al slingerend, Pee'ns hoge kloefen met wat hooi in, verder had ik een doorbrand stenen pijpke waarvan de steert wat afgebroken was, wat goed paste op mijn rol. De bijval was er en men heeft op deze weg voortgegaan. Na dit spel, rond 8 ure, ging ik met mijn toneelklutske naar huis, dat was niet geschikt om overal mee te nemen. Ik vond de deur gesloten en niemand thuis, in 't gebuurte was alles donker en stil uitgenomen in een klein huizeke waar ik boven de deurstijl schraal licht zag. Daar woonde een oud oppassend christelijk vrouwke, daar woonde nog een dochter die de hare was van 40 jaar oud, Slietje genaamd, christelijk en oppassend als haar moeder, en daar woonde ook nog hun hondje, een goed blafferke. Ze kenden mij goed en zagen mij dagelijks. Ik ging met mijn pakske daar aankloppen. Het hondje was braaf en oppassend want het liet huilende van gramschap zijn stem horen. Moeder en Slietje lieten zich niet horen, ik klopte andermaal. Ik hoorde al binnen een stil voetgesleep maar geen mensenstem, ik klopte een derde maal.Van binnen ging moeders stem: wie is daar? Ik antwoordde: 't is ik, ik ben thuis gekomen met een pakje dat ik niet kan blijven mee nemen en niemand is thuis, mag ik als 't u belieft mijn pakje hier laten tot morgend uchtend? Wij aanveerden geen aanstekers! Och! 't is niet om te aansteken, neemt mijn pakje en morgenuchtend kunt gij het zelf brengen. Wij aanveerden geen aanstekers! Als 't u belieft, neemt mijn pakje, doet de deur met een spleet open dat er mijn pakje in kan en gij hebt mij geholpen. De deur ging een weinig open, 'k wrong mijn pakje erdoor en alles was weer gegrendeld en gesloten. Sindsdien heb ik altijd bij ontmoeting een goede dag met een knipoogje van Slietje ontvangen buiten de wete van zijn moeder.

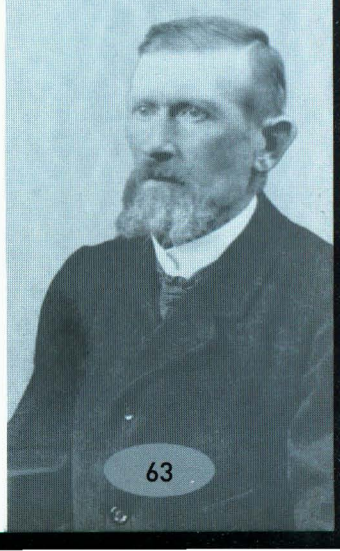

De eerste schoenmachines in Izegem, bij Decoene

Thans gebeurde er een gewichtig keerpunt in de schoenmakerij te Izegem. Het was de kiem of de eerste beproeving het machinewerk in te brengen door Pol Decoene in een daartoe opgebouwd fabriekje in de Nederweg[20] bijna rechtover de Acht Zaligheden, de eerste bouw die daar gezet wierd. Hij, Pol Decoene, de eerste vooruitstrevende man voor schoon Izegems schoenwerk, die de beste werkmans gevormd had door vreemde uitstekende schone schoenen in de handen van zijn beste gasten te stoppen voor na te leren liet dit staan en begon aan machinewerk.

De schoenmakersgasten hielden met hand en tand aan hun vrijheid die zij gewoon waren met thuis te werken en hij kreeg bijna geen volk. Hij begon met zijn eigen beste gasten die hij een daghuur betaalde lijk zij met handwerk verdienden, en enige andere kreeg hij van degene die vrees hadden van in de vooruitgang van 't schoon werk niet mee te kunnen. Heel dat gedoe stond bij al de schoenmakers in geen goed oog omdat zij [zich] in hun toekomst bedreigd zagen. Alzo kwam er eens een oproer waar bijna al de schoemakers t'hope liepen en de straten bezetten van op de Korenmarkt, waar Pol Decoene woonde, de Hondstraat door tot aan die schoenfabriek. Ook met nieuwsgierigen was gans die baan dicht bezet. De politie vroeg hulp aan de gendarmerie van Roeselare, waarvan er twee te paard afgestormd kwamen langs de vaart en hun peerden stalden in de Posthoorn, bij de barriere van de ijzerenweg in de Brugstraat. In colbak, met de bajonet op het geweer patrouilleerden zij de baan van aan Pol Decoenes huis tot aan zijn fabriek. Door die benauwdwekkende gezichten onder die colbak en die vreesaanjagende bajonetten op dat geweer hield iedereen zich rustig[21]. Een tijdeke nadien viel dit fabriekje stil en Pol Decoene trok naar Antwerpen zoals men toen zei.

Kort daarop stichtten de gebroeders Defauw een fabriekje. Men zei: zij rapen op wat Pol Decoene weggeworpen heeft. De gebroeders Defauw, beide goede schoenmakers, de een vrouwwerk en de andere manswerk, wrochten zich op tot een, zoniet de belangrijkste fabriek van Izegem. Een ander geval deed zich ook voor: door sterfgeval van een schoenfabrikant in de Walstraat verhuisde heel de inboedel naar de Markstraat bij Leon Crochon, met materiaal en volk.

De Izegemse schoenmakerij streefde voort naar luxewerk. In de schoenmakersgilde der jongelingencongregatie deed de voorzitter Emiel Dierick de leden aanmaningen om beter en schoner werk te maken en toonde aan hoe het handwerk door de machines bedreigd werd. Er was geen ander middel dan de machine te overvleugelen om niet eerst of laatst ervan ingenomen te worden. Hij toonde hun de weg aan met zelf lesgever te zijn. Men had toen nog niets te lijden gehad van machines, het begin was mislukt zegde men, uitgenomen dit verdwijnen van deze patroon groeiden de andere fabrieken aan en 't verleden was vergeten. Maar telken keer wierd die waarschuwing ter herinnering gebracht door de voorzitter der schoenmakersgilde der jongelingscongregatie op hun vergaderingen, maar een groot deel der leden gaf de schijn dat zij dit niet ter herte traken en men deed voort alsof men zich in dit geval boven water waande want de schoenmakerij was in volle bloei alsof dit eeuwig duren zou.

Bruno Acx huwt en krijgt kinderen

't Is in de zonnetijd van 't leven goed nest te maken, zegde men. Ik ook was van dit gedacht, daarom stichtte ik een huisgezin waarin de man de werker en bijhaalder tot steun van zijn gezin is, waarover de vrouw de zorg heeft onder de bescherming van de man, die elkander steunen lijk de schoven op het koornstik en ook samengebonden, niet door een band van stro maar met de band van 't huwelijk.

Na gewillig een jaar gehuwd, de moederweelde kwam in huis met een zoon die welgekomen was. Ik volgde daarin de weg van mijn vrienden; het tweede jaar vermeerderde de moederweelde met een dochter, een koningswens. Een goed jaar daarna was het wederom een zoon, het volgden er nog en hoe wonderlijk, de laatste waren altijd de schoonste! De moederweelde hield daarom de tegenspoed niet uit het huis verwijderd en er kwam geen meerder arbeidsloon binnen, maar wel ziekte, krankheid, en allerhande tegenspoed tot zelfs de dood onder de kinderen die vervangen wierden door andere die weerom de schoonste waren. Allengskes grijnsde

het spook der armoede naar binnen, maar in zulke huisgezinnen onder vrienden was de spreuk 'hebt elkander lief' nog in voege, waardoor zij in nood malkaar bijstonden bij wederkerig hulpbetoon hetzij bij dage of nachte, en beurden elkander op die meer moed gaf en de onkosten verminderde. Zulke lieden hielden sterk aan hun eergevoel, en zolang dat zij het konden houden zonder de tussenkomst van de liefdadigheid gevoelden zij zich nog gelukkig.

Er gist wat onder de arbeiders

Er was wel hulp voor arme lieden, maar benevens de hulp was het eergevoel strenge grieven aangedaan, grieven die medegingen tot de kinderen in de school, die zij maar begrepen met ouder te worden die de geheugenis tot in latere jaren bewaarden. Voeg daar bij dat deze geen grote verbruikers waren van bazen die negotie deden of van de verwanten van de baas, die hun de weg toonden zonder woorden, maar door ondervinding in het werk. De meestergasten die het vermogen hadden handelden, bij hier of daar een uitzondering, ook alzo. Dan de boeten die zij opgelegd wierden voor zogezegde fouten in het werk, en die zij opliepen na het vastgesteld uur enkele minuten te laat te komen. Reklameren gold niet, nadat zij door noen en avond gewrocht hadden om de tijd van geloop dat de baas hun aangedaan had weerom te winnen. De reglementen moesten onderhouden worden hoe nadelig of zelfs tergend dat ze waren. Er kwam gisting onder de gemoederen van de schoenmakers waarvan zij tegen elkander spraken zonder er uiting aan te geven.

Ik wrocht thans al verschillige jaren voor dezelfde baas. Hij had eens zijn mening te kennen gegeven dat een getrouwd man met drie kinderen zijn huisgezin onderhouden kon met 12 fr. te week. Ik wierd de mening toegedaan dat hij dit stelsel op mij toepaste. Inderdaad, van zo ik aanlegde om boven de 12 fr. te komen remde hij mij zodanig dat hij zijn madams schoenen zocht en meegaf om te vermaken. De vrouwbottinen die ik miek veranderde hij van prijzen, de knoopbottinen betaalde hij volgens het aantal knopen die eraan stonden: stonden er 15 aan, het loon was 1,50 fr., vijftien dikke, stonden er dertien aan 't was dan 13 dikke dat men kreeg. Maar bottinen kreeg ik niet veel meer, hij gaf mij richelieus aan 1,25 fr. die de prijs was. De bottinen wierden ingenomen door minder bekwamen. Men zegde onder malkaar dat zij aan verminderd loon wrochten, maar niemand dierf van hun wantrouwen iets bemerken. Hier ging men in 't fijn werk niet vooruit, het bleef hier stilstand wat nadelig was voor degene die elders werk zochten omdat ze daar zindelijker waren en dus bleven uit vrees voor de zindelijkheid.

Mijn steun in het huisgezin en de bescherming der vrouw in hare zorg kreeg hierdoor een knak, er moest naar een middel uitgezien worden om dit te verhelpen. In zulk geval heeft de vrouw redens tot medespreken. 'IJdele beurzen maakt dolle zinnen' zegt het spreekwoord, waar het stil is doen dolle zinnen dikwijls waaien, die de toestand niet verhelpt. Vooraleer het waaide nam mijn vrouw buiten mijn weet een besluit. Zij ging op boodschap; als ze terug keerde zegde ze dat zij voor mij ander werk gevonden had. Zij had bij de gebroeders D F...[22] geweest van wie zij goed gekend was, en werk voor mij gevraagd. Zij kreeg voor antwoord dat het op deze stond slecht in 't werk ging, dat zij geen nodig hadden, maar omdat zij nog hadden horen zeggen dat ik een goed vast werkman was mocht ik gaan, maar eerst een paar maken. Dat deed ik en na dit paar was ik aanveerd. Omtrent veertien dagen nadien wierd ik gezeid dat mijn schoenen wat te zwaar waren; ze waren daar immers zindelijker en kenden het werk goed doordat zij goede schoenmakers geweest waren. Na een bemerking of twee wist ik dat te verhelpen en wierd in dit werk goed en vast.

In Izegem wordt nog bijna uitsluitend luxewerk gemaakt

Intussen groeide de schoenmakerij uit tot de belangrijkste nijverheid van stad, er kwamen meer keurwerkmans aan waardoor Izegem naar zijn naam dingde. Manswerk met de steek, zowel licht of zwaar, kwam in volle gang. Het vrouwwerk met houten talons dat een uitbreiding nam werd ook met de steek genaaid. De leren quinzen werden uit het gebruik gesteld, die met leren talons namen ook een aanvang. Voor gewone vrouwbottinen met lederen talons betaalde men 1,50 fr. het paar, met de steek 2 fr., met houten talons 2,75 fr., en voor eerste keus in dit werk 3 fr.; voor vrouwrichelieus: gewone leren

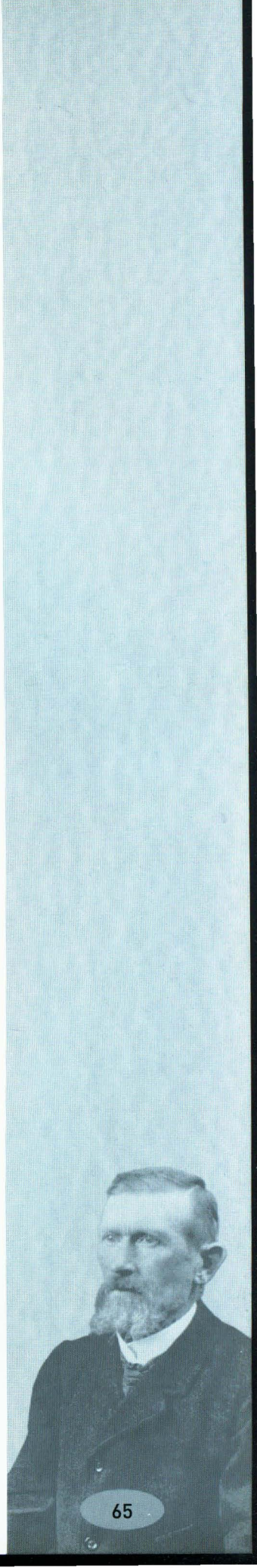

talons 1,25 fr., met de steek 1,75 fr., met houten talons zonder steek 2 fr., met de steek 2,50 fr.

De wedijver onder de schoenmakersgasten duurde voort en de vrienden onder malkaar wakkerden elkaar aan voor schoner en beter betaald werk aan te leren. Het moeilijkste was nu dat de bazen met hun eigen gasten niet meehielpen en men moest daarvoor gewoonlijk verhuizen. Hij wilde ze in de categorie houden waarin hij hen aanvaard had. In grote noodzakelijkheid van behoefte had hij wel eens een keus gedaan onder zijn gasten voor hen te laten aanleren, maar dit was een uitzondering. Leergasten waren uit den boze en onbekwamen gevoelden dat ze mochten henengaan.

Bij het vrouwwerk kwam de verandering dat ze voortaan op scheve leesten moesten gemaakt worden, op een linker en rechtse in plaats van een rechte [leest], wat bij die schoenmakers op een omwenteling geleek om reden dat zij het moesten aanleren en door hun oude gewoonten daardoor nogal moeite hadden om aan hun schoenen een mooi uiterlijk te geven waardoor sommigen in 't begin berispingen opliepen. Een keer daaraan gewend ging het beter of op één leest werken, want alzo had elk deel van het gewone werk zijn tijd om te drogen, wat op één leest niet kon, bijzonderlijk voor een paar maten die rap af moesten. Na korte tijd was men daaraan gewend en de schoenen werden gemaakt naar het vereist model van de leesten. Intussen wierd het met de steke naaien fel aangeleerd, ook het werk met houten talons. Daar het moeilijk was bij hun baas van de fabriek een hoger werk aan te leren zocht men bij een andere om dat te verkrijgen.

Door de drang naar hoger en [om] mee te gaan met de tijd volgde ik de aanrading van een goede vriend het stekewerk ook aan te leren, en als vergelding van wederzijdse hulp als de moederweelde in huis aangroeide mocht ik bij hem kosteloos aanleren. Hij vroeg zelf aan zijn baas werk voor mij, ik kreeg er omdat hij van de beste zware manswerkers gerekend was die moeilijk konden gemist worden, en ten anderen dat zij hem aanzagen als waarborg voor mij. Het waren vrouwrichelieus met de zwarte uitgeprikkelde steek die ik kreeg. Dat zwaar manswerk dat hij miek was hier weerom geheel het tegenovergestelde van het mijn, ik leerde op zijn strenge wijze en op mijn werk in 't indragen kreeg ik geen reklamatiën. Na een week of vier wrocht ik wederom thuis en maakte mijn schoenen van zwaarte lijk ik van een andere zag doen. Op die richelieus betaalden zij 1,75 fr. Ik was nu ingescheept in hoger werk en deed mijn best. Na korte tijd kreeg ik bottinen aan 2 fr., de normale prijs, maar na korte maanden verflauwde het werk. Als het uur daar was van te bedienen was men er te vroeg, men liet maar wachten en nog anderen bijkomen; eindelijk begonnen zij en bijna elk kreeg een nijpend sermoen op zijn werk dat hij indroeg, het een meer scherper dan het ander. Die vers werk kregen waren een sermoentje opgediend voor het toekomende. Men keek naar elkander en mieken een stil gebaar tot dat men eindelijk weg gerocht. Dat verbeterde niet, ik ging wederom bij D. F. die ik verlaten had en wierd wederom aanveerd daar ik een zelfgemaakte schoen met de steek mede had als staal. Hierdoor ging ik mee in mijn werk met de tijd.

Intussen was P. Decoene teruggekeerd, van Antwerpen zegde men, woonde in het huis van Vancampenhoudt op de Grote Markt, waar de bank nu is, gaf wederom werk uit in een aanhankelijkheid van zijn huis die zijn uitgang had in de schoolkouter tegen de Kasteelstraat. Dat wierd daar gauw te klein en [hij] ging met zijn werk een huis betrekken in de Brugstraat, westkant, aan de overweg waar het huis met den noordkant aan de ijzerenweg paalt, in een deeleigendom van de heer gewezen textielfabrikant Leo Dekeizer. Hij gaf handwerk uit, van daar ging hij wederom zijn gewezen fabriek in de Nederweg bezetten en herbegon voor goed aan het machinewerk dat thans vooruitging.

Opkomst van sociale wetten en syndicaten

Na enige tijd bij D. F. teruggekeerd te zijn zegde deze mij als hij mijn werk gaf: ge moet u weren, ik ga u iets meer geven, en inderdaad [ik] kreeg voortaan 2,25 fr. Het werk wierd anders geordend als naar gewoonte, gedurende de winter wierd het zomerwerk gemaakt en in de zomer het winterwerk waartussen een slapte intrad. In zulk geval kwam men altijd te vroeg of te laat, men deed open een kwart of een half uur na openingstijd, als zij volk genoeg bijeen zagen bestelden zij met tussenpozen, hadden zij deze besteld men sloot vóór tijd zodat de latergekomene voor de gesloten deur stonden. Iedere bestelling wierd gewoonlijk maar half gedaan zodat zij hierdoor

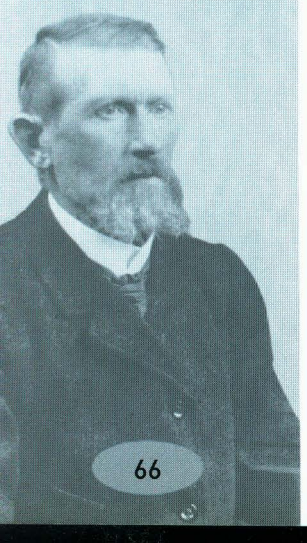

In 1906 werd in Izegem de Christelijke Vakbond voor schoenmakers gesticht onder de naam 'Recht en Plicht'. De zetel was in de gilde.

tweemaal of meer moesten terugkomen: de overleers waren van de stekkingen nog niet ingebracht, noemde zij een, waar zij ze mochten halen; daar gekomen zijnde hadden zij nog geen zulke ontvangen en waren zij er toch, dan mochten zij maar een paar meenemen en ze moesten eerst naar de fabriek ermee om te zien als [ze] wel gestekt waren. Anderen kregen hun zolen of contrefoirs niet, dat leer moest eerst inkomen, nog anderen moesten achter hun leesten wachten omdat ze niet thuis waren. De dinsdag was de dag voor om duwering te gaan, oude schoenen en inplak. Bij het schoeninleveren kreeg iedereen knottering omdat het niet wel genoeg was, men noemde dat onder gasten: vis krijgen. Velen wilden door deze toestand verhuizen, maar de spreuk van oude moeders: 'ontvlucht men een puit men komt een pad tegen' onthield hun, want op deze stond was dit waarheid.

De werkrechtersraad was nu beter gekend, want nu wierden er gedingen verhandeld te Roeselare waar

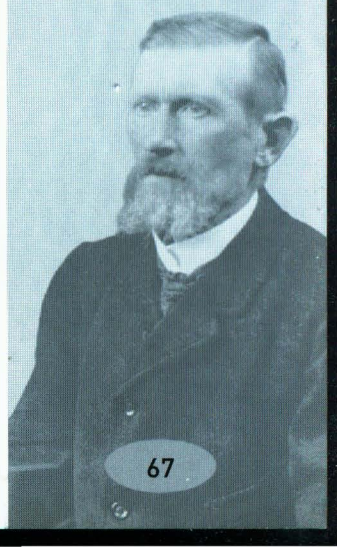

de zittingen plaats hadden en thans de werklieden ook hun vertegenwoordigers. Door dit opeen dringen in de fabrieken en grote werkwinkels van die werklieden door de meester zelf en plagerijen die zij meenden aangedaan, daarbij een bedekte dwang voor aankopen bij winkeliers van meestergasten of familieleden van de baas, of verteer in herbergen bij zulke lieden, kwam er een zucht om verlichting in hun toestand die zeer verspreidde. Uit het vreemde kwam een lucht bij die zucht mengen en het verenigingsgevoel kwam er uit gesproten met een doel om betere behandeling en hoger loon.

Midderwijl kwamen in deze zin wetten tot stand, de werkhuisreglementen, een geformuleerd werkboekje voor de thuiswerkers waar hun werkreglementen instonden, het ontvangen en ingebracht werk; het loon per paar dat men gaf moest bij het ontvangen werk ingeschreven worden en het gezamelijke loon die men op de uitbetaaldag ontving. De afhouding van boeten of straffen mocht niet hoger belopen dan 1/5 van het dagelijkse loon. Er was verbod van te betalen in natuurwaren, verbod van druk uit te oefenen door meesters of meestergasten op hun werklieden die over hun loon vrij beschikten. Dat vond niet onmiddellijk zijn klank, want velen hielden zich hierin bedekt, alhoewel zij toch een ander dierven aanraden zulks te doen, en toch wierd nu en dan een werkbaas op het onverwachte geklampt om [=die] op de rekendag een gedeelte loon in natuurwaar betaalde. Een controleur kwam op de gepaste stond toe aan de uitgang der fabriek. Zag hij er met een papieren zak of een pakje, deze was de herkomst er van gevraagd, en dat loochenen kon men niet. Jammer was het dat de armste dompelaar het vermoeden droeg van overdraging, wat geenszins in het voordeel van de dompelaar lag.

Hier kreeg de vriendschap tussen de bazen en werklieden een grote deuk. Er kwam op de grootste werkhuizen telefonische verbinding met wat later de instelling van een bazenbond. Hierdoor wierd de vrijheid om voor een andere baas te gaan werken aan de band gelegd door de onderlinge samenwerking van deze die in de bond verenigd waren. Die zucht naar verening bij de werklieden ontaardde in syndicalisme die naar een vaste standplaats zocht waarin zij eindelijk lukte in de Kruisstraat[23]. De schoenmakersgilden om Crispijn te vieren waren in getal vermeerderd, waarvan de belangrijkste de crispijnsgilde uit de congregatie, die der Xaverianen, verschillige in stad, een op den Abele en een aan de Bosmolens.

Tegen deze drang naar syndicalisme kwam er uit de gilden van de Congregatie en de Xaverianen een beweging tot stand om de bazen met hun gasten te verbroederen, door elk jaar op St.-Crispijn naar de gezamenlijke mis te gaan waar alle gilden en bazen zouden tegenwoordig zijn, en na de mis met al de gilden te samen een stoet vormen met het muziek van de Congregatie aan top. Dat was een prachtige en grote stoet, zelfs indrukwekkend omdat die stoet het groot aantal volk ten toon stelde die de Izegemse schoennijverheid bezigde uit volk van de stad alleen, zonder deze mede tellen die nog afwezig zijn.

Na twee of drie jaar viel dit in duigen, en nog een syndicaat wierd ievers in een verborgen hoekje geboren, die groeide, maar traag en zeker en eindelijk zijn vaste plaats vond ook in de Kruisstraat en gekomen tot wat zij nu zijn, en die beide wedijveren om het grootste getal leden. Waarvan mislukte die verbroedering? De bijzonderste oorzaak was: na schone betogingen, schone woorden, beloften en eerbetoog, van 's anderendaags vergeten zijn en de betrekkingen tussen werkgevers en werknemers dezelfde zijn of nog erger door de plaag van het egoïsme.

Inmiddels kwam er een zachtere toestand voor de schoenmakers, dat wachten en weg- en weergeloop verminderde, er kwam meer werk uit. Was het niet normaal, men was er enigzins tevreden over, de manswerkers kregen genageld manswerk en de vrouwwerkers garçons; de werkmans van de hoogste categarie was hun werk gemengeld met dit van lagere categorie. Na deze periode ging het weerom zijn normale gang.

Nieuwigheden in de schoenmode

Het jaar daarna, als de schoenmakers voor hun werk naar de fabriek moesten, zagen zij met grote verwondering op naar de camions bespannen met twee paardjes en volgeladen met schoenen, lijk een wagen met beetwortelen, van uit de Hiloniusstraat de Gentstraat oprijden naar de fabriek waar ze

wat heropgepoetst werden, ingepakt en weerom opgeladen om ditmaal naar Ingelmunster te rijden, waar zij ter statie in wagons opgeladen wierden en verzonden[24]. Werkeloosheid was toen niet gekend, maar wel handeninhouding, maar de schoenmakers die met hun werk thuis vrije gasten waren konden een tijd besteden waarin de vertraging door dat wachten en geloop geheel of gedeeltelijk kon ingewonnen worden.

Midderwijl was er werk ingekomen die nieuwigheden meebracht op nieuwe modellen van leesten, zoals scherpe toppen, smalle, brede, platte of hoge, al met verschillige namen zoals 'bec de canard' en wat weet ik nog al, voor Engelsche talons, ordinaire en hoge, leesten met drie of meer steken toeleg aan de toppen waar zij omhoog rezen en van aan de lage wrijf tot tegen naar voren inzonken om van de tophoogte steil neer te gaan waardoor er nodig kennis was de nodige aangevulde wijdte bij te voegen om het fatsoen van die leesten te behouden. Het was noodzakelijk olsen te hebben die aan den top vierkant af en fijn geschalmd waren zodanig er op gelegd dat de schoen het fatsoen van de leest kreeg zonder afwijkingen. De talons waren kort en rechtop, van drie centimeters hoogte, en moesten aan dat lange gedoe van zool een schoon gepast fatsoen geven, die veel knottering verwekte aan degene die daar last mee hadden. Maar elk deed zijn best omdat men daarvoor nog een kwartje meer betaalde. Dit bracht in de fabriek een beter reglement mee waar de schoenmakers met meer regelmatigheid konden werken ten bate van schoner afgemaakt werk en ter verheffing van die nijverheid.

Een ander maal kwam het gekleurd werk, eerst bij de manswerkers in fijn geel kalfsleder, waarvan de hoofdkleur op een rijpe pompoen trok [en] waarvan het halfvoets der zool het kleur van 't overleer moest hebben.Verf of pap bestonden toen niet en elk behielp zich waarmede hij kon. De meestendeel gebruikte analineverf, en de zondag als deze uitging zag men dat hij zulke schoenen miek want zijn handen waren geel omdat ze niet goed konden gereinigd worden. Deze schoenen waren uitnemend teer van plekken en vuil maken, overtreksels kreeg niemand, dat was niet gekend en daardoor wierd er veel knottering uitgedeeld (vis). Toch vond men zeldzame personen die de plekken konden [doen] verdwijnen, maar zij hielden dit geheim voor zich. Een kleine papplek tekende zich af, 't was een slecht werk voor de lieden die niet net waren op hun werk of die vette zweethanden hadden. De werkgever was kwaad als iemand eraan gewassen had.

Dat kwam ook over tot het vrouwwerk, maar dat was zo vreemd niet meer door dat het bij 't manswerk reeds algemeen was. Bij het vrouwwerk moesten de talons ook weldra geschilderd worden. In een enkele kruidenierswinkel in stad, bloedverwante van een fabrikant, verkocht [men] dit op voorwaarde dat zij klant waren en voor deze fabrikant wrochten. Elk zocht en herzocht en ik ook. Ik kocht analine verf, een pakje voor 10 cent, ging om 25 ct. poliseur, miek daarvan elke keer ik te schilderen had het nodige in een klein potje die na een halve minuut bereid was en in min tijd droog. De zandachtige deeltjes wreef ik met fijn afversleten glaspapier af en reedde het koud af; warm ging niet, die polisseur miek een soort vel en loste zich in vellen los door de warmte.

Deze verf kwam schadelijk omdat ik [er] geen op voorhand kon maken doordat zij te rap uitdroogde door het vlug vervliegen van de polisseur. Ik zocht naar andere goede middelen, ik ging in een verfwinkel enige grammen grondverf in poeder kopen van elks wat, rood, bruin, geel en wit die ik kon mengelen naar het kleur van de overleers die ik kreeg, deed dat in flesjes met wat water volgens de dikte die ik nodig had met wat gom die ik zelf smolt, deed er wat ammoniak bij voor te bewaren en de verf was rap te drogen, schudde dat goed dooreen en de verf was klaar en goed en voor weinig geld had ik overvloed. Na van verschillige kleuren naar willekeur bereid te hebben had ik nog poeder over om mijn flesjes verscheidene keren te hervullen. Ze keken verbaasd op als ik mijn schoenen indroeg omdat het kleur van het onderwerk met het bovenste altijd overeenkwam. Zelfs de verscheiden kleuren van daim kon men met deze poeder opknappen.Toch was het soms moeilijk om de talons, leren talons in het afreden goed af te werken, door de schuld van de natuur van het leer. Vette onderstukken lieten alsdan gedeeltelijk de verf lossen, waardoor men verplicht was van heel zacht het was af te wrijven. Mager en droog ging heel wel om fijn en glanzend te maken. Er waren fabrieken en werkwinkels die dit niet vroegen en de talon in hun natuur lieten, dat ging daarom niet te gemakkelijker

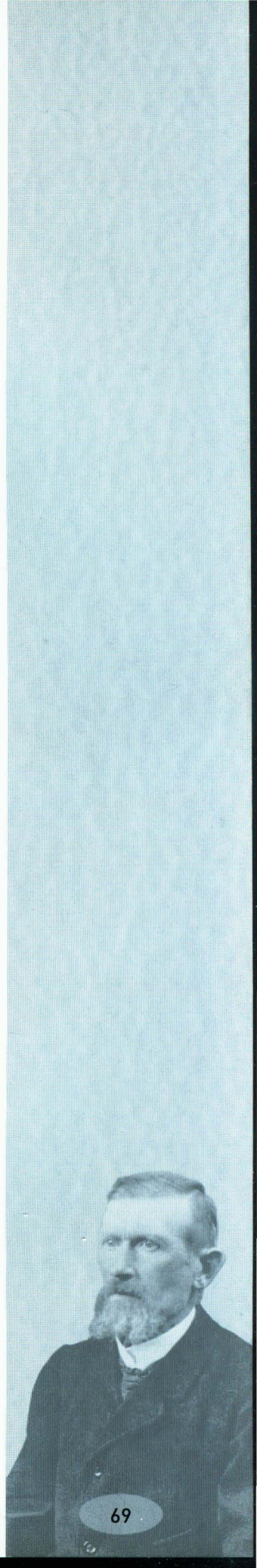

als de onderstukken alle van geen goede natuur waren. Bruin overleer vraagt bruine talons en blekere vraagt bleker talons. Voor donkerbruin te hebben moet moet het alaam warmer hebben zonder nochtans te verbranden. Daar is leer, als het schoon bruin afgereed is, na twee dagen is het witbleek geworden; herdoet men het, 't werd wederom hetzelfde. Andere kwaliteit maakt zwarte vette ringen tussen andere bewrochte stukken die zweten en in het drogen een witte schimmel vertonen. Dit geeft last en moeilijkheden voor de werkgast, omdat de werkgever dit gewoonlijk niet wil erkennen.

Voor het net houden van mijn gekleurde overleers zocht ik naar middels. Als ik er mede inkwam zocht ik een stuk oud lijnwaad of katoen of iets dergelijks, legde dit op de tafel opengespreid met een overleer plat daarop en sneed er een brede en lange patroon uit, naaide ze dan al boven toe [en] daarmede had ik overstropsels. De boord alonder die te breed was plooide ik in, legde ze vast met een schakelke garen, een op de top, al elke kant ernevens een, hetzelfde op de terd en het halfvoets. Als de leesten mochten uitgetrokken [worden], met die draadjes voorzichtig langs het lijksel af te snijden had ik het overstrop gave voor de volgende, want er kwam geen schending aan. Voor doorgenaaide bottinen te maken deed ik hetzelfde voor de voering schoon te houden, met dit verschil dat de envelop voor binnen de schoen moest dienen. Daarom was de hielnaad alleen toegenaaid, al onder in de zoom een keurslijfbalein gestoken, en dat in de schoen gedowen waar die balein al elke kant zich buitenwaarts neigde en hierdoor de overtrek op hare plaats hield. Het been van de schoen dan omgekruld met de overtrek mee, en de overtrek waarvan het been hoger komt wordt met een semangske op de talon vastgelegd, en gans de voering is beschut tegen het vuilmaken. Na het naaien lost men het semangske op de talon en men neemt de envelop er uit die niet vast ligt maar enkel zichzelf schoort. Alle zulke enveloppen kunnen lang medegaan. Hoe een ander zich behielp weet ik niet maar hiermede heb ik de berispingen ontgaan die een ander te beurt vielen.

Strijden voor het terechte loon

Het gebeurde eens dat ik mij liet gezeggen dat er sommige in die soort dat ik miek vijf en twintig centimen meer betaald wierden dan ik, die zij noemden met naam en toenaam om de waarheid te bevestigen, er bij voegende dat het geen wonder was dat de baas mij geern zag omdat ik onder de prijs wrocht. In die overtuiging vroeg ik aan de aangestelde werkgever om de baas te spreken. Waarom, vroeg hij. Ik antwoordde: voor een loonkwestie. Hij zond mij naar den bureau waar ik de baas alleen vond, en vroeg om hem te spreken wat hij toeliet. Ik deed mijn verhaal zoals ik dit liet opzeggen. Hij zegde dat daar niets van waar was. Daarop noemde ik namen die meer loon ontvingen, er bij voegende dat ze mij uitloechen omdat ik van hem meer bemind was omdat ik zulke schone schoenen miek en onder de prijs wrocht. Hij loochende, waarop ik antwoordde dat mijn zoon ermede ingekomen was toen hij van de vakschool[25] thuis kwam. De baas deed moeite om te weten wie dit uitgelangd had. Ge moogt het heel gerust zeggen, sprak hij. Dat zal ik nimmer doen, gaf ik voor antwoord, en ik weet heel goed dat gij aan die gasten meer betaalt, en ik ben van mening dat als ik zo verdienstelijk ben als zij dat ik even zo verdienstelijk mag betaald worden als zij. Ja, sprak hij dan, er zijn twee gasten die een kwartje meer bekomen voor sommige paren die zij nu en dan, een keer op een weg te maken hebben, en ik moet u rechtuit zeggen dat gij van de beste werkmans zijt die ik ken, wel te verstaan in het vak waarin gij werkt. Nog nooit heb ik over u reklamatiën gehad, neemt uw werk gerust mee. Van de eerste toekomende keer dat gij komt betaal ik u dat, neemt maar gerust uw werk mee, herhaalde hij. Hier wil ik laten opmerken hoe goed een werkman zijn moge, in zulke fabriek hij nooit van werk zal verhogen als er geen bijzondere omstandigheden in bemoeid zijn, en het zou ook wel eens gebeuren als de noodtijd voorbij is dat zulke door hun verhoging in loon daar niet meer kunnen uithouden.

Het was op een zaterdagvoormiddag op de tijd dat al het afgemaakt werk binnengebracht wierd, en dat de voorplaats waar men het werk afgaf en nieuw ontving, van gasten volgepropt was gelijk het dan gewoonlijk geschiedde, dat ik de baas luidruchtig hoorde brommen en in verheven stem hoorde uitroepen: ik zit met tweehonderd gasten, al beste werkmans, ik zeg tweehonderd beste werkmans! en wil ik een paar schoen gemaakt hebben ik krijg ze niet!

Als mijn toer kwam was ik een vrouwschoen onder mijn neus gestoken waarvan kwestie, met de vraag: kunt gij dat maken? Ik antwoordde: ja, en almeteens was die brommende vlaag over, 't was lijk 'na regen kwam zonneschijn'. Dat schoentje, een heel schoon, was een model dat hier nog niet gekend was en nog maar pas binnengekomen, dat werk kende ik. Ik had hier ne keer er vandoor getrokken omdat men te Emelgem op een fabriekje waar men hand- en machienwerk maakte, vijftig centiemen meer betaalde. Maar die patroon was geen rechtschapen mens, hij betaalde doorgaans min dan de overeengekomen prijs onder voorwendsel dat hij betaalde voor perfectionele, en dat mijn schoenen niet perfectioneel gemaakt waren. Ik liet dat zo gemakkelijk niet, ik eiste vastberaden het loon op te geven op mijn werkboek vooraleer ik werk meenam. Ik heb dat nog nooit gedaan en zal het nooit doen, antwoordde hij. Ik zegde hem dat hij wettelijk verplicht was en kon er toe gedwongen zijn. Hij vroeg dan aan zijn meestergast wat dat er daar waar van was; deze antwoorde dat hij verplicht was. Hij nam mijn boek terug en zette de prijs op een verkeerde plaats. Ik vroeg met ernstige woorden dat te doen lijk het zijn moest, en hij lijk een kwade hond, na driemaal rond zijn fabriekje te lopen, schreef het te betalen loon op zijn plaats op mijn werkboek. Het was het laatste werk dat ik aanveerdde. Ik ging terug bij D. F. werk gaan vragen, die ik onlangs verlaten had. Op mijn vraag ging dat alzo: van waar komt gij? Van D'Hertoge Emelgem. Waarom blijft ge daar niet? Omdat na een overeenkomst op het loon deze willekeurig betaald wordt, onder voorwendsel dat de schoenen niet perfectioneel gemaakt zijn en hij het loon weigert te zetten op het gegeven werk op onze werkboek. Meent gij van onze fabriek een duivekot te maken? Dat meen ik niet, maar wat ik meen is dat het voor een baas een eer is als er bij hem een gast terug werk komt vragen, dat bewijst dat hij in die baas volle betrouwen heeft. Wij zullen zien, antwoordde hij of gij u zult jeunen. Na enige ogenblikken brachten ze mij zes paar.

Zonderlinge leesten

Dat was zulk werk lijk men nu hier aan de gasten toonde. Daarvoor gebruikte men leesten van zonderling model: van de hiel naar de top bijna recht en gewelfd boven het holvoets naar de grote teen waarts, de buitenkant van al achter naar voren een gebogen lijn die zich aan de top verengde en op de top naar de hoek van de binnenkant draaide, een hoge wrijf en ongewone hoog rijzende toppen en een geweldig dalende terd. Voor op zulke leesten op te pinnen was er een truuk voor nodig om het overleer op de terd te doen sluiten, wat ik namelijk deed. De voorvoeten met toppen schalmde ik de boord van het overleer waarop de top gestekt was en wat doorschoot stijl en scherp af waartoe ik een zinken plaatje, topvormig gemaakt, tussen stak om niets te kwetsen, schalmde de harde top dat hij goed hiervoor paste als ware gans de top met overleer maar een stuk, effen en glad, legde de harde top al elke kant van de naad vast om het verschuiven te beletten, wat plaats zou hebben op zulke leesten waarop de overleers doorgaans te kort waren. Er was geen rekening genoeg gemaakt met de toer die de hoge toppen vereisten en met de diepe val van de terd. Bij het oppinnen legde ik het overleer eerst vast aan de top, een goede centimeter meer of van de andere, al achter trok ik ze op met een bried (sterk stukje overleer) tot halfwege contrefoirhoogte, pinde dan het voorwerk op zonder acht te nemen op het sluiten van de voorvoet, trok ze dan al achter neer tot bepaalde vernte, zag dan de stand of de val van 't been na als het bottinen waren, pinde dan het achterwerk het halfvoets tot aan de terd, liet vervolgens het voorwerk los en men kon daarmee dan doen wat men wilde, want op deze manier gaf het zich, de contrefoir verschoof niet bij deze bewerking noch de boord van de voorvoet prentte door de top niet, noch er miek geen barm.

Er zijn fabrieken waar zij zeer streng zijn op harde toppen, waar zij op de leest moeten bereid zijn op voorhand; andere laten de gasten vrij als het werk wanneer het gedaan maar wel schoon is. Wat dat betreft, na vijftig jaar werkens en ondervinding kan men verscheidene bladen papier bekladden op ditzelfde onderwerp wat hierin een voordeel geeft, heeft daarin een nadeel, maar iemand die hierin vrijheid van handelen heeft kan een werkwijze aannemen die op alles past. De eenvoudigste en de rapst gebruikelijke, deze is: een eerste maal de harde top op de leest bewerken tot hij volle voldoening geeft, dan afnemen en goed aanschouwen hoe [het] is, in het hoofd printen om niet te vergeten, en dan al de volgende nauwkeurig alzo gereed gemaakt, dan tussen het overleer en de voering gestoken en op zijds

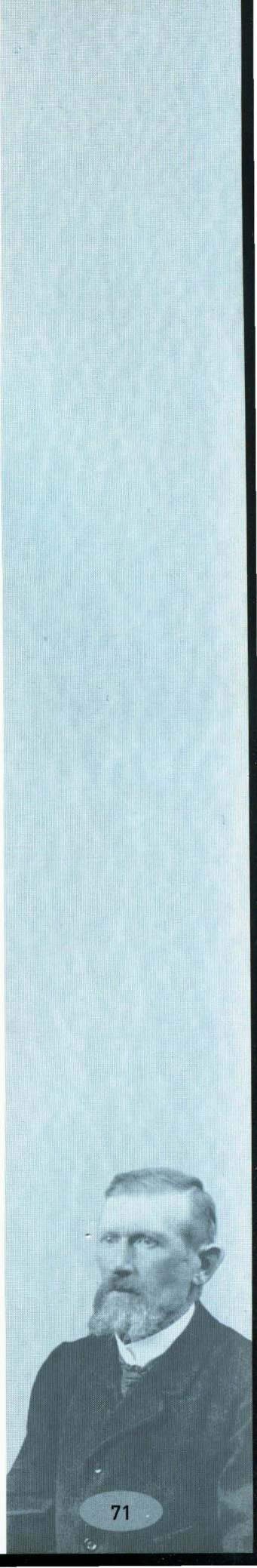

Bekroning van Izegems faam inzake luxeschoenen.
In 1931 draagt Miss Univers schoenen van 'Le Croissant d'Or', van de firma Clement-Brabant uit de Nieuwstraat.

vastgelegd, in voorkomend geval een poriëndicht licht papier op plakken om het overleer vrij te houden van boenen en plekken. Overleer, voering en harde top steunen zich elkander in het oppinnen die dikwijls tegen sprongen en scheuren vrijwaren. Elke fabriek heeft haar eigene fabrikatie en de gasten moeten zich er naar schikken.

Prachtwerk

Midderwijl steeg de schoenmakerij in prachtwerk op. De mode kwam op van bottinen, de benen in chevreau en verniste claques van een stuk. Dit bracht dikwijls een vernesteling te weeg tussen de baas en zijn gasten die deze mieken, die soms een opwellend karakter aannam door het springen van de vernis. De claques uit een heel stuk die moest vervangen worden was zeer schadelijk voor de baas, en niet min voor den gast die dat kosteloos moest herstellen. Rekent zijn weg en weer geloop, de schoen open en toe doen zodanig dat de schoen niets van zijn weerde verloor. Welk een oplettendheid was dat niet in het opensnijden om niets te kwetsen of te beschadigen. Van de stekeschoen het genaaisel der binzool ontruimen zodanig dat de gaten van het genaaisel kon dienen voor de nodige nieuwe draad, dan de steken van de buitzool ontdoen die van het stekewerk zo dicht liggen. Hiervoor was er niets beter geschikt dan een Engels elsen lijk een waarmede zij genaaid waren die de punt afgebroken was om daarmee de toppen uit te duwen; doordat die draden gewast zijn schuiven zij gemakkelijker uit. Ik wierd zeer wantrouwig op die vernis. Elke keer dat ik ging oppinnen bevochtigde ik de vernis met warm water en beproefde het uithoudingsvermogen met hem tussen mijn vingers te rekken. Deed hij tekens van slechten uitval, 'k miek heel de vernis nat en trok hem op de leest. Sprong hij, dan liet ik hem drogen alvorens ik ermede naar de fabriek ging, hij droeg de tekens van

de oppinning. Dat was beter, dacht ik, dan onbeproefd op te pinnen. Later hebben de fabrikanten er iets op gevonden om de gesprongen verniste schoenen te vermaken als ze niet al te erg gesteld zijn.

Een geruime tijd nadien bij het werk indragen was ik alleen geroepen bij de oppersnijder en patroonmaker, die eertijds misschien wel de fijnste werkman was van Izegem, eerst in lederen talons L(ouis) XV, en dan in houten talons, in al de vakken die opgekomen waren, zoals gewone genaaide met de steek, doorgenaaide en waarschijnlijk gekeerde ook. Ik was nieuwgierig waarom ik bij hem alleen moest komen. Hij begon mij uitleg te geven over een paar schoenen die hij van mij wilde gemaakt krijgen. Ik deed hem bemerken dat ik daarvoor onbekwaam was. Hij aanveerdde dat niet, het was enkel niet durven, zegde hij, en gaf ze mij dan mee te maken met de order bij het inbrengen aan hem alleen af te geven. Zij voldeden hem, en zo kreeg ik van tijd tot tijd modellen die in de fabriek niet uitgegeven waren. Ik kreeg een goed loon maar deed er toch geen profijt mede, geen enkele gast die bij mij was toen ze mij alleen riepen was afgunstig ervan; ik had dit voordeel dat de patroon te meer van mij hield.

Op deze tijd kreeg ik bezoek van de uitgever meestergast bij Pol Decoene. Hij bracht mij aan het praten van het werk en wilde aan het verstand brengen schoenen met houten talons te maken. Het grootste getal houten talonwerkers maken bijlange zulk geen schone schoenen als gij, zegde hij, noch niemand zou de uwe willen maken want het geeft meer werk en is min betaald. Korte dagen daarna kreeg ik van hem weer bezoek, vragende of ik voor Pol Decoene wilde werken om schoenen te maken met houten talons. Ik gaf een weigerend antwoord om reden dat ik zulk werk niet kon maken. Gij hebt het genoeg gezien, zegde hij, van uw zoon die bij u zat en voor Pol wrocht [en] die nu in het leger is. Ik weigerde nogmaals en wierd een weinig wantrouwig. Hij kwam een derde maal, dit er bij voegende: Pol zegt dat het een plezier het andere weerd is. Ik overwoog die spreuk langs verscheidene kanten: daar had ik een dochter werken, mijn zoon wrocht daar ook eer hij naar het leger moest en mocht na zijn dienst terug keren, ik had lijdende geweest aan reumatismekoortsen en kon hervallen. Zo vond ik in die spreuk een bedreiging. Ging ik niet gaan werken en kwam ik wederom ziek, ik kon zonder broodwinning komen door de ontslaging van mijn dochter, ik aanveerdde.
Bij D.F., waar ik reeds al lange jaren wrocht met nu en dan eens een korte onderbreking, was ik met dit boodschap niet wel gekomen. Zij vroegen mij waarom ik henen ging. Ik zegde hun vertrouwelijk gans de gelegenheid. Het is niet schoon, zegden zij, dat ze onze gasten afnemen na te samen daarin overeen gekomen te zijn elkander geen gasten af te doen; dat hadden zij noch nooit gedaan en in 't vervolg zouden zij wederkerig handelen. Wilde ik blijven, 'k mocht vijf en twintig centimen meer hebben; mijn zoon mocht na zijn militaire dienst voor hun werken, en mijn dochter zo zij een stekking was mocht ook gaan. Maar ik liet hun bemerken dat aan mijn geval niet kon verholpen worden. Ze vroegen mij nog een paar maten te maken, daaraan voldeed ik. Ze praamden mij daarna voor nog een paar die ik ook aannam. Maar nu kreeg ik de boodschap dat ik mijn werk moest halen bij Pol Decoene, dat was een zaterdagnamiddag wanneer geen gasten mochten gaan. Ze gaven mij zes paar met de vermelding dat ik ze niet moest zwichten, 'k mocht er goed op kloppen. Als ik thuis kwam, moest ik dat paar maten voor D.F... om 7 ure indragen, daarom moest ik spoed bijzetten door het verlet van dat nieuw werk te halen.

Als afscheid was ik gevraagd hoeveel paar ik gehad heb in mijn nieuwe post. Zij verhoopten vast van mij na die vier paar terug te zien, en gaven mij de raad na die vier paar gemaakt te zijn te zeggen dat ik dit werk niet gewoon kon worden. Wat moet men doen, verklaarden zij nog: gij hebt nu die vreemde modellen van schoenen gemaakt, dat werk zal weldra gaan inkomen en wij hebben niemand die ze kan maken, keer weerom. Ik gaf de raad te zeggen dat die schoenmaker waarvan zij preuven hadden overleden was, en dat niemand aan overledene vroeg om nog te werken. Dit bracht hun geen oplossing mee, wij moesten scheiden en zij koesterden de hoop van mij na korte dagen terug te zien.

Ik zat dus met dit nieuw werk met zijn houten talons wederom alleen, en bedacht mij hoe ik dat al had zien doen. Dat deed ik na, maar ik had in sommige dingen veel te weinig handeling waardoor ik veel moeite had, maar hierin was ik niet verlegen omdat

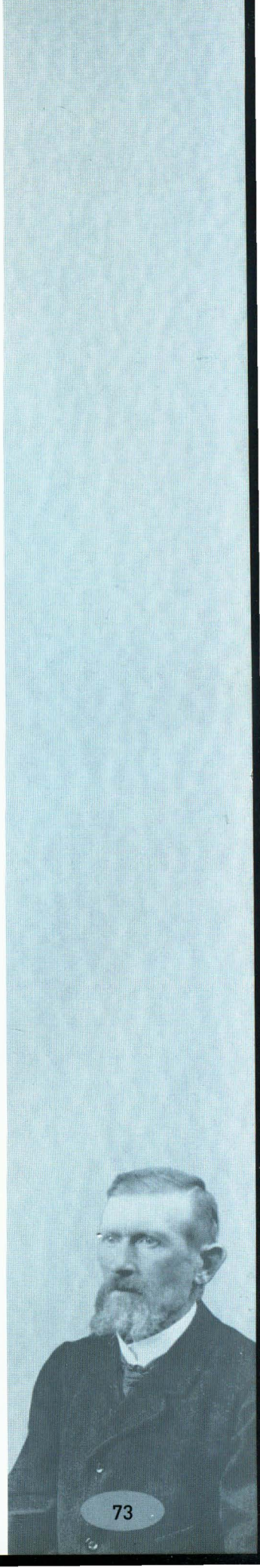

Werkhuis voor schoenstiksters. Voor de foto werden de naaimachines buiten gezet. 1905.

ze mij bij D. F. verwachtende waren en dat zij niets beters wensten. Ik miek een paar voor en droeg ze in. Waarom wacht gij niet tot zij er allemaal zijn, vroegen zij mij. Ik antwoordde dat ik ze niet kon maken en daarom als preuve een paar wilde voor inbrengen. Zij zagen ze na en zegden: ge moogt ze allemaal alzo maken en hoe meer hoe liever. Acht dagen nadien deed ik mijn beklag aan Pol Decoene, die zelf het werk afnam, dat ik te veel moeite had met zijn werk. Ik zal u helpen, zegde hij, ik ga uw zoon voor een maand doen naar huis komen en weldra zijt gij op uw gemak. Omdat ik verwonderd halfgelovig opkeek zegde hij er bij: ik kan dat, in korte tijd is hij thuis, en inderdaad het wierd alzo. Hij kwam thuis en zijn maand congé waartoe zij recht hadden was voor hem vervroegd. In die voorwaarden ging het en na een maand of twee kreeg ik ½ fr. opslag. Bij het werk was er telkenmale een bulletijnske bij, vermeldende wanneer het werk moest geleverd worden. Na een tijdeke bleef dezelfden datum vermeld waarbij ik opmiek dat ons werk kort voor die date zou geëindigd zijn, en inderdaad dat kwam alzo. Een voor ons ongewone gast van 't personeel nam mijn schoenen af en vroeg als ik wilde wachten, dat er geen werk gereed lag. Ik vroeg hem voor hoelang, hij wist het niet. Ik had dat verwacht en ik spoedde mij weerom bij D. F. uit vreze van voorlopers, want allen kwamen in hetzelfde geval.

Bij D. F. gekomen vroeg ik werk met houten talons. Dat hadden zij niet nodig, daarin hadden zij gasten genoeg, ik mocht lederen talons, talon bottes van 4 centimeters hebben zoveel ik maar wilde. Ik vroeg de prijs, drie franks was hij. Ik deed opmerken dat men mij 3,75 fr betaalde voor houten talons die ik nu ook kon maken, waaraan min werk is. Dat verschil

van vijf en zeventig centimen per paar was zoveel, ik vroeg 25 centiemen meer en herinnerde die belofte die zij deden over negen maanden toen ik hun verliet; zij wisten daar niet meer van.

Ik dacht in mijn eigen: waar moet ik gaan zoeken, 't is overal onzeker en degene die nog reekaan hun ontslag krijgen met mij komen er nog bij, en ik aanvaardde, en 'k wierd verzocht onmiddellijk werk mede te nemen. Ik had niets mede om er in te doen, en zegde dat ik eerst naar huis ging en dan zou terugkomen met iets om mijn werk in te doen. Ze lieten mij wantrouwig gaan door dat ik daar iets mocht hebben. In een half uur of nog min was ik weerom en 'k kreeg er een hele vracht die al gereed stonden. Ik was de eerste gast van degene die ontslag kregen bij Pol Decoene die zo rap wederom werk hadden, 't ging al dezelfde voormiddag door, en ik was het van elkendeen gejond.

Zoëven als ik bemerkte dat het werk bij P. Decoene ging een einde nemen nam ik de maat af van de 4 centimeters talonhoogte, omdat het zulke schone waren. Ik nam daartoe een platte regel van lengte der grootste steken, een duim van het einde deed ik een kloek effen gesneden schrootje leer met een enkel nagelke vast, ik legde die lat of regel van aan de top, over de zool, de deklap, met een strookje leer bachten de talon, ik trok dan de regel stillekes topwaart, en het lederschrootje die met een enkel nagelke vast lag, bewoog zich en legde hem dicht van achter langs de talon, dan mocht een tweede nagelke in om dit vast in zijn stand te houden. Hiermede bekwam ik de juiste ligging of het onderzetten van de talon en meteen de lijn van het onderwerk, het daken lijk men zegt. Op dat lederen strookje die de ligging van de talon aanwijst tekende ik met een puntje of schreefje op vier centimeters afstand van de lat die de talonhoogte aanwijst. Men neemt dan een patroon van [de] deklap welke men nodig heeft, legt dit vanonder aan de lat tegen het schrootje leer, maakt ook een zichtbaar punt en dit toestelleke is gemaakt. Wanneer een zool bereid is om de talon op te zetten, neemt men dit stelsel en plaatst het op zijn talonhoogte er tegen. Het wijst de afronding of het zetten der zool aan als men van aan de punt dat de deklap aanwijst op de lat nederwaart een teken drukt op de zool, het wijst ook de aanleglengte van de talon. Op deze manier kan men alle modellen van achterwerken met zekerheid namaken.

Handwerk om machinewerk te promoten

Middelerwijl kreeg de schoennijverheid een hogere vlucht naar het luxewerk en bij D. F. mocht het lederen talonwerk niet ten achteren blijven, het was of zij gedwongen waren een toekomende concurrent tegen te werken. Ik zag op de fabriek als ik mijn werk afgaf een keer een vreemde schoen staan op de tafel van de aangestelde werkgever, want ik zag dadelijk dat deze hier niet gemaakt was. Die schoen stond er al verscheidene dagen toen de werkgever mij die te bezichtigen gaf, het was een hele schone. Hewel, vroeg de werkgever, wat zegt gij daarvan? Ik zei hem: dit is een schone sierlijke schoen. Hewel, zegde hij dan, dat is een machineschoen, als men dat ziet men heeft het reeds verre gehad. Acht dagen nadien stond die schoen daar nog toen ik ging, stak die schoen nog een in mijn handen om nog eens te bezichtigen in de tegenwoordigheid van deze persoon waarvoor ik nu en dan een paar afzonderlijk gemaakt had. Zoudt gij het durven avonturieren zulk een paar na te maken? vroeg hij. Ik antwoordde: ja, heel dezelfde, uitgenomen het afreden van de talons. Al binnen zijn zij van leer en al buiten kan men het niet, zo glad, effen en glanzend zijn zij. Gij zult dat nooit kunnen, zegde hij verders, het is een imitatie van celluoid. Dat is ik ook niet nodig, zegde hij nog, als ge maar kunt dezelfde maken; ik herhaalde nog eens dat ik dan kon. Zij deden zulk een paar gereed, gaven mij de schoen mee met het werk dat ik ontving en zegde hun dit paar voren in te brengen. Thuis gekomen herzag ik het nog eens. Het was een vrouwbottine met hoge benen in zwart, kort geweefsel, claques in vernis gans van een stuk met rechte verniste in kleine gaatjes gestikte rechte top, de zolen genaaid met zwarte steek en uitgeprikkeld, een talon botte van 5 centimeter hoogte met klein deklapke en al binnen schoon uitgerond als een halve maan. Het been had zijn juiste stand en heel de schoen harmonieerde zich in zijn geheel.

Die spreuk: 'het handwerk heeft het verre gehad' kwam mij te binnen. Ik dacht: zou ik met dit paar te maken dit spel niet verhaasten en in mijn eigen nadeel zijn? Zou dit voor geen huis zijn waar men machinewerk verkoopt en bij middel van handwerk hun klanten aanlokt? Al dit te denken begon ik eraan. Het voorwerk en het halfvoets kwam overeen met mijn werkwijze, 't was dus maar de talon alleen die

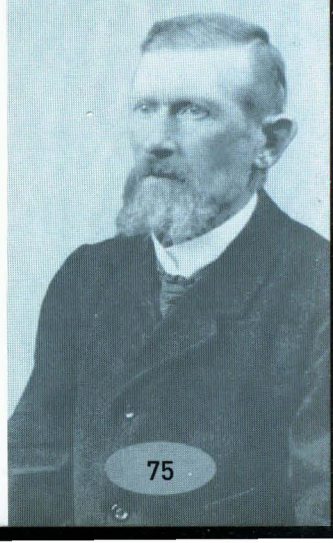

een bijzondere oplettendheid vereiste. Ik miek een aparaat van 5 centimeters talonhoogte die de hoogte was van die schoen, dan nam ik een patroontje van de deklap, legde dit patroontje op de regel die de lengte van de schoen had onder aan de schuinse driehoek, prentte met een punt de lengte van de deklap. De zool afgerond en gezet zijnde nam ik dit stelsel, hief het op de schoen op de talonhoogte die ik moest bekomen, van op dit getekend punt die de talonlengte aangaf deed ik met mijn mes recht nederwaarts een duwke, dit gaf een teken op de zool tot waar de talon moest aangelegd zijn en bijgevolg het nagelen aanwees van mijn zool en platte rand. De schuinse lijn wees de richting die de talon in het opleggen van de onderstukken moest aannemen, en ook kon ik vermijden op nagels te zitten al verwerken. Na gemaakt en ingedregen te zijn waren zij niet in mijn tegenwoordigheid nagezien, en bij het rekenen was ik ze goed betaald.

Een week of vier nadien kreeg ik vier paar zulke schoenen te maken. Zij gaven mij diezelfde schoen weerom mee, ik gaf ze terug omdat het voor mij niet meer nodig was en er dus geen zorg moest voor hebben. Wat later kreeg ik geen andere meer te maken en tussen de overleers vond ik een strookje papier uit een brief gescheurd die de numero opgaf van de gast die ze moest maken die de mijnen was. In plaats van 3 fr. het paar zoals ik aanveerd [had] betaalde men mij 3¼ fr. het paar, na enige weken beloofde men mij een halve frank meer als ik een paar te weke meer miek. Dat kon ik niet om reden op de geregelde tijd die ik erin stak, week ik daarvan af mijn werk ware zo goed niet, waarop ik hun wees. Die halve frank gaven ze mij algelijk. Dat werk kon ik alleen niet meer doen, het kwam er teveel, anderen kregen er ook tot dat wij met vijven waren, uitgekozene uit de gasten. Dit werk wierd door het personeel en de meester meer geacht in kunst dan de fijne houten talonwerkers, om reden dat deze gemaakt zijn en hun fatsoen hebben voor het insteken en fijne lederen talons door de schoenmaker zelf moesten vergaard en opgemaakt worden tot zijn sierlijkheid. Dat was waar, maar wat ook waar is dat daarin het werk goed betaald is, maar de kunst niet, door de langere tijd die men er aan moet besteden om tot het gewenste doel te komen.

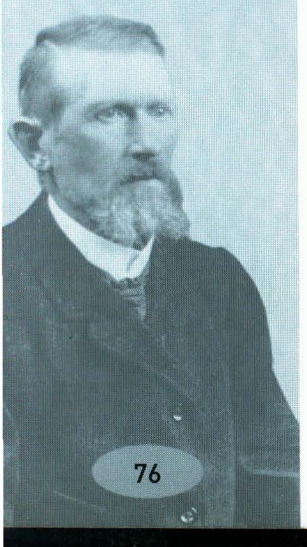

Ik had destijds een bezoek van een heer die mij vreemde scheen maar onmogelijk kon ik hem herkennen noch zijn thuis wijzen. Hij kwam, zegde hij, om mij een bezoek af te leggen als kennis. Ik nodigde hem uit tot zitten waaraan hij voldeed en miek zich bekend. Ik had nog bij zijn vader gezeten om te werken toen hij nog een schoolkind was, dit was nu een geruime tijd geleden en hij zag er omstreeks dertig jaren uit en ik kon mij niet indenken wanneer ik hem laatst gezien had. Wij bespraken te samen die tijd en de tegenwoordige met allerhande bijzaken. Hij vroeg voor wie ik wrocht en als hij een schoen mocht bezien, en dan wat dit werk betaalde. Na de inlichtingen deelde hij mij mede dat al dit werk in een nabijzijnde tijd zou ingenomen worden door de machine. Hij reisde voor een fabriek van machinewerk uit het Antwerpse die van jaar tot jaar snelle vooruitgang deed. Enige zullen hun werk behouden, waaronder gij, zegde hij, deze zullen werken voor de uitstalraam van huizen die machinewerk verkopen. Voor zulke werkmans zal men achting hebben en de andere zullen verdwijnen. Ik dacht dat hij grootspraak sprak voor zijn artikel, maar de tijd heeft meer dan dat bewaarheid.

Passend loon voor opgebouwde hakken

Te dien tijde wierd de fabriek bestuurd door de bestuursterswedu we[26], bijgestaan door een opzichter en geschoolde vaklieden onder het personeel. Een reglement bestond dat de aangestelde werkgever moest beleefd handelen met de gasten en de gasten waren ook verplicht ten opzichte van de werkgever beleefd te zijn, dat zeer gevolgd was en voor iedereen een gemak inhield om wederzijds te handelen. De punten die de bestuurster aangingen zoals loonkwestie wierden door haar afgehandeld, die in zulke zaken gemakkelijk was om ermede te handelen, met mij misschien wat beter door het groot getal jaren dat ik er voor wrocht, meer dan twintig jaren, alhoewel ik verscheidene malen voor een ander gewrocht had.

Door de gewoonte is men of ware 't in het werk vergroeid waar men langdurig in is. Men werkt met gemak zonder op de nauwkeurigheid te letten, omdat de zwee, de maat en het gevoel in de bewegingen mede helpt. Men gevoelt ook dat onze eigen belangen verbonden zijn aan de fabriek waarvoor men werkt en men er vertrouwen in heeft; zo dacht ik ten minste

Leerlingen van de Vrije Vakschool aan het werk, rond de 'stoof'. Iedereen heeft zijn eigen schoenmakersbak met zijn gerei. Achteraan zien wij vier leraars en de proost (1921).

dat ik een goede en vertrouwelijke plaats had zo lang als ik maar kon werken. Het loon van mijn werk wierd gelijk gesteld met de derde categorie houten talonwerkers, dat was 3,50 fr. het paar en toch scheen dat voor mij niet genoeg. Ik vroeg om de bestuurster te spreken. Waarom, vroeg de werkgever. 't Is voor een loonkwestie, antwoordde ik. 't Is goed, ik zal ze roepen, zegde hij. In twee minuten was zij daar. Op haar wenk volgde ik haar naar het bureau. Wat is uw verzoek vroeg zij, en dat ging tussen beide alzo:

Madame ik kom u vriendelijk verzoeken om een halve frank loonopslag per paar te bekomen;
Zij: Wel dat kan onmogelijk zijn, wij betalen zo hoog als wij maar kunnen, hoger opgaan hoe weinig ook ware werken met verlies.
Ik: Madame, het is reeds al zolang dat ik voort lederen talons maak alhoewel ik ander werk kan maken waarmede ik gemakkelijker ben en meer zou winnen, daarom kom ik om u mijn voornemens bekend te maken. Zie eens, bijna niemand wil nog lederen talons aanleren lijk zij tegenwoordig moeten gemaakt zijn en de tijd die er aan moet besteed worden. Zij leren vroeg het houten talonwerk omdat zij eraan de voorkeur geven, zij doen min werk dan ik en winnen gemakkelijker geld.
Zij: Maar dat zij allemaal moesten spreken gelijk gij, wat zou ik met dat werk moeten doen waarvan ik er zoveel heb?
Ik: Madame, had ik de wil lijk een andere moeten involgen dan liet ik het al lange staan, want elkendeen zegt mij dat zulke talons te veel werk vragen en te weinig betaald worden voor de kunst en 't werk dat eraan is.
Zij: Dat is waar, ik heb verscheidene keren horen zeggen toen er nu en dan in de fabriek een schoen van de uwe bezichtigd wierd dat dit veel kunstiger werk is dan houten talons en wel zou mogen meer betaald worden. En nochtans, tot mijn spijt kan ik niet geven wat gij vraagt. Ik zou blijven, ge zijt hier goed en wel en zolang als er werk is zult gij hier wel zijn. Ik kan niet anders doen dan schrijven dat die schoenen een

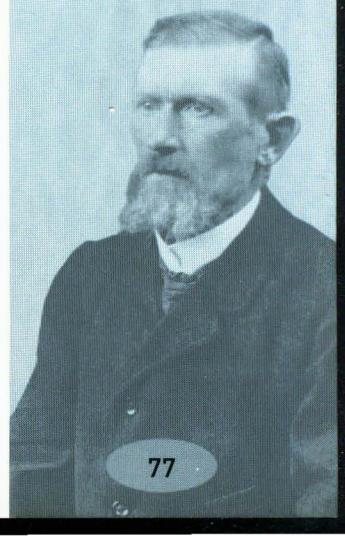

halve frank het paar moeten opslaan, krijg ik dat, gij bekomt het, maar het zal geweigerd worden.
Ik: Madame als dat alzo is wil ik van mijn vraag 25 centimen afdoen en dat gij er 25 centimen bijdoet, dat is dus 25 centimen op het paar meer.
Zij: Ik zal onmiddelijk schrijven dat ik de schoenen 25 centimen het paar moet opslaan, of dat ik ze niet kan gemaakt krijgen. Bekom ik dat, wees gerust gij zult het ook krijgen. Daarmede was onze onderhandeling afgelopen met het gevolg dat ik 25 centimen meer kreeg. Dat was dus 3,75 fr., daar nam ik vrede mee.

Izegem is in zijn glorietijd

Thans wierd de schoennijverheid op zijn hoogste bekend. Van de mededingen der tentoonstellingen kwamen de schoenfabrikanten met de hoogste prijzen en eervermeldingen terug naar huis, en de schoenmakersgasten van die fabrieken verheugden zich erover omdat ze zich met die eer aangedaan voelden.

De schoennijverheid wilde nog een hogere vlucht nemen. Op de fabriek wierd ik nogmaals een keer bij die persoon geroepen voor wie ik nu en dan een buitengewoon afzonderlijk paar te maken had. Ditmaal was het om een paar te maken op model van houten uitgehaalde talons van 6 centimeters hoogte, en ook de talon al binnen meegedraaid op de zool in de kering. In het inleveren, toen ik ze afgaf, waren zij van niemand nagezien, maar goed acht dagen nadien wierd ik op de bureau geroepen bij madame. Deze zegde mij dat die schoenen geheel wel en juist nagemaakt waren, zij hadden van verscheidene op de fabriek gekeurd geweest, en [zij] vroeg mij als ze ermede werk kregen of ik ze wilde maken aan 5 fr. Ik zei dat het te weinig was volgens de tijd dat ik eraan moet besteden. Zij verweerde zich met mij te willen wijsmaken dat ik dat gauw zou gewend worden waardoor het werk zou rapper doorgaan, en ik aldus meer zou winnen. Ik liet mij overreden. Nooit heb ik iets van dat weten inkomen en had er geen spijt over.

Velen klagen soms dat zij te weinig paren met een keer hebben en met reden. Ik heb nog geklaagd omdat ik er te veel had en nochtans goed werk, ook omdat ik er reden toe had, en nog gereklameerd op de fabriek. Bedenkt eens, op het beste tijdstip van het jaar toen er veel weg konden en dachten meer betaald te worden kreeg [ik] er tachentig paar, 25 paar richelieus en 55 paar bottinen die men gelijk betaalde. En het reglement sprak dat men bij het verhuizen eerst al ons werk moest afmaken, dat was een belet als ik wilde henengaan. Dat gaf lang werk in het onderzoek als er niets te kort of als er niets in bevond dat schadelijk was. De vracht was te groot om in eenmaal mede te nemen, en thuis nam het te veel plaats in en gaf de verantwoordelijkheid kwam er iets van te verliezen. Op zijn plaats verdeelde ik elke soort op zijn eigen, de buit- en binzool volgens steke op malkaar, de contrefoiren, talons en deklappen ook, op zulk een orde dat ik niet moest zoeken. De overleers kreeg ik per dozijn of halve dozijn. Wekelijks moest ik indragen wat af was, maar geen weken gingen voorbij zonder dat ik maten had of afzonderlijke paren. Waren van die afzonderlijke paren de talons hoger, ik was ze in everedigheid meer betaald, 25 en 50 centimen dat was 4 fr. en 4¼ fr. het paar, en aldus ging mijn gewoon werk maanden op maanden mee wat mij belette op een ander te gaan, had ik gewild. Die vrijheid was op die wijze mij afgenomen, maar het gebeurt wel eens met elders in 't werk te gaan dat men zich zelf begoocheld heeft. Nieuwe meesters zijn nieuwe wetten met andere vereisten in de beoordeling van het werk, waarbij men met ingewortelde gewoonten moet afbreken.

Misbruiken verdwijnen, maar de oorlog 1914-1918 breekt het elan

Het was nu een tamelijke goede tijd. De fabrikanten waren regelmatiger in werkverdeling en het uitgeven van werk, die maandagmisbruiken bestonden bijna niet meer en de schoenmakers zagen er bijna of heel deftig volk uit tot in de maand augustus 1914 toen de oorlog uitbrak.

Na vier volle jaren der bezetting door de vijand in Izegem, van 4 oktober tot 4de of 5de oktober 1918 lag de schoennijverheid gebroken, verplet, beroofd en bestolen, de gemeenschapswegen waren plaatselijk vernield of gans onbruikbaar gesteld, aan niets kon begonnen worden voor dit gedeeltelijk hersteld was.

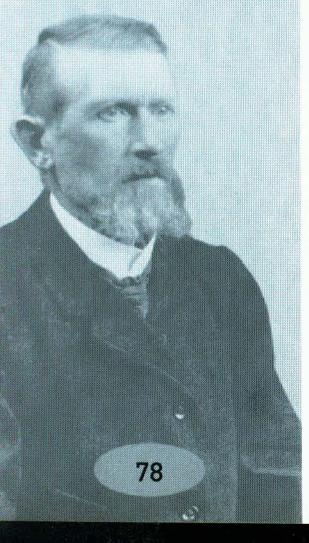

De vitrinekast van Defauw op de internationale tentoonstelling in Lyon, 1914. Er wordt ook verwezen naar prijzen behaald op de tentoonstellingen in Brussel 1910 en Gent 1913.

Foto wellicht uit de eerste maanden van de eerste wereldoorlog. Er worden soldatenschoenen gemaakt en met tatsen beslagen. Er is al een armmachine. (De tweede man van links is Jules Everaert).

Inmiddels waren een groot getal schoenmakersgasten uitgeweken naar den vreemde, voornamelijk naar Brussel, want het laatste paar schoenen wierd versleten en al de magazijnen stonden ijdel. Het zindelijk werken bestond niet, er moest veel voortgebracht worden om de uitgeputte klandizie te gerieven.

In Izegem trachtte de nijverheid zich op te richten, maar het duurde maanden op maanden eer dat het ging uit reden van loongeschil. Eindelijk kwam dit tot een akkoord en er wierd gewrocht slag om slinger tot dat er tekens van slapte intraden. Ik was ook naar Brussel uitgeweken waar ik de crisis voorspeld wierd die zich reeds deed gevoelen. Teruggekeerd kreeg ik na een tijdeke werk op voorwaarde dat ik de laatste inkomer was, ze wilden mij werk geven om mij genoegen te doen.

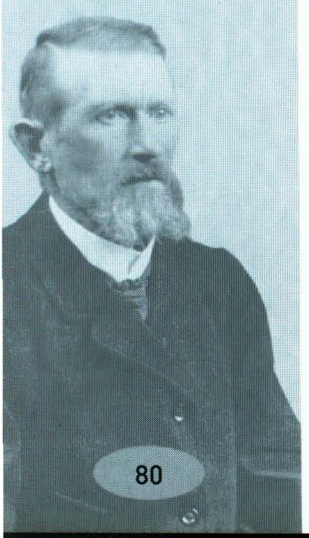

Machines verdringen de handwerker

Na korte tijd viel ik werkloos maar 'k mocht van tijd tot tijd gaan zien als er iets was voor mij. Inmiddels viel de een na de andere werkloos tot de laatste man, die fabriek wierd dan om[ge]vormd voor machinewerk. Ik moest naar mijn vooroorlogse fabriek niet terug, 't was daar al machinewerk met nieuw bestuur en nieuw personeel. Na maanden werkloosheid kreeg ik werk, genageld manswerk, ook om mij genoegen te doen en moest in acht nemen dat ik de laatste inkomer was; niets wonderlijker, ik moest de schoenen zo schoon niet maken, 't was genoeg als ze goed aaneenhielden. Na korte tijd viel ik hier werkloos en de anderen volgden, die fabriek wierd ook omvormd tot machinewerk. Eindelijk, na lang zoeken en wachten, kreeg ik in een plaats werk voor gemixte doorgenaaid.

met houten talons, ook rekening houdende van de laatste inkomer. Uitgeput van werk kwam ik met de baas tot akkoord de laatste afval van het overleer te bewerken in schoenen te maken, genageld in de groeve die het uitzicht hadden van doorgenaaide. Dit werk beviel hem zeer, maar het was het laatste.

Die fabriek wierd ook veranderd tot machinewerk. Dat machinewerk nam zodanig toe dat nog enkel twee merkweerdige fabrieken overbleven die hierdoor het monopool over de handwerkers hadden[27]. Tot zulk een fabriek wendde ik mij waar ik werk kreeg. Uitgenomen een weinig manswerk was het al doorgenaaid vrouwwerk met houten talons, en ik mocht mij verheugen dat ik volgens mijn mening met de andere gasten meekon. In 't begin viel het op mijn zenuwen, die ongenadigde beknibbelingen die mij te beurt vielen als ik mijn werk afgaf, en dat trof mij tot dat ik zag dat dit met elkendeen alzo ging. Sommigen meenden dat dit het werk van een suggestie was die zich opwekte bij het zien van een gezicht waarin men geen inval of tegenzin heeft. Het werk moest zindelijk en heel schoon afgewerkt worden. De zindelijkheid verhoogde nog en hiermede steeg de prijs van het werk; de zindelijkheid verhoogde nog tot bijna het onmogelijke. Niettegenstaande de zindelijkheid deed zich de crisis gevoelig voor, zodanig dat na een goede werkverdeling er maar twee tot drie paar in de veertien [dagen] te maken wierden.

Hebt gij nog een schoon stuk muziek gehoord dat eindigde met er een knoop in te trekken? Hewel ik heb een knoop getrokken in mijn schone stiel en hiermede was mijn leertijd uit en het werken gedaan. Dit geschiedde na hier omtrent acht jaar onafgebroken gewrocht te hebben, op achtenzestig jarige ouderdom, na vierenvijftig jaar op de stiel geweest te zijn[28].

'k Mag thans lijk oude Jef en Gusten
op alle bei' mijn oren rusten,
en in de kommer voor 't bestaan
laat ik de wereld graag begaan,
en is hij dol of mat of moe
ik rust en 'k krijg ik drie centen toe.
Ben ik op mijn wandeltoer –
loer, loer
naar vogel, bloeme en zonneschijnen,
of luister naar een felle wind,
naar wolken, drijvend vleugelsnel
wel, wel
dan zeggen mij de capucijnen:
gaat boven sterre en wolke en vind
met ons, uw eeuwigdurend wel,
wel snel.

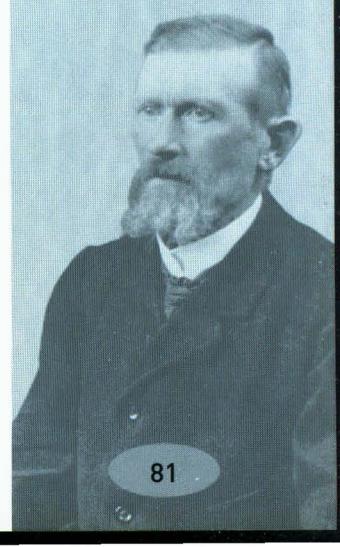

Het personeel van de firma Vandommele, vermoedelijk in de jaren 20. De nieuwe voorgevel is nog niet gebouwd, het merk 'Eperon d' Or ' staat er nog niet op. Maar er staat wel een gouden spoor, met de letters E(miel) V(andommele). Op de eerste rij, in het midden, zitten de zonen van Emiel: Richard, Odile, Theophiel en Oscar.

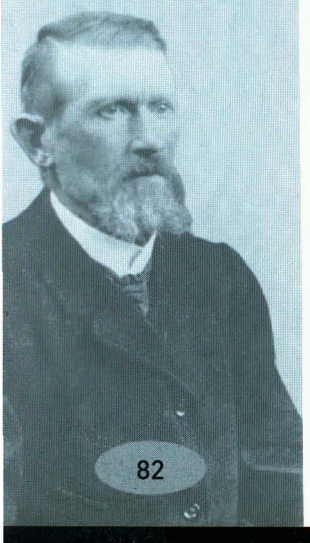

Bijvoegsel

Tot nadere verklaring der voetmaten.

De voetmaten verwekken ook naar gelang een snee waar dit noodzakelijk maakt. De rechtstaande lijnen hieronder tonen dat aan.
1ste Sambus. Lang – kort, of zwak – sterk.
In wie ge wend lend vleu gelslag
Ziet men de zwa luw scheren
door weer en wind, en niets vermag
in 't vliegen hem te deren.

Spreuken onder de toenmalige schoenmakers

Stoute schoenen aantrekken:
Aandurven.
Dat schoentje past hem:
Iemand die zijn straf ondervindt van zijn misdaad. Toepassing op een roekelooze daad die hem slecht uitvalt. Van een persoon die een post bekleedt die hem goed dient, enz...
Die schoen duwt hem:
Als er iets fel tegengaat.
Die het schoentje past trekke het aan:
Als men iemand op bedekte wijze een verwijt wilde doen.
Schoenmaker blijft bij uwen leest:
Aan iemand die zich met andermans zaken moeit.
Bij zeggen en doen blijft recht in uw schoen:
Overal aan de waarheid houden, rechtzinnig zijn aan zijn plichten.
Hij verdient van de spanriem:
Een kastijding, voor straf.
Hij heeft de rechte draad van:
Van iemand die goed redeneert.
Lappen en leesten vergâren:
Opkramen om henen te gaan.
Aan dezelfden pekdraad trekken:
Samenspannen tot een doel.
Geen te-eten aan de leesten geven:
Niemand misdoen.
Houd uw schoen goed in d'hand:
Uw woord houden.
Lastig om naaien:
Met bitterheid iets aanhoren.
Klopt er maar op:
Spreekt stout op.
Houdt de schoen goed vast:
Houdt goed aan uw woord.
Zijn schoenen kraken als hij gaat:
Hij heeft ze nog niet betaald.
Zijn ene schoen kraakt en de andere niet:
Hij heeft het in zijn hoofd niet goed vast.
De schoen is scheef:
Een persoon met een scheve houding.
De schoen is niet goed geduwerd:
Iemand [is] onvoldoende gevoed.
De schoen is slecht genaaid:
Een persoon met slechte opvoeding.
Hij loopt zijn schoen innewaarts:
Zijn fortuin wil hem mee.
Hij verslijt zijnen schoen uitewaarts:
Zijn fortuin wil niet mee.
Hij verslijt zijn schoen plat:
Van een ordentelijk persoon.
Hij valt uit zijn schoen:
Die een slecht gedrag begint.
Hij haait met zijn schoen als hij gaat:
Een persoon voor zijn eigen ik.
Zijn poleviën (achterwerk van de schoen) afstampen:
Een rammeling toedienen.
Hij zal den top van zijnen schoen schenden:
Die twist tegen een machtige persoon.
Ze gaan een zijn schoenen tatsen:
Een berechten.

De bazen

De dontjes
Soote Dijns en Gusten Dijns
De Sisselairens, er waren er drie
Miel Titewaan
De Clemens
De kosters
Wardje Diericks
Treze Dieriks
Pol Decoene
Crochon – plamon
Bernaard Nonkels
Petrus Nonkels
Francis Verbank

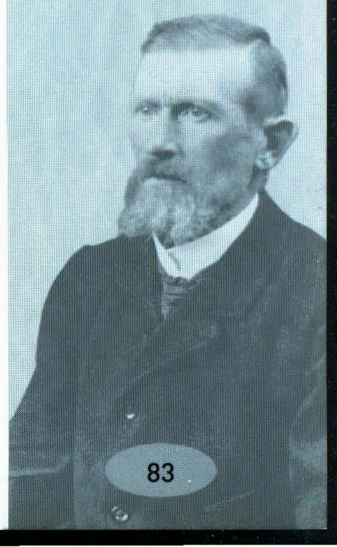

Bouten Bourgeois
Florent Bral
Frederik Vansteenkiste
Waan Lapere (Nieuwstraat)
Cosselis (ook greelen)
Grote Kesteloot (Hondstraat)
Stin Driessens
Louis Tras
Gustje Ronse
Commies Ronse
Gustje Cottenie
Soo Cottenie
Eduard Vandenberghe
Djuan Bonne
Miel Dejonghe (Droge Jan)
Flietre Blomdeel
Duyvejonck
Lowietje Deldaele
Sprietjes. Spriet – Verla
Edward Bulckaert
Adolf Gryspeerdt
Emiel Vandommele

Beroemde mannen

Krokke Dju
Jan deschijter en Sarlewie
Seven Schusse
Sieske 't is ne katere
roste Kesteloot
tutte zand
en nog wel een dozijn maar zo beroemd niet.

Dan nog een half dozijn vrouwen, waaronder Triske Smetjes met slaapmutskes en waaronder koffiezakken, zijn werkwinkel was langs de baan ievers in oens lands kapelleke.
Ook toverheksen die kindjes betoverden en groten zetten met koeke en hertegespan.

Het zeggen:

Ik ga naar de winkel, ik kom van de winkel, ik moet naar de winkel. Die zegwijze bij de schoenmakers heeft een historische betekenis. Vroeger moesten de gasten bij de baas werken, die plaats noemde men werkwinkel. 't Gebeurde wel eens dat er daar onder de gasten weinig tucht was door speel- en plaagziekte. Op zekere keer wierd er bij plagerij een jongen doodgestoken op de werkwinkel; uit vrees voor nieuwe gevallen zonden de bazen hun gasten naar huis om te werken. Ik heb vergeten waar dat dit plaats vond, het was ievers in de Hondstraat. Dat greep plaats vóór mijn tijd. Volgens het zeggen van mijn leermeester en zijn huisgenoten was dit echt.
Moesten de gasten voor hun werk om de een of de andere reden naar de werkwinkel gaan, men zegde ik ga...., ik kom...., ik moet naar de winkel.

Veel firma's klein begonnen zijn heden tot aanzien gekomen door oppassendheid en noest werken en door zich aan nieuwe tijden aan te passen, ook dank [zij de] meewillendheid van de gasten die op hun stiel fier zijn en de moed hebben in lastige stonden mee te willen.

Een schoon getal [van] eenvoudige werkwinkels van eertijds zijn uitgegroeid en herschapen in schone fabrieken die aan de stad een schoon uitzicht geven, waarvan de eigenaars in center der stad een schone woning bezitten. Al de kant der werklieden is het oud aanschijn ook veranderd. Het grootste deel der oude krotten zijn verdwenen en [de werklieden] bewonen thans een luchtiger en gezonder woning waarvan menigeen er eigenaar van is. Men heeft betere kans zich het nodige aan te schaffen, meer genot en vermakelijkheden bieden zich aan wat vroeger nooit gekend was, in een woord: men heeft ruimer leven.
Moesten degenen die reeds vijftig jaar gestorven zijn terugkeren, zij en zouden er geen denkbeeld kunnen van maken, en toch, hoe groot de verandering en beternis is, er blijft altijd wat bij te wensen, immers 't is mensenwerk en mensenwerk blijft toch altijd min of meer onvolmaakt.
Die bloeitijd is teruggedrongen of stilgelegd door een geweldige crisis ten gevolge van internationale verwikkelingen en oorlog.

Men treft nog hier en daar een nijverheidsdiploma met decoratie aan die de huiskamer helpt versieren bij schoenmakers en fabriekswerkers, behaald door lange en trouwe dienst bij dezelfden meester. Al de kant [van de] firma's zijn er ook een deel die pronken op prijzen, diploma's en erepeningen behaald in landelijke en internationale tentoonstellingen door de medewerking van bekwame vakmannen waardoor hun faam sterk is aangegroeid en uitbreiding aan hun bedrijf hebben kunnen geven en meer [werk]verschaffing

Nog bazen

Labas – Thange, nevens de grote kerk, niet lang bestaan
Beeckaert, een bediende uit de goederen statie te Izegem recht over de oude Siskes (thans moederhuis). Kort bestaan.
August Laheure, Neerweg. Pol Decoens eerste patroonmaker na zijn terugkomst uit Antwerpen.
Louis Loontjes (Nonkels) kinderschoentjes voor de wekelijkse markt van Menen.
De genaamde Treze Slis uit de Wijngaarstraat, had twee tot drie slissemakers, met haar slissen leurde zij op het land. 'k Heb eens haar naam gehoord maar vergeten (over 't zeventig of tachentig jaar).
Doutrepont of zo iets gebroeders, in de werkwinkel van wijlen Pol Sintobin, in de Roeselaarstraat.
(Sintebins gangske) weerom naar Brugge gekeerd. Dat was een jaar of drie voor de oorlog.

Namen van schoenmakers uit mijn leertijd.

Getekend met een kruiske is van mijn ouderdom en er boven; de andere volgen maar zijn jonger:

Freê Teole +
Aloys Druppels +
Jean Depickere +
Henri Vermote +
Aloys Samyn +
Aloys Labare +
Pieren Geysens +
Vansteenkiste +
August Vansteenkiste Dosia
Jules Bouckaert
Henri Herman
Henri Vanbelle
Henri Caniere +
Alfons Neirinck +
Henri Deblauwe +
Jules Raes +
Ronse wijngstr koer
Pé Lemaere Meenputje
Fil Boucké
Jules Sabbe
Vandewalle + (Cottenie) oude manhuis
Fonske Samijn +
Camiel Hoste +
Charles Louis Bourgeois +
Teophiel Lapere
Pletskes (Deprètere)
Footjes
Aloys Dewulf +
Duyck
Geldhof
Bruno Declercq

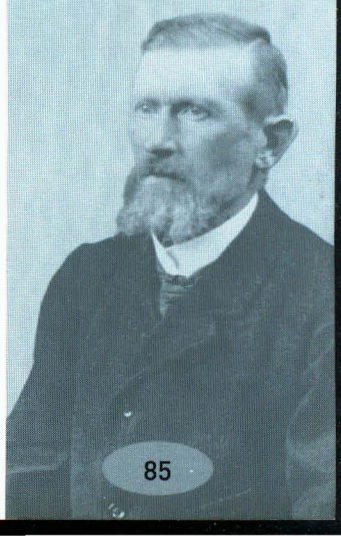

†

IN 'S HEREN VREDE RUSTE DE ZIEL VAN
ZIJN TROUWE DIENAAR HEER

BRUNO ACX

WEDUWNAAR VAN VROUW

MARIE-FLORINE VAN DAELE

Geboren te Rumbeke, de 25 Januari 1863,
en godvruchtig gestorven te Izegem, de 21 October 1948,
bediend van de H. Sacramenten.

Hij was lid van de Genootschap van de H. Barbara
en de H. Hartebond.

Een pront en vinnig oud manneke met levendigen scherp-juisten kijk op de nuchtere werkelijkheid van 't leven, de mond vol rijpe volkswijsheid, en sappige spreuken. Zijn geloofsovertuiging zat hem diep en vast in de ziel geankerd en sprak zich uit met fiere onbeschaamde durf voor al wie 't horen of zien wilde, in gans zijn handel en wandel, zijn omgang en zijn daden. Hij jeunde zich in zijn lange levensavond in de genoeglijke koestering van een stil-rustig, zonnig huiselijk leven te midden van bloemen en vogels, en zolang zijn benen hem dragen wilden vond hij dagelijks de weg naar de kerk. En toen de Heer hem met een lastige hartkwaal beproefde, dan kloeg hij niet, maar wist door kranige-geduldige onderwerping en zelfs met christelijke opgeruimdheid zijn gemoed en dat zijner bezorgde familieleden te ontlasten en op te beuren. Zijn dood was als het rustig-stil uitdoven van een opgebrand levenskaarske, wijl zijn simpele ziel, gedragen op de vleugelen van zijn rijk geloof en zijn vele verdiensten opsmachtte naar het eeuwige Vaderhuis bij God.

Dierbare Kinderen, Kleinkinderen, Achter-Kleinkind en Familieleden, ge zijt onzeggelijk goed voor mij geweest door uw in niets-falende bezorgdheid. God zal U machtig lonen, U vooral Madeleine, die mijn troost- en hulpengel zijt geweest, jaren lang, zoals van Moeder. Ik ga nu Moeder vervoegen en beide zullen we U bij God aanbevelen. Blijft voortdoen wat wij U hebben geleerd door ons voorbeeld en levenslessen... en de Heer zal met U zijn.

Mijn Jezus, barmhartigheid.

O. L. V. van de Rozenkrans, wees mijn beschermster.

Heer en Vrouw Oscar ACX-VANDERBIST, kinders en kleinkinders,

Vrouw Weduwe François VANDEPUTTE-ACX,

Heer en Vrouw Gerard SCHELPE-ACX en dochter,

danken U voor uwe gebeden en blijken van christelijke deelneming

Drukkerij Vandoorne - Izegem

De Zeghemsche schoenmakery streefde voort naar luxewerk; In de schoenmakersgilde der jongelingcongregatie, deed de voorzitter Emiel Dieriek, de leden aanmaaningen om beter en schooner werk te maken en toonde aan hoe het handwerk door de machien bedreigd werd, er was geen ander middel dan de machien te overvleugelen om niet eerst af laast ervan ingenomen te worden, hy toonde hun den weg aan met zelf lesgever te zyn; Men had toen nog niets te lyden gehad van het machien, het begin was mislukt zegde men, uitgenomen dit verdwynen van dezen patroon groeiden de andere aan fabrieken en 't verledene was vergeten, maar telken keer werd die waarschuwing ter herinnering gebracht door den voorzitter der schoenmakersgilde der jongelingscongregatie op hunne vergaringen, maar een groot deel der leden gaf den schyn dat zy dit niet ter herte traken en men deed voort alsof men zich in dit geval boven water waande want de schoenmakery was in volle bloei alsof dit eeuwig duren zou. 't Is in den zonnelyd van 't keeren goed nest te maken zegde men, ik ook was van dit gedacht, daarom stichte ik een huisgezin waarin de man de werker en byhaalder tot steun van zyn gezin is, waarover de vrouw de zorg heeft onder de bescherming van den man, die elkander steunen lyk de schooven op een koornstik en ook samengebonden, niet door een band van stroo maar met den band van 't huwelyk. Na gewillig een jaar gehuwd de ma-

Verklaring van dialectwoorden

(in alfabetische volgorde)

Bronnen:

BALCAEN Rudy, BOGAERT, Jan, e.a., **1001 maal Izegems**, tweede uitgave, uitgeverij Jan Bogaert - Izegem, 1996

CLINCKEMAILLIE Jerôme, **Ool koett'n en ool doen, het dialect van Midden West-Vlaanderen'** 2de editie, uitgeverij Emiel Decock – Aartrijke, 1996

VANDENBULCKE Hein, **Woordenboek van het Deizels,** uitgave auteur en heemkundige kring Dadingisila, Dadizele, 1999

DE BO L.L., **Westvlaamsch Idioticon,** Gaillard & comp.- Brugge, 1873

Eigen kennis van het Izegems dialect, met de gewaardeerde medewerking van Marcel Nuijttens.

Alaam:
gereedschap
Autaar:
altaar
Bachten:
achter
Balg (konijnebalgske):
buik
Baalzak:
jutezak
Barvoets, barrevoets:
blootsvoets
Bazas (ook: bazatse):
in principe het fluwijn van een dubbel hoofdkussen, na het vullen in het midden gedraaid en met een helft op de rug en de andere helft op de borst gedragen
Beder:
man die van deur tot deur gaat om het overlijden en de begrafenisgegevens mee te delen
Beên:
beenderen
Blode dreef:
(dreef zonder bomen ?)
Boene: 'bij de huidevetters:
het taanwater dat, in de zopput bruin geworden zijnde, overgepompt wordt in de boenkuipen om de huid te weken en te tanen' (De Bo)
Bolletraan:
meervoud van bolletra (dialect: bolletraag), speciaal aangelegde plaats waar men de bollen laat rollen op de grond.
Braaien (in 't Izegems dialect ook: bramen):
kuiten
Brielen:
morsen, knoeien, ondeugend spelen.
Brievenstiel : (hier:)
stijl
Bril van een vertrek:
vertrek staat voor WC, waar men ging zitten op een plank met een gat in (dit is de bril). Als de plank te lelijk werd kon men ze omkeren.

Bucht:
afval
Buisen:
veel gerucht maken, hard kloppen, zwaar bonzen
Buishoed:
hoge cilindervormige hoed
Colbak:
hoge pelsen muts, berenmuts (in 't Frans: colback)
Calomille, mater, alsem, koortsklaver, hondengervel, wilde olm, jagersbalsem:
keuken- en geneeskrachtige kruiden (calomille is een wit bloempje met een geel hartje, dat in 't wild groeit en gebruikt wordt om thee te zetten, mater werd in pannenkoeken gedaan, tamme alsem wordt gebruikt om thee te zetten, wilde olm wordt ook koningin der weiden genoemd)
Daghuur:
dagloon
Daken:
raken
De kobbe van een hoed:
het bovenste deel van de hoed
Dere:
leed, schade, nadeel
Dierf, dierven:
durfde, durfden
Docteurs (ook doktoor, dokter) :
geneesheren
Doezelig stil:
van doezelen, indommelen
Domen:
dampen
Dommestiek:
knecht, gast
Douwen:
duwen
Druppel (in 't Izegems ook: dreupel):
een glaasje jenever
Dweerslatten:
dwarslatten

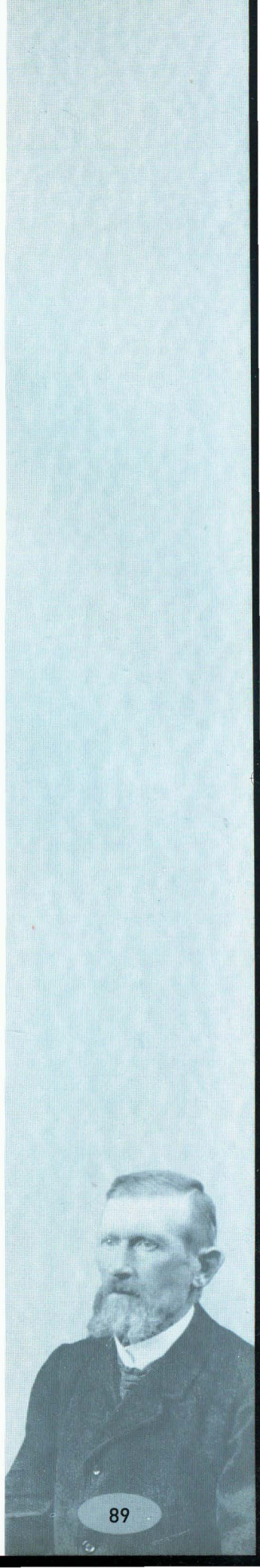

Eerstecommuniegrootte:
grootte van een eerstecommuniekant (toen 11-12 jaar)
Ellegoederen:
stoffen die per el (per lengtemaat) verkocht worden; linnengoed
Entwaar:
ergens
Fabrien:
bakkebaarden (volgens de 4 naslagwerken); verlengde van het haar vóór het oor
Fils cadé:
?
Fluwien : (hier:)
soort marter (steenmarter, in 't Frans: fouine); (andere betekenis: oorkussen)
Frak:
mantel
Garen : (hier:)
gaarne
Gebeur:
gebuur
Gebeur(-vrouw):
gebuur(-vrouw)
Geern, geren:
graag, gaarne
Gejond:
gegund
Gemeen werk:
ruwer werk
Gerekt:
gerokken
Gers:
gras
Gersfakken:
graszoden
Gesteken (gat):
gestoken
Getoogd:
getoond
Gevoorslaagd:
(gevorderd?)
Gewillig een jaar:
ruim en jaar
Gildig: (hier:)
naarstig, (ook:) struis gebouwd
Greep:
landwerktuig met vier lichtgebogen tanden, bijv. gebruikt om mest te verplaatsen
Halve deur:
deel van een deur die in de hoogte in twee delen opengaat, zoals tegenwoordig nog de deur van een paardenstal
'Hier zê, tettink':
tekkink = regenworm, dus zoiets als 'Hier zie, mager ventje'
Horkt:
hoort, luistert
Iemand die over komt:
iemand die op bezoek komt (overkomst hebben: bezoek hebben)
Ievers:
ergens
Ijdel:
leeg
Ijdele beurzen:
lege beurzen
In de werre liggen:
(in ruzie liggen?)
In de wiek schieten:
een opstoot van kwaadheid krijgen
Inken doen:
laten weten
Innewaarts:
binnenwaarts
Jonkheden:
ongetrouwde mannen
Kallemoeie:
vrouw die zich met alles moeit, te pas en ten onpas of die overal haar haak in slaat
Kapmantel:
cape met een kap en meestal dubbel op de rug
Keernhond:
een hond die in de trommel loopt om de ton te bewegen bij het karnen van melk
'k En dorste:
ik durfde niet
Keuntjes:
konijntjes
Klappen:
spreken
Kloefen:
klompen
Knoezel:
enkel
Koornstik:
korenveld
Kortwoner:
bewoner van een lands huis waar een nogal groot stuk land bij hoort
Kreisen:
wenen
Kroten:
klodden (afval van vlas na het zwingelen)
Leen (van een stoel):
rugleuning van een stoel, meerbepaald de 2-3 horizontale (gebogen) plankjes
Lek:
een tik
Leuren:
versleten lappen of vodden, ook afgedragen kleren
Liester:
lijster
Lotenstijd:
leeftijd om te loten om al dan niet soldaat te worden

Male:
binnenzak in een jas
Manège:
draaimolen
Marktgangers:
bazen die met hun waren naar de omliggende markten trokken
Morelen:
heel hard en langdurig schreeuwen
Naarzien:
nazien
Naasden:
naderden
Negotie:
handel
Neuzeval (van een dak):
einde van het dak dat buiten de muur uitsteekt, en zonder goot
Nievers:
nergens
Noes:
schuin
Olsen (een pak -):
(zie onder vaktermen)
Open eerdig weer:
klaar, luchtig, zonnig weer
Opschoren:
onderstutten
Pauzemuts:
(mijter?)
Peersvoeten:
verwijst wellicht naar 'peerd' (paard), dus paardevoeten, misvormde voeten
Pekkels of pikkels (van tafel of stoel): (hier:)
poten
Persen:
lange stokken (vgl. persebonen: staakbonen)
Plak:
schuld, onbetaalde rekening (op café of in de winkel)
Popel:
(van pop?)
Preutsheid: (hier:)
fierheid, trots
Purremuts: gebreide wollen muts met een pompon bovenop
Puthem:
(Pittem?)
Reek:
rij
Reekan:
voortdurend
Regenstandeke:
kleine regenton
Reke:
rij
Reklamatiën:
klachten
Ribbelen (op de kassei) :
aan iets haperen, iets laten slepen tegen iets anders zodat het geluid maakt
Roef door:
er nogal ruw door gaan
Roetkeers:
kaarsje gemaakt van schapenvet
Ronddretsen:
doelloos rondlopen, slenteren, lanterfanten
Roôloop:
diarree waar bloed bij is
Rotkoorts:
(rode koorts?)
Scheen:
scheenbeen
Scheers en scheersachtig:
scheermes, scherp als een scheermes
Scheuns:
schuins
Scheur(e):
schuur
Schoer:
scheerde
Schoetuiten:
waarschijnlijk schoenmakers met de reputatie stevige drinkers te zijn
Schroô (schrode, schrootje) papier:
een brede strook papier
Schuifelingske:
klein fluitje
Sefier:
?
Sleren:
glijden
Sliet:
compartiment, afgezonderde plaats (in een stal bijvoorbeeld)
Sou:
oude Franse munt, solgenoemd. De Nederlandstalige naam is stuiver (een stuiver is 4 oorden, een sou is 5 oorden of centimes)
Spellewerkschole:
school waar men kantklossen leert
Stage:
verdieping (Frans: Etage)
Stekken: (hier:)
stikken of naaien
Stekking:
stikster
Steure (ogen):
sture
Strek:
strik
Striepke:
streepje
Suikerijast:
cichoreiast

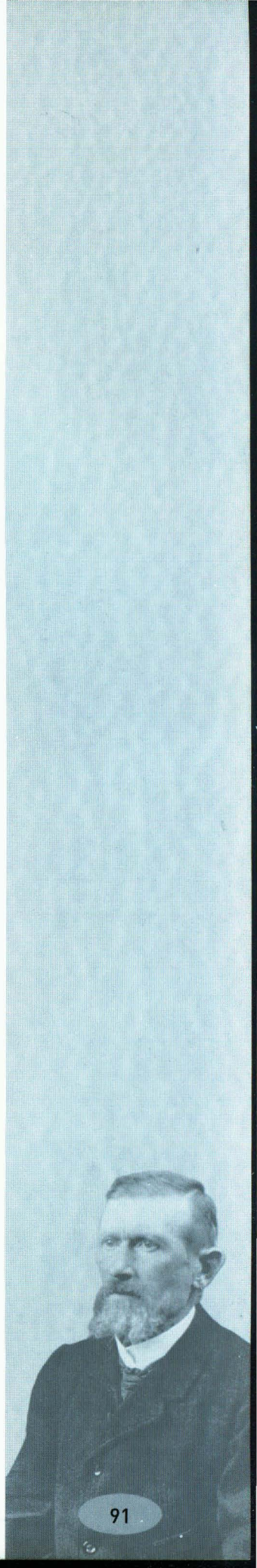

Suishoed:
(wordt nergens vermeld, verwijst misschien naar de 'suisse' in de kerk, zou dus een steek zijn met twee halfcirkelvormige zijden en met verlengde uitsteeksels voor- en achteraan. Napoleon droeg een steek met de uitsteeksels opzij.)
Tafeliers:
gasten of meezitters aan de tafel
Tatsen:
ijzeren nagels met dikke kop (tegen de sleet)
Tee:
teen
Teeten (geven):
te eten (geven)
Temmeren:
timmeren
't Hope lopen:
(op een hoop) samen lopen
Toog: (hier:)
uitzicht, (ook:) toonbank in winkel of café
Toogde:
toonde
Top en eers:
beurtelings boven- tegen onderkant
Tramen:
twee stokken vóór een kar. Daartussen loopt het dier (of de mens) die de kar trekt in een gareel
Uchtend:
ochtend
Uitewaarts:
buitenwaarts
Vergaring:
vergadering
Verlaan tijd:
drukke tijd
Vermaken:
herstellen – vermaking: verstelwerk
Vermaking:
herstelling
Viel (in 't Izegems dialect ook: viele) (hier:)
vijl
Vollaard:
1) peperkoek met parelsuiker, meestal in hartvorm (1001...) 2) (in 't alg.) koekebrood van drie pond (De Bo)
Voois:
toon
Wagenslagen:
diepe voren in de weg, veroorzaakt door de wielen van de voorbijrijdende wagens
Wetten (van messen):
fijn slijpen op een wetsteen of een stalen staaf (zoals bij de slager)
Wrijf:
wreef, hoogste deel van de bovenkant van de voet
Zaterdagsteke:
grovere steek dan gewoonlijk (toegepast als het rap vooruit moest gaan)
Ze gerochten:
ze geraakten
Zere:
rap
Ze wrochten:
ze werkten
Zintjes:
prentjes
Zwee: (hier):
de zwaai?

R.V.

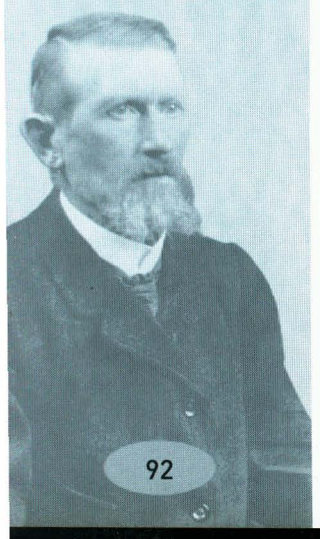

Vaktermen van de Izegemse schoenmakers

(in alfabetische volgorde)

Bronnen:
Dierick E(miel), **Handboek voor schoenmakerij,**
uitgeverij Debusschere-Bonte – Izegem, (omstreeks 1920-1930).
VERHOLLE Rafaël, naar Emiel Dierick, Alfons De Jan en Jozef Geldhof, **De Izegemse Vaktaal,**
in het speciaal nummer van Ten Mandere, nr. 17, 1 september 1966, pp. 35-36.
Eigen kennis van de vakterminologie, met de gewaardeerde medewerking van
Marcel Naert en Roger Porteman

Afreden, afreên:
als de schoen goed droog is, de zolen schrapen met glas en wrijven met fijn schuurpapier, met was afwerken en oppoetsen, en uiteindelijk de schoen van de leest aftrekken.

Armmachine:
naaimachine die zodanig gebouwd is dat ze stikt op een top, zonder naaitafel. (Met deze machine kan men binnenin de schoen stikken; ze wordt vooral gebruikt bij herstellingen).

Barm:
golvende oneffenheid.

Belegsels en topbeetjes:
kleine toevoegsels aan het bovenleer.

Bijzegel, houten pé:
zoolkantijzer waarmee de zijkanten van de zool effen, glad en glanzend gewreven worden. Ze bestaan in verschillende breedtematen en worden gewarmd als er was gebruikt wordt. Vroeger werden houten bijzegels gebruikt, gemaakt uit buksboom, en die werden 'houten pé' genoemd.

Binzool:
binnenzool.

Blind genageld:
genageld in een groeve zodat de nageltjes niet zichtbaar zijn.

Borstel:
zie bij pekdraad.

Buitenzool zetten:
de (bevochtigde) zool rond snijden, gelijk aan de rand van de leest, nadat ze er met drie nageltjes op vastgelegd werd.

Celluloid:
harde buigzame stof, bereid uit cellulose-verbindingen; ze werd gebruikt in de jaren '20 en '30; ze werd in warme toestand over de hak gelegd en spande zich na afkoeling mooi op.

Claque (Fr.):
voorste gedeelte van het bovenleer (tegenover kwartier: het achterste gedeelte).

Contrefoor, contrefoir:
contrefort, stuk zoolleer (nu ander materiaal) aan de binnenkant van het hielstuk om het stevigheid te geven.

Croute:
splitvelours, tweede (of derde) laag na het splitten van een vel.

Deklap:
onderste bekleding van de hak.

De rand zetten:
als de rand aangenaaid is aan binnenzool en bovenleer, en na het zuiveren en duweren, moet de rand rondom geëffend, recht en plat gebracht worden.

Doorgenaaide schoen:
genaaide schoen zonder rand waarbij de buitenzool rechtstreeks op de binnenzool genaaid wordt (tegengesteld aan de randgenaaide schoen).

Duweren (verder nog: **duwers, duwering**):
aanbrengen van de opvulling tussen binnen- en buitenzool (bij het voorste deel noemt men het 'inplak', in het holvoets 'cambrure'; de inplak bestond grotendeels uit afval bij snijden en schalmen, gemengd met wat stijfpap).

Een stuit bijzegel:
?

Elsen, els:
gebogen priem om vooraf de gaatjes te maken waar de pekdraad door moet komen. (bestaat in verschillende vormen, naargelang het werk, bijv. Frans els, Engels els).

Enveloppe:
bekleding van de houten hak als die met leer of celluloid overtrokken wordt.

Filletten:
waarschijnlijk bottines voor jonge meisjes.

Garçons:
waarschijnlijk schoenen voor jonge mannen.

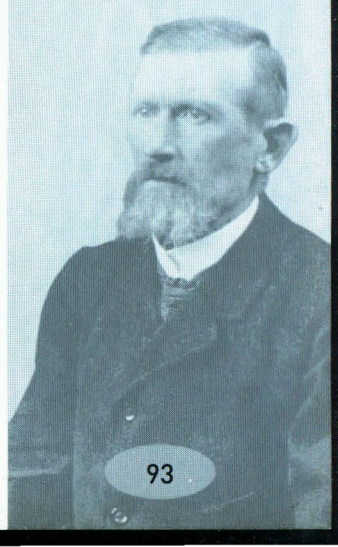

Gekapt, kappen:
sinds de jaren '20 wordt zoolleer en sinds de jaren '50 het bovenleer ook gekapt (in plaats van uitgesneden) met een stansmes (in 't Izegems: een emporte pièce).

Gekeerde schoen:
schoen die na oppinnen en naaien binnenstebuiten gekeerd wordt (deze schoen heeft geen binnenzool en is dus zeer licht; de rechterschoen wordt op een linker leest gemaakt).

Gemixte schoenen:
schoenen die ongeveer het uitzicht hebben van randgenaaide, maar die niet genaaid maar genageld werden.

Getten:
beenstukken.

Groeven snijden:
insnijdingen maken waar bij het naaien de draad in zal liggen.

Halfvoets:
het gewelfde deel van de voetzool, tussen voorvoet en hiel (ook: holvoets).

Halve zool:
onderste bekleding van de voorvoet.

Handeninhouding:
(te weinig werk krijgen?).

Kazakken:
dagdagelijkse schoenen, eerder ruw gemaakt.

Kloppen, klopsteen:
platte (kassei-)steen, die men op de knieën legde. Daarop werd het zoolleer geklopt tot alle poriën dicht waren en het maximaal uitzette.

Koud afreden:
afreden zonder de ijzers te verwarmen (nodig als men was aanbrengt).

Lijksel, liksel:
zijkanten van de buitenzool.

Maten:
maatwerk.

Naaien met de valse steek:
zodanig naaien dat de steek niet gezien wordt (in een gesloten groeve).

Neep:
gereedschap bestaande uit twee gebogen plankjes, middenin (of onderaan) scharnierend; de schoenmaker spant de neep tussen de knieën om met het bovenste deel ervan het leer stevig en handenvrij vast te houden bij het naaien.

Olsen:
('ols' zal Izegems zijn voor hals): zoolleer afkomstig uit de halsstreek van runderen en gebruikt voor randen, contreforts, harde toppen en soms voor binnenzolen (tegenover flanken, leer van dezelfde tot iets betere kwaliteit, en croupon of rugstuk, het beste zoolleer).

Op fatsoen snijden:
de zolen juist snijden volgens de vorm van de leest.

Oppinnen:
het bovenleer op de leest spannen en het rondom vast nagelen met nageltjes die achteraf – bij het naaien – verwijderd zullen worden.

Overleer:
bovenleer.

Pekdraad:
draad waarmee de schoenmaker het onderwerk naait (zie ook verder).

Pekdraad, schinkel, borstel:
de draad waarmee de schoenmaker het onderwerk naait. Hij wordt gemaakt door een 5-tal draden kemp- of hennepgaren ineen te draaien, eerst op de dij en daarna met een draaitop. Eén van deze draden noemden ze een 'schinkel'. De schinkels worden niet afgesneden, maar ontdraaid en stukgetrokken zodat ze zeer geleidelijk dunner worden. Ook het uiteinde van de ineengedraaide 'schinkels' eindigt zeer spits, en wordt 'rispende' genoemd. De draad wordt door zachte pek getrokken om hem waterbestendig te maken en aan de beide uiteinden wordt een 'borstel'- een lang varkenshaar - bevestigd dat als een soort naald functioneert.

Pekschort:
grote voorschoot van linnen of katoen, meestal blauw (soms wit).

Pekstoel:
stoel waarop de schoenmaker werkt, wat lager dan een gewone stoel en zonder rugleuning.

Pernelle of prenelle, sagrin:
(behalve de uitleg in de tekst kon daarover niets vernomen worden).

Plaat (van de leest):
ijzeren plaat onder (heel of de voorste helft van) de leest.

Prikkeltje:
klein werktuig met een 4-tal tandjes waarmee de steken afgetekend kunnen worden (kan ook een wieltje met tandjes zijn).

Pruisense (of pluise) schoen:
waarschijnlijk staat 'pluise' voor 'pluche', een dialectwoord dat ongeribt fluweel betekent; fluweel werd vroeger wel meer gebruikt in de plaats van bovenleer.

Quinzen, Louis XV, L XV (ook andere naam voor bobijnhak):
schoen voorzien van een hak met een boog aan de voor- en achterzijde zodat hij verbreedt naar de basis toe; de voorzijde (de keel) is het verlengde van de loopzool.

Rasp: (hier:)
rasp aangebracht op een lange steel, zodat men de binnenzool kon zuiveren van uitstekende houten tapjes (of nageltopjes).

Ressorts (rekkers):
waarschijnlijk bedoelt hij bottines die sluiten met twee elastische delen opzij, of lage schoenen met een elastiek op de wreef.
Richelieus:
klassiek model van heren- of damesschoenen (vergelijkbaar met molières, tegengesteld aan derby's).
Ringschoen:
waarschijnlijk een schoen voorzien van ringen, voor de veters.
Sagrin:
zie bij pernelle.
Schalmen:
een stuk leer aan de rand geleidelijk verdunnen.
Schinkel:
zie bij pekdraad.
Schoenmakersbak:
houten koffertje van ongeveer 60x35x35 cm waar de schoenmaker zijn gerei in bergt.
Schrepen:
afschrapen van het leer met een stukje glas (bij zolen, toppen, contreforts).
Schroden:
zool of hak effen snijden en afronden.
Schroodje:
stukje leer dat afgeschalmd is.
Semengske:
nageltje met zeer scherpe punt.
Slissen:
eenvoudige platte schoenen (vroeger werd het woord 'veloslissen' veel gebruikt voor eenvoudige schoenen die ook door wielrenners gedragen werden).
Slissen 'boorden':
een bandje leer tegen het overleer naaien en omplooien.
Spanriem:
gesloten (meestal leren) riem van ongeveer anderhalve meter lang (op maat van de schoenmaker), waarmee hij de schoen op de leest handenvrij vasthoudt tijdens het werk, door de schoen op zijn schoot in de spanriem te leggen en vervolgens de riem met de voet in spanning te houden.
Spinaal:
fijn sterk garen, vooral door schoenmakers gebruikt.
Stekewerk:
randgenaaide schoen met een zichtbare steek op de rand.
Stekkinge:
stikster.
Stijfpap:
zelfbereide lijm op basis van bloem en water.
Stoffatie:
de klaargemaakte delen (grondstoffen) die men nodig zal hebben om een paar schoenen te maken.
Talonbotte, 'leren talon', opgebouwde hak:
hak gevormd door opeenvolgende laagjes zoolleer.
Tang (hier):
oppintang, speciale tang met platte greep waarmee men het bovenleer over de leest trekt, en voorzien van uitstekende afgeplatte delen warmee men nageltjes kan inkloppen.
Terd:
het breedste deel van de voorvoet.
Toerieders:
waarschijnlijk bedoelt hij veterschoenen.
Vilen:
afvijlen.
Voorlijksels:
zijkanten van de halve zool.
Vrouwslissen:
eenvoudige, gemakkelijke, lage schoenen.
Zogervel (ook grauw kalfsvel genoemd):
ongezwart vel van vaarzen of jonge koeien, meestal gebruikt als bovenleer voor zware werkschoenen.

R.V.

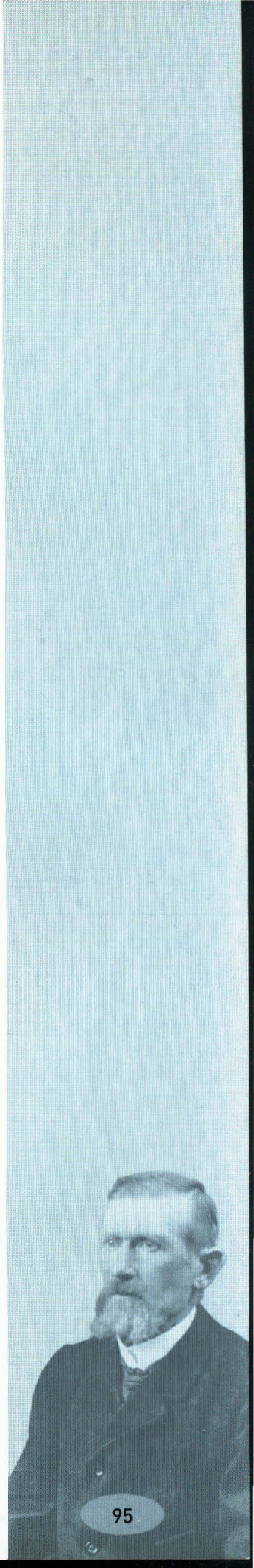

Eindnoten

[1]Bruno Acx gebruikte bij het schrijven van deze memoires een schuilnaam. Na zijn voorwoord had hij eerst zijn initialen geschreven en ze daarna doorstreept.

[2]Vanaf 1900 gaf Emiel Dierick jaarlijks een reeks van 15 vervolmakingslessen aan schoenmakers, in de schoot van de Sint-Crispijnsgilde. Vanaf 1906 werden deze lessen uitgebreid tot een driejaarlijkse cyclus 'Beroepsleergangen in de Schoenmakerij'. Deze lessen vonden plaats in het Gildenhuis, van 15 september tot 1 mei, de maandag van 13.30 u tot 19.30 u. Vanaf 1912 werd de school een dagschool. 1906 wordt aanzien als de stichtingsdatum van de toenmalige 'Vrije Vakschool', nu het VTI. (Zie ook HIMPE Kurt in **Ten Mandere** nr. 135 (mei 2006), p. 5).

[3]Halluwijne: Halluin (Noord-Frankrijk, buurgemeente van Menen).

[4]De broedersschool: thans het Sint-Jozefscollege. Gedurende de eerste 12 jaar (1867-1879) waren er vijf Broeders van Liefde (4 broeders die les gaven en 1 broeder-kok). Bij het begin van de schoolstrijd ruilden zij Izegem voor Oostende. (Zie ook VANDROMME Antoon: **125 jaar Lagere Afdeling Sint-Jozefscollege Izegem,** uitgeverij Hochepied Izegem, 1992).

[5]Dit waren gebruiken uit de tijd van het zogenaamde 'gesloten ambacht'. In 1860 werden deze beschermende gildegebruiken doorbroken toen de gebroeders Verhoeven, uit Moeskroen, zich in Izegem kwamen vestigen. (Zie ook Jozef GELDHOF in het bijzonder nummer van **Ten Mandere: 'De Izegemse Schoeiselnijverheid'**, nr. 17 (1 september 1966) p. 9).

[6]De naaimachine werd in 1845 uitgevonden door Elias Howe. Isaac Singer verbeterde ze in 1851 en maakte ze geschikt voor algemeen gebruik. Pas in 1870 werden in Izegem drie naaimachines in gebruik genomen.

[7]Later ontstond het gebruik om de nageltjes in de mond te nemen, om ze dan met de tong een voor een naar buiten te duwen.

[8]Camiel Ameye was de bouwheer en bewoner van het oud gedeelte van het huidige stadhuis, het huis 'Pax Intrantibus'. Hij was wijnhandelaar en lokaal politicus.

[9]Hoogstwaarschijnlijk bedoelt hij hier Eduard Dierick (1800-1875), van wie er twee paar koningslaarzen in het schoeiselmuseum te bewonderen zijn. Op de zolen van beide paren zijn figuren aangebracht met zelfgemaakte koperen nageltjes (zonder kop).

[10]Tot omstreeks 1900 werden linker- en rechterschoen op één leest gemaakt. Men sprak van een rechte of eenballige of symmetrische leest. Zoals uit de tekst blijkt werden op het einde van de 19de eeuw eerst herenschoenen op twee verschillende (hij schrijft: scheve) leesten gemaakt, volgens zijn tekst moet dit bij zijn baas in 1878 gebeurd zijn. Later volgden de damesschoenen en nog later de kinderschoenen.

[11]Dit blijkt inderdaad het geval geweest te zijn in de tijd van het gesloten ambacht (zie eindnoot 5).

[12]Hij heeft het over twee bekende beluiken in de Wijngaardstraat. 'Cour Saint-Pierre' lag tegenover het huidige Schoeiselmuseum (nu autoboxen); aan dezelfde kant als het museum, op de huidige parkeerplaats, lag de merkelijk grotere 'Cour Saint-Paul'.

[13]De vrouwen zaten (normaal) in de linkerbeuk, de mannen in de rechterbeuk van de kerk.

[14]Sommige schoenmakers verlieten hun werkgever met schulden, doordat ze soms vooraf betaald werden. Als dit niet geregeld was viel de schuld ten laste van de nieuwe werkgever.

[15]Dit zal Pol Decoene zijn.

[16]Bruno Acx schrijft hier tante, in het enkelvoud. Inderdaad, zijn jongste tante, Sophia, stierf op 9 maart 1879, rond de tijd dat Bruno zijn leertijd beëindigde. Zijn oudste tante, Colette, stierf op 17 februari 1909. Heel waarschijnlijk is Bruno Acx met zijn gezin daarop in haar huis in de Ommegangstraat 30 gaan wonen.

[17]Dit zal Leon Crochon zijn.

[18]Tussen ca.1830 en 1923 was het stadhuis in de Marktstraat, waar nu optiek Vanneste gevestigd is.

[19]De Grote Sint-Crispijnsgilde werd in 1882 in de Congregatie opgericht door onderpastoor Leopold Slosse en de eerste voorzitter (gildedeken) was Emiel Dierick, zoon van Eduard (zie hoger eindnoten 2 en 9).

[20]De fabriek van Decoene was waar nu Top-light gevestigd is.

[21]Het is interessant om zijn relaas van deze gebeurtenis te vergelijken met de versies van andere auteurs: Jozef Geldhof in **Ten Mandere** nr. 17 (september 1966) p.12, Jules LAFAUT in zijn dagboek, **Ten Mandere** nr. 76 (november 1986) p.235, Jürgen MESTDAGH in **Ten Mandere** nr. 130 (december 2004) p.14.

[22]Dit zal Defauw zijn.

[23]Op initiatief van de Sint-Crispijnsgilde werden in het Gildenhuis cursussen voor schoenmakers ingericht (zie eindnoot 2). Daar was het dat zowel de heer Coenen van Antwerpen, secretaris van de Belgische Schoenmakersbond, Theodoor Bogaerts, lesgever en leraar aan de Antwerpse vakschool en Pater Rutten het belang van de syndicaten benadrukten. In 1906 werd de Christelijke Vakbond voor schoenmakers gesticht onder de naam 'Recht en Plicht!' Hij had zijn zetel in het Gildenhuis en telde bij de stichting 120 leden. De wekelijkse bedrage bedroeg 15 ct. Daarvoor kregen de leden 1,25 fr. per dag staking of werkloostheid, plus een herverzekering voor ziekteverzekering en aansluiting bij de pensioenkas (Bron: J.-M. LERMYTE, **Geworteld en vertakt**, uitgave ACW- Izegem 1988, pp. 57-58).

[24]Over de feiten die hij hier beschrijft is geen verdere informatie te vinden.

[25]Aangezien de Vakschool bestond zal deze gebeurtenis zich afspelen na 1912 (zie eindnoot 2).

[26]De firma Defauw werd gesticht in 1884. Na het overlijden van de beide stichters, de broers Theophile (1860-1902) en Leon Defauw (1862-1910), nam Eugenie Pieters (1876-1919) de leiding van de firma op zich. Zij was de weduwe van Leon en de moeder van acht kinderen in leven. Na haar overlijden werd ze opgevolgd door haar oudste dochter Marthe (1896-1984), na enkele jaren bijgestaan door haar broers Leon (1904-1972) en Auguste (1908-1993).

[27]De twee firma's die in het interbellum nog hoofdzakelijk handwerk maakten waren Vandommele Gebr. ('Eperon d'Or', Albertlaan) en Vandenberghe Gebr. (Zuidkaai). Zijn verhaal moet gesitueerd worden omstreeks 1923.

[28]Hij stopt dus in het jaar 1931.

R.V.

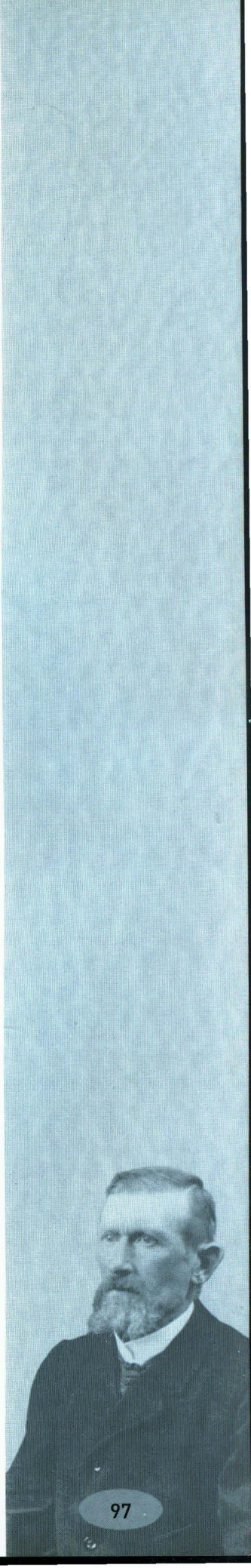

Inhoud

Inleiding, Raf Vandenberghe ... 3
Voorwoord, Bruno Acx ... 5
Weeskind Bruno komt terecht bij zijn tantes in Izegem ... 5
Leerjongen bij Naaske Fleters (en oude gildegebruiken) ... 9
Naar de zondagsschool en de congregatie, en getuige van een brooddeling ... 10
Schoenmakersgerei bijeen zoeken en eerste lessen ... 11
Twee intermezzo's: bekende Izegemnaren en de speelman komt ... 13
Terug bij de les ... 15
Werkmanswoningen in 'de goede oude tijd' ... 20
In de congregatie... en er weer uit ... 20
Op straat, en op de dool ... 21
Het leven gaat verder ... 23
De finesses van de stiel ... 24
Over houten tapkes en (zelfgemaakte) nageltjes ... 25
Gedaan met de rechte leesten voor herenschoenen; zij blijven wel voor damensschoenen ... 26
Hoe de messen slijpen ... 27
Izegem kermis nadert ... 28
Een ingebeelde stoet trekt voorbij ... 29
De kermis van Bruno Acx ... 33
Intussen: uitzicht van huizen en straten, typetjes ... 36
Prijsuitdeling in de zondagsschool ... 38
't Is geen man die niet roken kan ... 40
Bruno Acx maakt zijn eerste paar schoentjes ... 40
De viering van Sint-Crispijn ... 42
Winterse vertellingen ... 42
Leerjongen tweede jaar ... 44
Over ziekte en dood ... 44
Schoenen thuis brengen... en blijven eten ... 45
Hoe dieven verjagen ... 46
Bruno Acx maakt zich zorgen voor later ... 46
Als bijzitter werken voor een baas ... 47
Het verplichte zakboekje en veel voorkomende misbruiken ... 48
Rekenen en tellen, en allerlei overdenkingen ... 49
Bruno Acx werkt zich los van zijn tante ... 50

Op zoek naar de passende leermeester en het passende gastgezin 51
De sinksenweek overleven; anderen op vrijersvoeten 51
Over de blauwe maandagen en een stille kermis 53
Weer een nieuwe thuis en problemen op het werk 56
De ambitie om levenslang te leren 58
Op de zaterdagmarkt 60
De Izegemse schoennijverheid groeit en specialiseert in luxeschoenen 61
De Sint-Crispijnsgilde van de Congregatie wordt gesticht 62
De eerste schoenmachines in Izegem, bij Decoene 64
Bruno Acx huwt en krijgt kinderen 64
Er gist wat onder de arbeiders 65
In Izegem wordt nog bijna uitsluitend luxewerk gemaakt 65
Opkomst van sociale wetten en syndicaten 66
Nieuwigheden in de schoenmode 68
Strijden voor het terechte loon 70
Zonderlinge leesten 71
Prachtwerk 72
Handwerk om machinewerk te promoten 75
Passend loon voor opgebouwde hakken 76
Izegem is in zijn glorietijd 78
Misbruiken verdwijnen, maar de oorlog 1914-1918 breekt het elan 78
Machines verdringen de handwerker 80

Bijvoegsel

Tot nadere verklaring der voetmaten 83
Spreuken onder de toenmalige schoenmakers 83
De bazen 83
Beroemde mannen 84
Het zeggen: 84
Nog bazen 85

Verklaring van dialectwoorden 89
Vaktermen van de Izegemse schoenmakers 92

Eindnoten 96

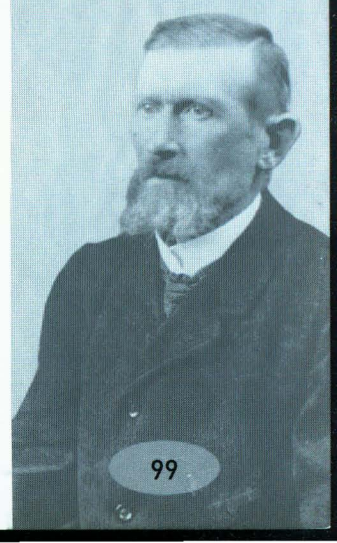

'Skoen en bustels':
ze waren en blijven een deel van het sociaal-economisch leven van Izegem.
Schoenen- en borstelnijverheid zorgden rond 1900 voor een snelle industriële ontwikkeling
en bereikten een hoogtepunt in de jaren 1920.
Iedereen had werk.
Bovendien verdienden honderden mensen uit de omliggende gemeenten hier hun brood.

Wat maakte het succes uit van deze nijverheden?
Hoe kon het kleine Izegem meedraaien aan de top van de Europese
schoenen- en borstelproductie?
Het hardnekkige doorzettingsvermogen van 'Boos Iseghem',
de aanwezigheid van technische know-how, de beroepsfierheid
en de vindingrijkheid van vele mannen en vrouwen,
komen uitgebreid aan bod in de beide museumcollecties.
Zeker een bezoek waard voor wie herinneringen wil ophalen
of het verleden van eigen familie en streek beter wil leren kennen!

De musea focussen elk jaar op een ander thema.
Bekijk dus steeds het jaarprogramma: u vindt er altijd wel iets naar uw zin!

Alle inlichtingen bij:
Dienst Musea, tel. 051/31 64 46
www.musea.izegem.be

Praktisch
Voor individueel bezoek zijn de musea open van dinsdag tot en met zaterdag,
van 1 maart tot aan de kerstvakantie.
Inkom € 2 p.p./Izegemnaren gratis

Groepsbezoeken kunnen het hele jaar door en op elk moment,
steeds mits reservatie.
Inkom € 1,5 p.p./Izegemnaren gratis;
gids € 25 per groep van max. 25 personen

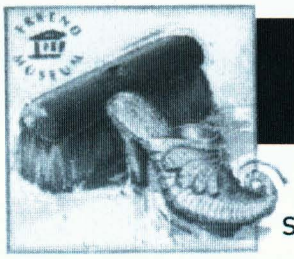

STAD Izegem

STEDELIJKE IZEGEMSE MUSEA

Nationaal
BORSTELMUSEUM
Baron de Pélichystraat 5
8870 Izegem

Nationaal
SCHOEISELMUSEUM
Wijngaardstraat 9
8870 Izegem

Uitgaven van Ten Mandere die nog te koop zijn:

A. MISTIAEN, Gedenkboek Koninklijke Harmonie der Congregatie Izegem.
18de jaargang (1978) nr. 3 (52) : € 3
MARC VERCRUYSSE, Latijnse keuren in verband met de middeleeuwse geschiedenis van Izegem.
20ste jaargang (1980) nr.1 (56) : € 3
HENDRIK WILLAERT, Peter Benoit en Izegem. 24ste jaargang (1984) nr. 3 (70) : € 3.
ROGER CALLENS, Izegemse Sagen. 26ste jaargang, (1986) nr. 1-2 (74-75) : € 6
JEAN-MARIE LERMYTE, Jules Lafaut en zijn dagboek. 26ste jaargang (1986) nr. 3 (76) : € 3.
EDWIN DECLERCQ, Honderd jaar Rijkswachtbrigade Izegem. 27ste jaargang (1987) nr. 1 (77) : € 3.
CHRISTIAAN DE FORCHE, Historische, geografische en sociale aspecten van het schoeisel
29ste jaargang (1989) nr; 2 (84) : € 3
BERTRAND NOLF, De Bosseniersgilde St.-Barbara in Izegem 1615-1990
30ste jaargang (1990) nr.2-3 (87-88) : € 6.
JEAN-MARIE LERMYTE, e.a., 150 jaar drukkers in Izegem 1840-1990. 31ste jaargang (1991) nr. 2 (90) : € 3.
ANTOON VANDROMME, Rond Sint-Crispijn. 32ste jaargang (1992) nr. 2 (93) : € 3
JEAN-MARIE LERMYTE & MARCEL NUIJTTENS, De Izegemse vaderlandse verenigingen en de twee wereldoorlogen.
33ste jaargang (1993) nr. 1 (95) : € 3.
RAF VANDENBERGHE, Schoenmode sinds 1900. 33ste jaargang (1993) nr. 2 (96) : € 3
BART BLOMME, e.a., Izegem in vlaggen. 34ste jaargang (1994) nr. 2-3 (99-100) : € 6.
CHRISTIAAN DE FORCHE, e.a., 35 jaar Stedelijk feestcomité - 35 jaar Herfstmuziekfestival in Izegem.
35ste jaargang (1995) nr. 2 (102) : € 3.
HILDE COLPAERT, e.a., Duizend en één...., Nationaal Borstelmuseum Izegem, 15 jaar -
36ste jaargang (1996) nr. 2 (105) : € 3.
JEAN-MARIE LERMYTE, Bibliografie van Izegem, Emelgem en Kachtem, met index op Ten Mandere.
37ste jaargang (1997) nr. 2-3 : € 3.
JEAN-MARIE LERMYTE, 75 jaar Izegemse Bouwmaatschappij. 38ste jaargang (1998) nr. 2: € 3
ANTOON VANDROMME, De Boerenkrijg. 38ste jaargang (1998) nr. 3: € 3
ANNELEEN SIX, Beschrijving van de glasramen in de Sint-Tillokerk te Izegem,
39ste jaargang (1999) nr. 2: € 3
Pieternel VERBEKE, Interbellumarchitectuur in Izegem. 39ste jaargang (1999) nr. 3: € 3
Jean-Marie LERMYTE, e.a., 100 jaar Izegem in 100 foto's. 40ste jaargang (2000) nr. 2:
is enkel verkrijgbaar in een complete jaargang
Jean-Marie LERMYTE, 100 Stedelijk Electriciteitsbedrijf. 41ste jaargang (2001) nr. 3:
is enkel verkrijgbaar in een complete jaargang
Antoon VANDROMME, Odiel Defraeye. 42ste jaargang (2002) nr. 3:
is enkel verkrijgbaar in een complete jaargang

Buiten reeks :

ROGER BEKAERT, Izegem onder het Frans Tijdvak : € 6.
JEAN-MARIE LERMYTE, Het Blauwhuis en Izegem : € 15.

U kunt het bedrag + de verzendingskosten overschrijven op rek. 472-4353811-45 van Heemkundige Kring Ten Mandere, Hondekensmolenstraat 24, 8870 Izegem met vermelding van de gewenste tijdschriften.

Ereleden 2008

(afgesloten op 15 maart 2008)

in Izegem

ALLEWAERT, Luc & Ingrid,
Nieuwstraat 27 bus 2
BERLAMONT, Paul,
Kasteelstraat 38
BILLIOUW, Carlos,
Vuurkruiserslaan 2
BOGAERT, Jan,
O.-L.-Vrouwestraat 20
BOUCHERIE, Christiane,
Abelestraat 61
BOUCHERIE NV, Bart,
p.a. Stuivenbergstraat 106
BOURGEOIS, André,
Sint-Tillostraat 9
BOURGEOIS, Geert,
Baronielaan 12
BRAL-DEJONGHE, Rudi,
Ardooisestraat 62
BRUNEEL, R,
Ingelmunstersestraat 57
CAPPELLE, Nicolas,
Vuurkruiserslaan 7
CARETTE, Adhémar,
St.-Jorisstraat 59
CHRISTIAENS, Marc,
Karel de Goedelaan 24
CHRISTIAENS, Roselin,
Grote Markt 17
CLAEYS, Jozef,
Manegemstraat 39
COMPERNOLLE-DEVLIEGHERE, Etienne,
Heibrugstraat 17
CORNILLIE, Ann,
Kruisstraat 4
DE FORCHE, Christiaan,
Nieuwstraat 27 bus 6
DE SMEDT, Dirk,
Boomforeeststraat 3
DE VLIEGHERE, Luc,
Melkmarktstraat 1-3
DEBOSSCHERE, Jean-Pierre,
Reperstraat 65
DECLERCQ, Rik,
Stationsstraat 36
DECOENE, Pierre,
Kortrijksestraat 319
DEFORCE, Marie-Claire,
Nederweg 55
DEGEZELLE, Lucien,
Nieuwstraat 4
DEMIDDELE, Hendrik,
Kortrijksestraat 46
DERHORE, Roger,
Rozemondlaan 1
DERLUYN, Jan,
Meensesteenweg 83
DEROLEZ, Jacques,
Bellevuestraat 45
DESMET, Georges,
Visschersdreef 3
DEVOLDER, Jan,
Kokelarestraat 93
DEWITTE, Erik,
Lendeleedsestraat 42
DUBAERE, Ludwig,
Ter Beursplein 1
DUMOULIN, Chris,
Kerelsstraat 4
DUPONT, Jim,
Baron de Pélichystraat 34
DUPONT, Johan,
Lendeleedsestraat 20
DUYCK, André,
Sint-Jorisstraat 55
DUYVEJONCK, Paul,
Pieter Baesstraat 23
EECKHOUT-BOSTIJN, Mevr.,
Gentsestraat 40 bus 3
EECKHOUT, Gabriël,
H.-Hartstraat 7 bus 5
EECKHOUT, Geert,
Baronielaan 2
FLAMEZ, José,
Bosbeekstraat 3
GEMEENSCHAPSONDERWIJS (sec.),
Bellevuestraat 28
GEVAERT, Filip,
Rode Poortstraat 19
GEZINSBOND IZEGEM,
Emiel Neyrinckstraat 33
GUILLEMYN, Antoon,
Meensesteenweg 90
GYSELINCK, Wouter,
Baronielaan 56
HANDSAEME, Roland,
Gentseheerweg 82
HERMAN Rafael,
Stijn Streuvelsstraat 26
HERREMAN, Danny,
St.-Jansstraat 35
HEUS, Thomas,
Burg.Vanden Bogaerdelaan 54/4
HIMPE, Kurt,
Baronstraat 6

VANDERHELST-DEPREZ, Guido,
Prinsdomlaan 30
VANDEVOORDE-DESMET,
Korenmarkt 11/3
VANDOMMELE, Koenraad,
Voetbalstraat 8
VANDOMMELE, Kris,
Mgr. Bouckaertstraat 1
VANDROMME, Philippe,
Smallestraat 4
VANFLETEREN, Jean-Paul,
Kachtemsestraat 45
VANHAVERBEKE Houthandel,
Ambachtenstraat 22
VANLERBERGHE, José,
Hogestraat 41
VANLERBERGHE, Myriam,
Blekerijstraat 3
VANNESTE, André,
Emelgemseplein 3
VAN WALLEGHEM, Dirk,
Slagmeersenstraat 41
VELGHE, Joris,
Kortrijksestraat 42
VERBEKE, Chris,
Kruisstraat 18
VERBEKE, Jan,
Abelestraat 36
VERDUYN, Gaby,
Wallemotestraat 65
VERHAEGHE, Frits,
Wijngaardstraat 11/1
VERHAEGHE, Mia,
Roeselaarsestraat 382
VERHAEGHE-VANDERHEERE, Luc,
Oekensestraat 29
VERHELST, Frans,
Ardooisestraat 84
VERHELST, Gez.,
Hogestraat 14
VERLEDENS, Willy,
Peter Benoitstraat 41
VERMEERSCH, Geert,
Kachtemsestraat 61
VERSTRAETE, Jacques,
Guido Gezellestraat 9
VRIJE BASISSCHOOL SINT-PIETER,
Prinsessestraat 15
VRIJ TECHNISCH INSTITUUT,
Italianenlaan 30
WILLEM, Francky,
Katteboomstraat 9
WYBO, Monique,
Kokelarestraat 107
WYLEIN, Freddy,
Elf-Julistraat 11
EE. ZUSTERS VAN MARIA,
Gentsestraat 31
EE. ZUSTERS VAN LIEFDE,
Roeselaarsestraat 47

Ereleden buiten Izegem:

ALLEWAERT, Maria, Rijselsestraat 38 bus 42, 8500 KORTRIJK
DECOCK, Albert, Koebroeksdreef 11, 8020 OOSTKAMP
DECOENE, Jozef, Blekerijstraat 8, 8800 ROESELARE
DEFAUW-VERHOESTRAETE, Leon, Zwinlaan 7 app 13, 8300 KNOKKE-HEIST
DEPOORTER-DECOOPMAN, Frans, Van Weelystraat 15, 2678 AV DE LIER - NEDERLAND
DESCHEEMAEKER, Annemie, Schardouwstraat 17, 8880 LEDEGEM
DURANT, Gerard, Arsenaalstraat 37, 8000 BRUGGE
HASPESLAGH, Stefaan, Brandstraat 104, 9830 SINT-MARTENS-LATEM
LANDUYT, Peter, Izegemsestraat 201, 8770 INGELMUNSTER
MAES, Willy, Dwarsstraat 33, 8531 BAVIKHOVE
MEYFROIDT, Armand, Vlasschaardstraat 12 8770 INGELMUNSTER
PARMENTIER, Gerard, Arch.Vanhoornelaan 89, 8560 WEVELGEM-MOORSELE
PRIEM, Jacques, Amedé Brackestraat 10/ 2, 1950 KRAAINEM
STRYNCKX - VAN HASSEL, Jan, Rotsstraat 60, 9240 ZELE
VANANTWERPEN, Lucien, Korenstraat 19, 9800 DEINZE
VANDAMME, Annemie, Wildonkensraat 4, 9800 DEINZE
VANNESTE, Guido, Tarwestraat 10, 8770 INGELMUNSTER
VANSTEENKISTE, Anny, Kwameers 15, 8560 WEVELGEM
VERHELST, Eric, Neerhofstraat 11, 8560 WEVELGEM
VERLEDEN, Evie, Izegemstraat 347, 8501 HEULE-KORTRIJK
VERMANDERE-DEPUTTER, Geert, Beemd 6, 1654 HUIZINGEN-BEERSEL

Restaurant Ter Weyngaerd

Burgemeester Vandenbogaerdelaan 32, 8870 Izegem
Tel. 051 30 95 41• info@terweyngaerd.be
www.terweyngaerd.be

SNOECK
UITVAARTZORG

Uitvaartzorg Snoeck
Bellevuestraat 24, 8870 Izegem
Tel. 051 30 09 40 • Fax 051 31 52 22
www.snoeck-izegem.be

't Elfde Gebod

Praat- & Sfeercaffée 't Elfde Gebod
Oude Volksspelen
Kerkplein 9, 8870 Izegem
Tel. 0486 45 48 45 of 0494 33 62 90
www.hetelfdegebod.be

HEEMKUNDIGE KRING
TEN MANDERE
IZEGEM

Aangesloten bij Heemkunde West-Vlaanderen

Provincie
West-Vlaanderen
Door mensen gedreven

STAD Izegem

STEDELIJKE IZEGEMSE MUSEA

Nationaal
BORSTELMUSEUM
Baron de Pélichystraat 5
8870 Izegem

Nationaal
SCHOEISELMUSEUM
Wijngaardstraat 9
8870 Izegem

DRUKKERIJ
JAN BOGAERT

Extra verzorgd drukwerk
in één of meerdere kleuren
voor bedrijf, vereniging of familie

ONZE-LIEVE-VROUWESTRAAT 20
8870 IZEGEM
TEL. : 051 30 26 59 • FAX : 051 31 44 20
E-MAIL : INFO@DRUKKERIJBOGAERT.BE
WWW.DRUKKERIJBOGAERT.BE
GSM : 0474 67 58 83